

วารสารปราชญ์ประชาคม

Journal of Scholar Community

ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 มกราคม-กุมภาพันธ์ 2568

E-ISSN: 2822-1052 (Online)

ที่ปรึกษา

พระธรรมศากยวงศ์วิสุทธิ์, ดร.

พระมหาวิจิตร กลยานจิตโต, ผู้ช่วยศาสตราจารย์

บรรณาธิการบริหาร

รองศาสตราจารย์ ดร.เกศินี ประทุมสุวรรณ

บรรณาธิการเล่ม

พระมหาอรุณ ปณฺญารุโณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ไพรพัฒน์ พันศิริ

อาจารย์ธนะชัย สามล

อาจารย์ไชยยา เรืองดี

อาจารย์สุพัตรา สันติรุ่งโรจน์

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

นายณัฐพล วิทย์เรงชัย

นางสาวภาวพรรณ กิจประเสริฐ

นางสาวณัฐฐา แจ่มอักษร

ออกแบบปก

นายสุริยาทิศ โพธิ์ประสิทธิ์

กองบรรณาธิการ

พระมหาบุญเลิศ อินทปญฺโญ, ศาสตราจารย์ ดร.

พระครูสุนทรธรรมโสภณ, รองศาสตราจารย์ ดร.

พระมงคลธรรมวิธาน, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.

ศาสตราจารย์ ดร.อภิชัย พันธเสน

ศาสตราจารย์ ดร.บุญทัน ดอกไธสง

ศาสตราจารย์ ดร.ธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์

ศาสตราจารย์ ดร.นรินทร์ สังข์รักษา

รองศาสตราจารย์ ดร.อุทัย ดุลยเกษม

รองศาสตราจารย์ ดร.โยธิน แสงวงศ์

รองศาสตราจารย์ ดร.ธีรณรงค์ สกกุลศรี

รองศาสตราจารย์ ดร.สถาพร เจริญธรรม

รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทรวุฒิ สมยานะ

รองศาสตราจารย์ ดร.อุสา สุทธิสาคร

รองศาสตราจารย์ ดร.วีไลรัตน์ ศิริรินทร์

รองศาสตราจารย์ ดร.สุภาวดี ขุนทองจันทร์

รองศาสตราจารย์เจษฎา บุญมาโฮม

รองศาสตราจารย์ประจวบ ประเสริฐสังข์

รองศาสตราจารย์ พล.ต.ต.ดร.กิตติ์ธนต์ เลอวงศ์รัตน์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิทักษ์ ภู่อระกูล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัศวินท์ ศาสนพิทักษ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พินิตา ภักดี

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัญจิรา วิจิตรวัชรารักษ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกษภา ผาทอง

ดร.รัชนีชีวาท แซ่ตัน

แม่ชีบุญช่วย ศรีเปรม, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วัดเสนาหา นครปฐม

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยรังสิต

มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยมหิดล

มหาวิทยาลัยมหิดล

สถาบันการจัดการเพื่อชนบทและสังคม

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

โรงพยาบาลตำรวจ สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พระนครเหนือ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พระนครเหนือ

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

บทบรรณาธิการ

"Whatever you are, be a good one"

“ไม่ว่าคุณจะเป็นอะไร จงเป็นสิ่งนั้นให้ดีที่สุด”

อับราฮัม ลินคอล์น ประธานาธิบดีคนที่ 16 สหรัฐอเมริกา

วารสารปรัชญาประชาคม ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2568) ได้รับการรับรองจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) จัดให้เป็นวารสารคุณภาพกลุ่มที่ 2 รอบที่ 5 (พ.ศ.2568-2572) เป็นการต้อนรับศักราชใหม่ในโลกใหม่หมายเลข 2 อาบสีเงิน จากแรกเริ่มก้าวเดินเหินหาเข้าสู่ปีที่ 3 จึงเป็นความปรีดีใจของทีมงานและพันธมิตรทางวิชาการ แม้อายุร่อเฝ้าแห่งนพังผลประกาศที่ล้นอยู่นาน แล้วนั้นปณิธานจึงได้สมปรารถนาเป็นวารสารคุณภาพที่คู่ควรแก่การรับรองของ ThaiJO กฎแห่งกรรมพิสูจน์ได้ว่ากาลเวลาของชีวิตมิได้หมุนผ่านไปโดยเปล่าประโยชน์ แต่ได้ฝากเรื่องราวานาสาระและไร้สาระฝังไว้ในใจของมนุษย์ แม้ว่าจะสุขหรือทุกข์ สมหวังหรือผิดหวังประการใด ย่อมขึ้นอยู่กับว่าเรานั้นได้ลงมือทำอะไรให้จิตใจได้จดจำไว้บ้าง เพราะทุกผลสัมฤทธิ์ของพฤติกรรมย่อมมีรางวัลที่เป็นฝ่ายดีและฝ่ายชั่วแฝงเร้นอยู่เสมอ

เทศกาลแห่งเดือนกุมภาพันธ์ วันที่ 12 ของศกนี้ เป็นวันมาฆบูชา โอวาทปาติโมกข์ที่เป็นหัวใจสำคัญด้วยหลักการ วิถีการ และอุดมการณ์ทางพระพุทธศาสนาโดยการคิดดี พูดดี ทำดี และปรารถนาดีต่อผู้อื่น ชาวพุทธทั้งหลายให้ความสำคัญวันนี้เป็นวันที่ภักดีพร้อมน้อมรำลึกสักการะพุทธคุณ ธรรมคุณ สังฆคุณ หนุนเสริมความเป็นพุทธมามกะตั้งสัตยาธิฐานด้วยการสร้างคุณดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้สะอาด เพราะพุทธองค์ทรงประกาศว่า “ผลผลิตที่เราเก็บเกี่ยวได้นั้น ย่อมมาจากเมล็ดพันธุ์ที่เราได้ปลูกหว่านไว้”

เมื่อไรศศกดี ก็วิ่งเต้นหาตำแหน่งแย่งอำนาจครอง

เมื่อมีความทุกข์ ก็กระเสือกกระสนแสวงหาความสุขไว้

เมื่อมีความเสียใจ ก็ชวนชวายให้ได้ความดีใจ

เมื่อมีเสียงติฉินนินทา ก็ดิ้นรนเสาะหาเสียงสรรเสริญ

เมื่อไม่ได้ในสิ่งที่ชอบ ก็พร้อมมอบชีวิตและจิตวิญญาณเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ชอบ

วิ่ง วิ่ง และวิ่งในวังวน วุ่นวาย วนเวียน เสาะแสวงหาอยู่อย่างนี้โดยไม่มีเส้นชัยและไร้ขีดจำกัด พุทธศาสน์ เรียกสิ่งนี้ว่า “สังสารวัฏ”

อนึ่ง วันที่ 14 กุมภาพันธ์ หรือวันวาเลนไทน์ สัญญเวลาแห่งความรัก จากความเชื่อศรัทธาโบราณว่าพลังแรงเร้าแห่งความรัก สืบจากพระพรหมลิขิต พระเจ้าเสกสรรคสร้าง บุพเพสันนิวาส หรือทำบุญร่วมชาติดักบาตรร่วมขัน ความรักของกันและกันจึงสุขสุดสดใส ยามรักยามใคร่อะไรก็ใช้รัก น้ำตัมผักขมก็ชมว่าหวาน (เจี๊ยบ) ซึ้งเป็นกึ่งไม้ก๊วไข่ ซี้คล่องไล่ไก่เป็นทะเลก็หาได้ปฏิเสธ เพราะรักนั้นไม่มีพรมแดน รักนี้ชั่วนิรันดร์ รักคุณเท่าฟ้า รักไม่มีเงื่อนไข จวบถึงจุดเสื่อมรัก หมดเวลารัก จากเหตุผลอ้างมือที่สาม จุดอิมตัว ทศนคติไม่ตรงกัน หรือดีเกินไป สารพัดแฉงงจัดเพื่อสลดรัก หลากหลาย Motto ของความรักที่สืบค้นได้จากโลกออนไลน์ อาทิว่า

“ความรักต่อสิ่งมีชีวิตทั้งมวล เป็นคุณลักษณะที่มีเกียรติที่สุดของมนุษยชาติ”

“หากคุณรักดอกไม้ อย่าเก็บมันขึ้นมา เพราะถ้าคุณเก็บมันขึ้นมา ดอกไม้ก็จะเหี่ยวเฉาและไม่ใช้สิ่งที่
คุณรักอีกต่อไป ดังนั้นหากคุณรักดอกไม้ ก็จงปล่อยให้มันเป็นไปในสิ่งที่คุณควรจะเป็น ความรักจึงมิใช่การ
ครอบครอง ความรักคือการชื่นชม”

“ความรักที่ดีที่สุด อาจจะไม่ใช้การครอบครอง แต่เป็นการเฝ้ามองคนที่เรารักมีความสุขและการเติบโต
ของเขาในพื้นที่ของเรา”

“อย่าได้เป็นมือที่สาม ทำลายความงดงามของความรัก อย่าได้ทอดสะพานเพื่อทำความรู้จักกับคู่รัก
ของ คนอื่น เพราะความรักต้องเกิดขึ้นด้วยความถูกต้องและบริสุทธิ์ใจ มิใช่แย่งชิงใครมาเพื่อครอบครอง”

“เมื่อมาถึงจุดหนึ่งของชีวิต เราจะรู้ว่าความรักมิได้มีไว้เพื่อครอบครอง แต่ความรักมีไว้เพื่อดูแล ห่วงใย
ใส่ใจ และคิดถึง ถึงแม้ว่าเราจะมีได้อยู่เคียงข้างกันก็ตาม”

“ความรัก มิใช่การครอบครอง มิใช่ข้าวปลาอาหาร มิใช่สิ่งของหรือเงินทอง มิใช่ความหลงมกมาย มิใช่
สิ่งไร้ความหมาย ดังนั้นอย่าต้องตายเพราะไม่ได้มา”

“ถ้าคุณรักใครคนหนึ่ง จงปล่อยให้เขาไป ถ้าเขากลับมาหาคุณ ก็แสดงว่าเขาเป็นของคุณ แต่ถ้าเขาไม่
กลับมา ก็แสดงว่าเขาไม่เคยเป็นของคุณ”

“ความรักหรือความมีเอื้อเฟื้อต่อกัน คือการสมประโยชน์ระหว่างกัน หากไร้ประโยชน์หรือหมดเอื้อเฟื้อ
ต่อกัน วันหนึ่งวันนั้นจึงเป็นวันสิ้นรัก สิ้นเสน่หา”

เพราะคู่สร้างคู่สมที่ย่อมเป็นคู่ครอง มีเหตุมาจากศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญาที่เสมอกัน (สมสัทธา
สมศีลา สมจาคา สมปัญญา) ชื่อว่า “สมรส” (รสนิยมที่เหมือนกัน) ย่อมทำให้เกิดมีคู่รักที่สมดุล มั่นคง และ
ยั่งยืน ดังนั้น สรรพสิ่งที่อิงอาศัยกัน จึงมีความสัมพันธ์กันเพื่อประสานพัฒนาสิ่งที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้นตามสมัย
นิยม และเพราะรักในสิ่งที่ทำ คือ วารสารออนไลน์ที่ชื่อว่า “ปราชญ์ประชาคม” ด้วยอุดมการณ์ที่เสมอกันของ
สมาชิก จึงเป็นเหตุให้มีข้อผูกพันกันด้วยความรู้และน้ำใจ หวังเพียงได้บริการสังคมเพื่อสร้างการเรียนรู้ เข้าใจ
และทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีงามตามอุดมการณ์ร่วมสมัย หาใช่เพื่อเสริมสร้างอัตตาให้เหนือใครไม่

ในโอกาสนี้ ขอขอบพระคุณ ขอบใจทุกท่านที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมนำเสนอความรู้ด้วยหลักการและ
ปฏิบัติการ เสริมสร้างพื้นที่ให้ “ปราชญ์ประชาคม” เป็นวารสารคุณภาพอย่างเป็นทางการ ทั้งนี้ เชื่อมั่นว่าสิ่งดี
งามใด ๆ ที่เราได้สร้างสมไว้ ท้ายที่สุดสิ่งนั้นก็จะย้อนกลับมาสร้างเราให้มีคุณค่าอย่างสง่างาม ตราบนิรันดร์

บรรณาธิการ

สารบัญ

หน้า

บทความวิจัย	
ภาวะผู้นำผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาานครสวรรค์ เขต 3	1-14
ศิริธร คุ่มดีทอง, ปนิตา เนื่องพะยอม และธันยรัตน์ ทองบุญตา	
ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการแข่งขันของ ผู้ประกอบการกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออกในประเทศไทย	15-29
ชญาณิศ ประทุมรัตน์, สุชาติ ประักทยานนท์, บุรพร กำบุญ และทิพย์ลาวัลย์ แก้วนิล	
ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4	30-42
ขวัญฤดี ปานพิมพ์, เฉลิมชัย หาญกล้า และภูวดล จุลสุคนธ์	
บทความวิชาการ	
สันติภาพกับพุทธศาสนา: การพิจารณาเชิงแนวคิดจากมุมมองของโยฮัน กัลตุง ณัฐพล จารัตน์	43-57
คุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ	58-69
ปรัชญา บุตรสะอาด และพระใบฎีกาชาญชัย อัครธมโม	
ทวารวดี เมืองนครปฐมโบราณ: ศึกษาและตีความทางสังคม	70-85
มานพ นักการเรือน, พระมหาวิระชาติ โพธา, วิญญู กิณะเสน, บานชื่น นักการเรือน และ ฉัษคุภางศ์ สารมาศ	
ไตรสิกขากับการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยบริบทต่างประเทศ: กรณีศึกษา วัดนวมินทรราชูทิศ เฉลิมพระเกียรติ นครบอสตัน สหรัฐอเมริกา	86-101
ณัฐพัชร สายเสนา, วิฑิตวิสัย สุขป้อม, เรืองวิชัย นิลโคตร และณัฐกรณธ์ ปะพาน	
กระบวนการพิจารณาบทความ	102

ภาวะ

ผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 3

ศิริธร คุ่มดีทอง^{1*}

ปณิดา เนืองพะยอม²

ธัญนันท์ ทองบุญตา³

รับบทความ: 29 มกราคม 2568 แก้ไขบทความ: 19 กุมภาพันธ์ 2568 ตอบรับบทความ: 24 กุมภาพันธ์ 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต 3 และ 2) เปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา จำแนกตาม เพศ สถานภาพ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน ขนาดสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ คือ ผู้บริหารและข้าราชการครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต 3 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 300 คน การสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบที และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต 3 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน อยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้านเรียงลำดับ ดังนี้ ด้านความยืดหยุ่นและด้านความไว้วางใจ เท่ากัน รองลงมาคือ ด้านการทำงานเป็นทีม ด้านการมีจินตนาการ และด้านการมีวิสัยทัศน์ ตามลำดับ และ 2) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาเมื่อจำแนกตามวุฒิการศึกษาและประสบการณ์ พบว่าในภาพรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติระดับ .05 เมื่อจำแนกตามเพศ และสถานภาพ พบว่า ไม่แตกต่างกัน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ ผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์

¹⁻³ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

* อีเมล: siritonkumteethong@gmail.com

Creative Leadership of School Administrators Under the Office of Nakhon Sawan Primary Education Service Area 3

Siriton Kumteethong ^{1*}

Panida Nueangpanom ²

Thunyanun Thongboonta ³

Abstract

The purpose of this article 1) Examine the level of creative leadership of school administrators under the Office of Nakhon Sawan Primary Education Service Area 3, and 2) Compare the creative leadership of school administrators under the Office of Nakhon Sawan Primary Education Service Area 3, classified by sex, status, educational qualifications, work experience, and school size. The sample group in quantitative research of 300 administrators and government teachers under the Office of Nakhon Sawan Primary Education Service Area 3 for the academic year 2024. A stratified random sampling method was used, with data collected via questionnaires. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, t-test, one-way analysis of variance (ANOVA). The research results were found as follows; 1) The overall level of creative leadership of school administrators under the Office of Nakhon Sawan Primary Education Service Area 3, across five dimensions, is at the highest level. Analyzing each dimension, flexibility and trust had the highest mean score, followed by teamwork, imagination, and vision, in descending order. And 2) In comparing the creative leadership of school administrators under the Office of Nakhon Sawan Primary Education Service Area 3 when classified by educational qualifications and work experience, there was a statistically significant difference at the .05 level. However, when classified sex and status no statistically significant difference.

Keywords: Creative Leadership, School Administrators, Nakhon Sawan Primary Educational Service Area

¹⁻³ Faculty of Education, Thepsatri Rajabhat University

* Email: siritonkumteethong@gmail.com

บทนำ

การศึกษาเป็นกระบวนการที่มุ่งพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพทางด้านการเรียนรู้ การรู้ใช้ทักษะในการดำรงชีวิตและการรู้จักใช้กระบวนการแก้ปัญหาที่มีความสามารถเต็มศักยภาพมีการพัฒนาที่สมดุลทั้งสติปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคมเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาการเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจและสังคมของประเทศโดยเป็นกระบวนการถ่ายทอดและเรียนรู้ในการที่จะสร้างสรรค์ พัฒนาคนในทั้งแง่ความรู้ ความคิด ตลอดจนคุณธรรมและจริยธรรมเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ใน สังคมได้อย่างมีความสุข และสามารถตอบสนองต่อทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ประเทศชาติเพื่อก้าวสู่สังคมโลกแห่งการเรียนรู้ในทศวรรษที่ 21 (สมชาย รุ่งเรือง, 2559) พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 6 ได้บัญญัติให้จัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อ พัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และมาตรา 39 ได้บัญญัติให้กระทรวงศึกษาธิการกระจายอำนาจการบริหารไปสู่สถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรงเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพของโรงเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2553)

สถานศึกษาซึ่งเป็นหน่วยงานที่สำคัญที่สุดหน่วยงานหนึ่งในการพัฒนาคนให้มีประสิทธิภาพในทุกด้าน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ และมีศักยภาพในการเรียนและมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดีขึ้นซึ่งประสิทธิภาพการบริหารสถานศึกษาขึ้นอยู่กับการบริหารสถานศึกษาหน้าที่หลักของผู้บริหารสถานศึกษาตั้งแต่การกำหนดแผนงาน ตลอดจนประสานงานให้บุคคลทุกๆ ฝ่ายปฏิบัติหน้าที่ไปด้วยดีและบำรุงรักษาหน่วยงานให้ดำรงอยู่อย่างมั่นคงและมีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการนั้นจะช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์กับผู้เรียน (น้ำฝน รักษากลาง, 2553) ผู้บริหารซึ่งเป็นคนบุคคลสำคัญต่อการบริหารการเปลี่ยนแปลงและความสำเร็จหรือความล้มเหลวขององค์กรจำต้องมีความสามารถระดับมืออาชีพจึงจะสามารถนำพาองค์กรอยู่รอดและมีความเจริญก้าวหน้าเช่นเดียวกับผู้บริหารในยุคสมัยนี้ก็ต้องมีฝีมือระดับมืออาชีพจึงจะสามารถบริหารจัดการและจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายเพื่อให้สามารถจัดการศึกษาและพัฒนาสถานศึกษาให้มีคุณภาพ (จรัญ เก้าเอี้ยน, 2557) ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์เป็นการแสดงออกถึงความรู้ความสามารถของผู้บริหารในการนำความคิดสร้างสรรค์มาใช้ในการบริหารสถานศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ซึ่งภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์เป็นความสามารถในการจูงใจประสานงานและนำบุคคลอื่นๆ อย่างมีวิสัยทัศน์ จินตนาการ และความยืดหยุ่น ด้วยวิธีการหรือแนวทางใหม่ๆ อย่างท้าทายและสร้างสรรค์โดยอาศัยปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อมแบบเปิดด้วยการไว้วางใจให้อิสระในการคิดและพร้อมสนับสนุนความคิดใหม่ๆ แรงจูงใจภายในด้วยการมีความอยากรู้อยากเห็นความหวังความปรารถนาความเพียรพยายามมุ่งมั่นทุ่มเทเพื่อให้เป็นคนที่ประสบความสำเร็จ และ ความรู้เชิงลึกด้วยการมีความรู้แนวกว้างและลึกมีทักษะประสบการณ์อันจะส่งผลให้เกิดแนวทางที่ชาญฉลาดในการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ (กิตติกร ธรรมกิจวัฒน์, 2562)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต 3 ได้จัดทำแผนพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐาน ที่จัดทำขึ้นโดยเกิดจากการบูรณาการการจัดการศึกษาทุกระดับให้เกิดความเชื่อมโยงสอดคล้องกับนโยบายของ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาศักยภาพสถานศึกษาในสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต 3 โดยกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 คือ การ ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา โดยยุทธศาสตร์ ดังกล่าว เป็นไปเพื่อพัฒนาคุณภาพ สถานศึกษาในสังกัดและตลอดจนเป็นการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนให้ผู้เรียนได้พัฒนาอย่างมีคุณภาพและมี มาตรฐานตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ยุทธศาสตร์ของสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์เขต 3 ได้บริหารจัดการการศึกษาตามกลยุทธ์จุดเน้นของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้น พื้นฐาน โดยมีกลยุทธ์ด้านการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ด้านการเพิ่มโอกาสการ เข้าถึงบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานให้ทั่วถึงครอบคลุมผู้เรียนให้ได้รับ ด้านการพัฒนาคุณภาพครูและบุคลากร ทางการศึกษาโอกาสในการพัฒนาเต็มตามศักยภาพและมีคุณภาพ ด้านการพัฒนาระบบการบริหาร จากที่ กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความต้องการที่จะศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต 3 ว่ามีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์อยู่ในระดับใด อัน เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาและส่งเสริมการมีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาเพื่อส่งผลให้ สถานศึกษาเป็นสถานศึกษาที่มีคุณภาพตามมาตรฐานบนพื้นฐานของความเป็นไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษ ประถมศึกษานครสวรรค์เขต 3
2. เพื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต 3 จำแนกตาม เพศ สถานภาพ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการ ปฏิบัติงาน ขนาดสถานศึกษา

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์จากนักวิชาการและนักการ ศึกษาทั้งในและต่างประเทศ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เอกสารองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ และได้ข้อมูล ตามที่ปรากฏดังภาพที่ 1

ตาราง 1 การสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์

องค์ประกอบ ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์	พิมพ์พร พิมพ์เกาะ (2557)	อดิศ สรรคบุรานุรักษ์ (2559)	ทวีภรณ์ วรชิน (2559)	รัชฎาการ อัครจันทร์ (2560)	พัฒนางส์ ดอกไม้ (2560)	สุพัฒตรา อิศรพันธ์ (2560)	จุฑาธิปต์ ทัพไทย (2560)	อนาภรณ์ นิลพันธ์นันท์ (2560)	ศิริวรรณ คำภูเงิน (2561)	จันทรธิดา รัตนโกสุม (2561)	จุฑามาส ชุ่นห้วน (2562)	Bennis (2007)	Ross (2007)	Casse and Claudel (2007)	Powell 2008	Danner (2008)	Harris (2009)	Stoll (2009)	Chaudury and Holobrook	Delich (2010)	ความถี่	ร้อยละ
1. การตัดสินใจ				✓					✓	✓	✓	✓	✓		✓				✓		1	5.00
2. ความคิดสร้างสรรค์																					1	5.00
3. วิสัยทัศน์	✓			✓	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓		✓						10	50.00
4. การแก้ปัญหา				✓																	1	5.00
5. จินตนาการ	✓		✓		✓	✓				✓	✓			✓				✓	✓	✓	10	50.00
6. การยืดหยุ่น	✓	✓		✓		✓			✓	✓	✓		✓	✓		✓	✓	✓			12	60.00
7. ความไว้วางใจ			✓				✓	✓			✓	✓				✓			✓		7	35.00
8. ความท้าทาย																	✓				1	5.00
9. แรงจูงใจ				✓		✓									✓						3	15.00
10. มุ่งมั่นในความสำเร็จ		✓										✓									1	5.00
11. ความคล่องแคล่ว		✓																			1	5.00
12. การสื่อสาร								✓													1	5.00

องค์ประกอบ ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์	พิมพ์พร พิมพ์เกาะ (2557)	อดิศ สรรคบุรานุรักษ์ (2559)	ทวีภรณ์ วรชิน (2559)	รัชฎาการ อัครจันทร์ (2560)	พัฒนางส์ ดอกไม้ (2560)	สุพัฒตรา อิศรพันธ์ (2560)	จุฑาธิปต์ ทัพไทย (2560)	อนาภรณ์ นิลพันธ์นันท์ (2560)	ศิริวรรณ คำภูเงิน (2561)	จันทรธิดา รัตนโกสุม (2561)	จุฑามาส ชุ่นห้วน (2562)	Bennis (2007)	Ross (2007)	Casse and Claudel (2007)	Powell 2008	Danner (2008)	Harris (2009)	Stoll (2009)	Chaudury and Holobrook	Delich (2010)	ความถี่	ร้อยละ
13. คำนึงถึงปัจเจกบุคคล										✓	✓							✓			2	10.00
14. บุคลิกภาพ										✓											1	5.00
15. การบริหารเวลา								✓													1	5.00
16. การทำงานเป็นทีม					✓	✓	✓	✓	✓											✓	5	25.00
17. การเปลี่ยนแปลง		✓																			1	5.00
18. การเจรจาต่อรอง						✓															1	5.00
19. มนุษยสัมพันธ์						✓															1	5.00
20. นวัตกรรมและ เทคโนโลยี						✓	✓														2	10.00

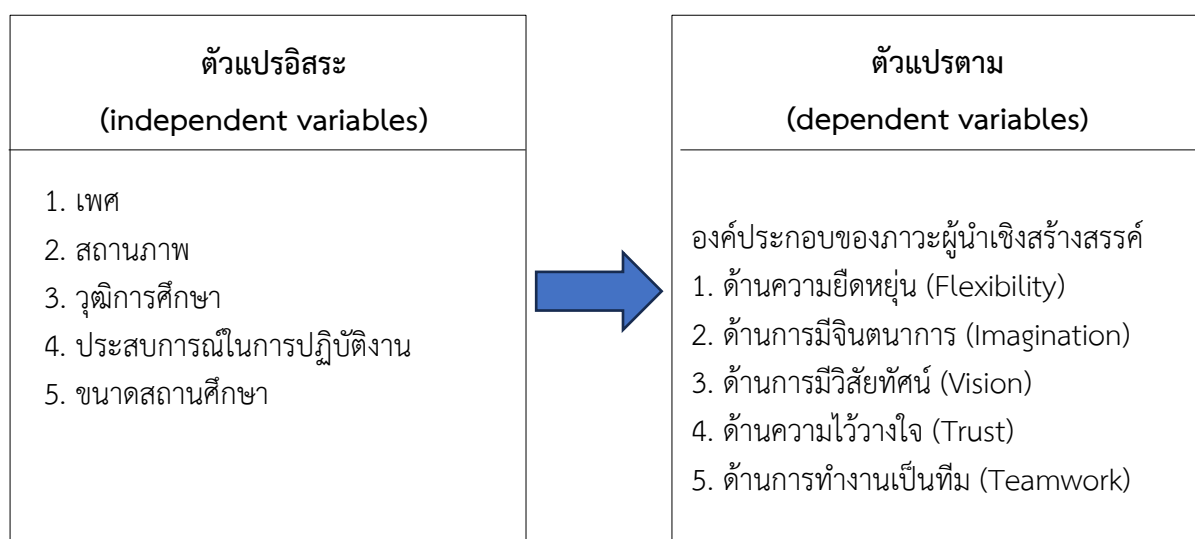
ภาพที่ 1 องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์

จากการสังเคราะห์องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ จากนักวิชาการและนักการศึกษาทั้งในและต่างประเทศดังตารางแสดงออกมาในรูปความถี่ ได้แก่ พิมพ์พร พิมพ์เกาะ (2557) อดิศ สรรคบุรานุรักษ์ (2559) ทวีภรณ์ วรชิน (2559) รัชฎาการ อัครจันทร์ (2560) พัฒนางส์ ดอกไม้ (2560) สุพัฒตรา อิศรพันธ์ (2560) จุฑาธิปต์ ทัพไทย (2560) ธนาภรณ์ นิลพันธ์นันท์ (2560) ศิริวรรณ คำภูเงิน (2561) จันทรธิดา รัตนโกสุม (2561) จุฑามาส ชุ่นห้วน (2562) Bennis (2007) Ross (2007) Casse and Claudel (2007) Powell (2008) Danner (2008) Harris (2009) Stoll (2009) Chaudury and Holobrook (2009) Delich (2010) ซึ่งองค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี (Theoretical Framework) ที่

ได้จากการสังเคราะห์ ทั้งหมด 20 องค์ประกอบ แต่สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เกณฑ์พิจารณาจาก องค์ประกอบที่เหมาะสมกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์สำหรับผู้บริหารโดยใช้เกณฑ์พิจารณา เกณฑ์ความถี่ตั้งแต่ 5 หรือร้อยละ 25 ขึ้นไป ดังนั้น สามารถสรุปองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ มี 5 องค์ประกอบ ทำ การวิจัยในครั้งนี้จำนวน 5 องค์ประกอบ คือ 1) ด้านความยืดหยุ่น (Flexibility) 2) ด้านการมีจินตนาการ (Imagination) 3) ด้านการมีวิสัยทัศน์ (Vision) 4) ด้านความไว้วางใจ (Trust) และ 5) ด้านการทำงานเป็นทีม (Teamwork)

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของ ผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต 3 ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการ แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ จากการสังเคราะห์แนวคิดและทฤษฎีของ พิมพ์พร พิมพ์เกาะ (2557) อติยศ สรรคบุรานุรักษ์ (2559) ทวีภรณ์ วรชิน (2559) รัชฎากร อัครจันทร์ (2560) พัฒนวงศ์ ดอกไม้ (2560) สุพัฒตรา ธิพรพันธ์ (2560) จุฑาธิปต์ ทัพไทย (2560) ธนาภรณ์ นิลพันธ์นันท์ (2560) ศิริวรรณ คำภูเงิน (2561) จันทร์ธิมา รัตนโกสุม (2561) จุฑามาส ชุ่นห้วน (2562) Bennis (2007) Ross (2007) Casse and Claudel (2007) Powell (2008) Danner (2008) Harris (2009) Stoll (2009) Chaudury and Holobrook (2009) Delich (2010) เพื่อนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการดำเนินการ วิจัย ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ พื้นที่วิจัยคือ สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 3 ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 133 คน และข้าราชการครู จำนวน 1,062 คน รวมทั้งสิ้น 1,195 คน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 3, 2567) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 3 จำนวน 300 คน เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษามีจำนวนน้อย ผู้วิจัยจึงได้ กำหนดสัดส่วนกลุ่มตัวอย่าง 40:60 โดยประกอบด้วยผู้บริหารจำนวน 120 คนและข้าราชการครู จำนวน 180 คน และสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิตามขนาดของสถานศึกษาแล้วมาเปรียบเทียบบัญญัติไตรยางค์ แล้วนำมาสุ่ม ตัวอย่างง่ายด้วยการจับฉลาก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม ที่ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้า ปรับปรุงและ ดัดแปลงจากแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตามแบบของลิเคิร์ท จำนวน 36 ข้อ ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.981 ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัย ทำการประสานกับผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างในการขอความร่วมมือตอบแบบสอบถามซึ่ง ผู้วิจัยดำเนินการการนำส่งแบบสอบถามและเก็บคืนด้วยตนเองภายใน 30 วัน ระหว่างเดือน กันยายน ถึงเดือน ตุลาคม พ.ศ.2567 จากนั้นนำแบบสอบถามมาตรวจสอบความสมบูรณ์นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์โดยใช้สถิติ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และการทดสอบรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต 3 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน อันดับที่ และระดับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหาร สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต 3 โดยภาพรวมและรายด้าน

ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	ลำดับที่
1. ด้านความยืดหยุ่น	4.72	0.41	มากที่สุด	1
2. ด้านการมีจินตนาการ	4.70	0.43	มากที่สุด	4
3. ด้านการมีวิสัยทัศน์	4.70	0.44	มากที่สุด	5
4. ด้านความไว้วางใจ	4.72	0.45	มากที่สุด	2
5. ด้านการทำงานเป็นทีม	4.71	0.44	มากที่สุด	3
รวม	4.71	0.40	มากที่สุด	

จากตารางที่ 1 แสดงว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต 3 โดยภาพรวม เฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.71$, S.D.=0.40) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านความยืดหยุ่น ($\bar{X} = 4.72$, S.D.=0.41) ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับด้านความไว้วางใจ ($\bar{X} = 4.72$, S.D.=0.45) รองลงมาคือ ด้านการทำงานเป็นทีม ($\bar{X} = 4.71$, S.D.=0.44) ด้านการมีจินตนาการ ($\bar{X} = 4.70$, S.D.=0.43) และด้านด้านการมีวิสัยทัศน์ ($\bar{X} = 4.70$, S.D.=0.44) ตามลำดับ

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต 3 จำแนกตามเพศ พบว่าเพศชายและเพศหญิงไม่แตกต่างกัน จำแนกตามสถานภาพ พบว่า ภาพรวมไม่แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จำแนกตามวุฒิการศึกษา พบว่า ภาพรวมแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความยืดหยุ่น ด้านจินตนาการ ด้านการมีวิสัยทัศน์ ด้านความไว้วางใจ และด้านการทำงานเป็นทีม แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 จำแนกตามประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน พบว่า ภาพรวมแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความยืดหยุ่น ด้านการมีจินตนาการ ด้านการมีวิสัยทัศน์ ด้านความไว้วางใจ และด้านการทำงานเป็นทีม แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 และ จำแนกตามขนาดของสถานศึกษา พบว่า ภาพรวมแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านความยืดหยุ่น ด้านการมีวิสัยทัศน์ ด้านความไว้วางใจ แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ .05

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต 3 ในภาพรวม จำนวน 5 ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านความยืดหยุ่น ด้านความไว้วางใจ รองลงมา คือ ด้านการทำงานเป็นทีม และน้อยที่สุด คือ ด้านการมีจินตนาการจินตนาการ และด้านการมีวิสัยทัศน์ ตามลำดับ ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษามีแนวโน้มที่คล้ายคลึงกัน โดยในภาพรวมผู้นำในสถานศึกษามีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในระดับสูง มีความยืดหยุ่น การทำงานเป็นทีม และความไว้วางใจเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของการบริหารจัดการในสถานศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กฤษพล อัมระนันท์ (2559) ที่พบว่าภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่वंก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 2 มีระดับสูงในด้านความยืดหยุ่น การทำงานเป็นทีม และการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล และวิจัยของกาญจนา ศิลา (2556) พบว่าภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากทมมหานคร สำนักงานเขตบางเขน เน้นที่การสร้างมนุษยสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และการเจรจาต่อรองเป็นหลัก ซึ่งชี้ให้เห็นว่าภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการและการพัฒนาสถานศึกษา ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาผู้บริหาร

และบุคลากรในโรงเรียนให้มีศักยภาพสูงขึ้นในอนาคตและยังสอดคล้องกับงานวิจัยของโดโรธี (Dorothy, 2001) ศึกษาเรื่องภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารการศึกษาในสหรัฐอเมริกา พบว่า ยุทธศาสตร์สำคัญที่จะช่วยส่งเสริมภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วย การมุ่งเน้นประเด็นสำคัญ การให้อำนาจในการทำงานแก่ทุกฝ่าย การยอมรับการเปลี่ยนแปลง และการอำนวยความสะดวกในการปฏิบัติงาน ยุทธศาสตร์เหล่านี้สอดคล้องกับการทำงานเป็นทีมและความยืดหยุ่นที่พบในผลการวิจัยของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต 3 ซึ่งการมุ่งเน้นการทำงานเป็นทีมและการมีความยืดหยุ่นเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การบริหารจัดการมีประสิทธิภาพ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์เขต 3 จำแนกตาม เพศ สถานภาพ วุฒิการศึกษา ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน ขนาดสถานศึกษา พบว่า ผลการวิเคราะห์พบว่าไม่มีความแตกต่างในภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ระหว่างเพศชายและเพศหญิงในภาพรวมและในด้านต่าง ๆ ทั้งความยืดหยุ่น จินตนาการ วิสัยทัศน์ ความไว้วางใจ และการทำงานเป็นทีม ข้อนี้แสดงให้เห็นว่าทั้งผู้บริหารชายและหญิงมีความสามารถในการนำทีมและสร้างสรรค์อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งชี้ให้เห็นถึงการสนับสนุนการมีส่วนร่วมและโอกาสที่เท่าเทียมกันในการพัฒนาภาวะผู้นำของทุกเพศในองค์กรการศึกษา ส่วนผลการวิเคราะห์ยังพบว่าไม่มีความแตกต่างในภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์เมื่อจำแนกตามสถานภาพ ซึ่งรวมถึงความยืดหยุ่น วินัยในตนเอง วิสัยทัศน์ ความไว้วางใจ และการทำงานเป็นทีม นั้นหมายความว่า ไม่ว่าจะอยู่ในสถานภาพไหน ผู้บริหารสถานศึกษายังคงมีความสามารถในการสร้างสรรค์และบริหารงานอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอาจแสดงให้เห็นถึงความเป็นหนึ่งเดียวและความเข้าใจในพันธกิจการศึกษาโดยรวมของผู้บริหารทุกสถานภาพ แต่ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งบ่งชี้ว่าผู้บริหารที่มีวุฒิการศึกษาสูงกว่ามักจะมีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ที่ดีกว่า ในด้านต่าง ๆ รวมถึงความยืดหยุ่น วิสัยทัศน์ ความไว้วางใจ และการทำงานเป็นทีม อาจสันนิษฐานได้ว่าความรู้และทักษะที่ได้รับจากการศึกษาเพิ่มเติมสามารถช่วยเพิ่มพูนศักยภาพในการบริหารจัดการและการนำเสนอวิสัยทัศน์ใหม่ๆ ในการพัฒนาองค์กรการศึกษา ซึ่งผลการวิเคราะห์ที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญเมื่อพิจารณาตามประสบการณ์ในการทำงาน โดยผู้บริหารที่มีประสบการณ์มากกว่าจะมีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ที่สูงกว่าในทุกด้าน อาจหมายถึงว่า ประสบการณ์ที่มากขึ้นช่วยให้ผู้บริหารสามารถปรับตัวและพัฒนาแนวทางในการแก้ปัญหาและการสร้างสรรค์การทำงานร่วมกันได้ดีกว่า ส่งผลให้เกิดการสร้างบรรยากาศการทำงานที่เป็นมิตรและมีประสิทธิภาพมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย อามาล โต๊ะตาหยง (2560) ในเรื่องภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนศูนย์เครือข่ายเรืองวิทย์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1 ที่รายงานว่าระดับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง และการเปรียบเทียบตามตัวแปรเพศ ประสบการณ์ในการทำงาน และขนาดของสถานศึกษาไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญนั้น สอดคล้องกับผลการวิจัยที่ได้กล่าวถึงเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในงานวิจัยของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 3 ที่ได้เสนอผล

การวิเคราะห์ในหลายด้านที่มีการเปรียบเทียบไม่พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญเช่นกัน ในส่วนแรกเกี่ยวกับ เพศ ผลการวิจัยของทั้งสองงานพบว่าผู้นำทั้งเพศชายและเพศหญิงมีภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในระดับที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งนี้อาจแสดงถึงการส่งเสริมโอกาสที่เท่าเทียมกันในทุกเพศในด้านการบริหารจัดการสถานศึกษา ซึ่งชี้ให้เห็นว่าคุณสมบัติและความสามารถของผู้บริหารไม่ได้ถูกกำหนดโดยเพศ แต่ขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ ที่มีความสำคัญในกระบวนการบริหารจัดการในส่วนของ ประสบการณ์ในการทำงาน ซึ่งพบว่าผู้บริหารที่มีประสบการณ์ทำงานมากกว่าไม่ได้แสดงความแตกต่างในระดับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์มากกว่าผู้บริหารที่มีประสบการณ์น้อยกว่า ทั้งนี้อาจบ่งชี้ถึงความสำคัญของการสนับสนุนและพัฒนาทักษะการบริหารสำหรับทุกคนในองค์กรการศึกษา โดยไม่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์เพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ ในส่วนของ วุฒิการศึกษา และ สถานภาพ ซึ่งในการศึกษาของอาภาภักดิ์ไม่ได้พบความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญเช่นกัน โดยรวมแล้วแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงในกระบวนการบริหารจัดการในระดับปานกลางของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ที่ไม่ถูกกำหนดโดยปัจจัยเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม อาจหมายความว่าผู้นำในทั้งสองเขตพื้นที่การศึกษาอาจมีการพัฒนาภาวะผู้นำที่ส่งเสริมการสร้างสรรคในระดับที่ใกล้เคียงกัน แต่ยังไม่ถึงระดับสูงสุด และงานวิจัยของกาญจนา ศิลา (2556) ทำการศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตบางเขน (เครือข่ายที่ 19) ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบตามขนาดสถานศึกษาและประสบการณ์การทำงานของผู้บริหารไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ยกเว้นบางด้านที่เกี่ยวกับมนุษยสัมพันธ์และการไว้วางใจที่มีความแตกต่างเล็กน้อย งานวิจัยนี้สอดคล้องกับการศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในนครสวรรค์ เขต 3 ซึ่งพบว่าเพศและประสบการณ์การทำงานไม่ได้มีผลต่อระดับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์อย่างมีนัยสำคัญ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของกฤษพล อัมระนันท์ (2559) ศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่เมาะ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารอยู่ในระดับมาก การเปรียบเทียบตามเพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงานไม่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ ยกเว้นระดับการศึกษาที่พบว่าการศึกษาระดับปริญญาโทมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ด้านความคิดสร้างสรรค์มากกว่าระดับปริญญาตรีอย่างมีนัยสำคัญ งานวิจัยนี้สอดคล้องกับการศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในนครสวรรค์ เขต 3 ที่พบว่าประสบการณ์การทำงานและเพศไม่ได้มีผลต่อระดับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์อย่างมีนัยสำคัญ

สรุปและข้อเสนอแนะ

ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์เขต 3 ในภาพรวม จำนวน 5 ด้าน อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านความยืดหยุ่น ด้านความไว้วางใจ รองลงมา คือ ด้านการทำงานเป็นทีม และน้อยที่สุด คือ ด้านการมีจินตนาการ และด้านการมีวิสัยทัศน์ ตามลำดับ ซึ่งผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะทั่วไป

การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษามีความสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของสถานศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งสภาพสังคมและเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วส่งผลให้ผู้บริหารจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำที่สามารถสร้างสรรค์และปรับเปลี่ยนการบริหารงานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของสถานศึกษา ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาครูและนักเรียนในทุกด้าน รวมถึงการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์เขต 3 จึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง โดยการศึกษาสามารถช่วยให้ผู้บริหารมีความเข้าใจลึกซึ้งขึ้นเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของตนเองที่ไม่ใช่เพียงแค่การควบคุมการดำเนินงานในสถานศึกษาเท่านั้น แต่ยังสามารถเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และความคิดสร้างสรรค์ที่พร้อมจะสนับสนุนและขับเคลื่อนองค์กรไปข้างหน้า

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรมีการวัดผลการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในระยะยาวเพื่อติดตามพัฒนาการของผู้บริหารว่ามีการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงอย่างไรในระยะยาวต่าง ๆ การติดตามผลในระยะยาวนี้จะทำให้เห็นถึงผลกระทบของการบริหารเชิงสร้างสรรค์ที่มีต่อการพัฒนาของสถานศึกษาในระยะเวลาที่หลากหลาย

2.2 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาควรมีการนำเสนอแนวทางและวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์สำหรับผู้บริหารในแต่ละพื้นที่หรือบริบทต่าง ๆ แนวทางเหล่านี้ควรจะเป็นแนวทางปฏิบัติที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในสถานศึกษา เช่น การจัดอบรมและเวิร์กช็อปการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในสถานศึกษา หรือการจัดโปรแกรมการพัฒนาผู้บริหารเพื่อสร้างเสริมความคิดสร้างสรรค์

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

3.1 การศึกษาครั้งนี้สามารถเพิ่มตัวแปรใหม่ที่มีอาจมีผลต่อภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหาร เช่น ปัจจัยทางด้านสิ่งแวดล้อม อิทธิพลจากองค์กรภายนอก ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารและครูในสถานศึกษา หรือบทบาทของชุมชนในการสนับสนุนการบริหารงานเชิงสร้างสรรค์ การเพิ่มตัวแปรเหล่านี้อาจทำให้ได้ข้อมูลที่หลากหลายและสามารถใช้ประกอบการวิเคราะห์เชิงลึกได้มากยิ่งขึ้น

3.2 เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมยิ่งขึ้น ควรขยายกลุ่มตัวอย่างให้ครอบคลุมถึงผู้บริหารในเขตพื้นที่การศึกษาอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบข้อมูลระหว่างเขตพื้นที่และวิเคราะห์ความแตกต่างของภาวะผู้นำในแต่ละพื้นที่ เช่น การเปรียบเทียบกับเขตพื้นที่การศึกษาอื่น ๆ ในภาคกลางหรือภาคเหนือ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำในระดับที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

3.3 การศึกษาในครั้งต่อไปสามารถใช้เครื่องมือวิจัยที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การจัดเวทีสนทนากลุ่ม (Focus Group) หรือการสังเกตการณ์ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึก

เกี่ยวกับแนวคิดและทัศนคติของผู้บริหารเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ การใช้เครื่องมือที่หลากหลายจะช่วยให้สามารถวิเคราะห์เชิงคุณภาพและได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

3.4 ควรพิจารณาศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ในระดับต่าง ๆ เช่น ระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา เพื่อเปรียบเทียบว่าภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์มีความแตกต่างกันอย่างไรในแต่ละระดับของการศึกษา การศึกษาเปรียบเทียบนี้จะช่วยให้เห็นถึงความแตกต่างของลักษณะผู้นำในแต่ละระดับ ซึ่งจะช่วยในการปรับปรุงและพัฒนาภาวะผู้นำให้เหมาะสมกับแต่ละระดับการศึกษาได้

บรรณานุกรม

- กฤษพล อัมระนันท์. (2559). การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในอำเภอแม่่วงค์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 2. [การค้นคว้าอิสระ ครุศาสตรมหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- กาญจนา ศิลา. (2556). ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาของโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร สำนักงานเขตบางเขน (เครือข่ายที่ 19). (สารนิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ). DSpace.
<https://ir.swu.ac.th/xmlui/handle/123456789/4007>
- กิตติกร ธรรมกิจวัฒน์. (2562). การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาเอกชน สังกัดสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดบุรีรัมย์. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 11(2), 1-18.
- จรุณี แก้วเอียน. (2557). เทคนิคการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา: กลยุทธ์และแนวทางการปฏิบัติสำหรับผู้บริหารมืออาชีพ (พิมพ์ครั้งที่ 2). ชานเมืองการพิมพ์.
- จันทร์ธิดา รัตนโกสุม. (2561). การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- จุฑาธิปต์ ทัพไทย. (2560). ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนอนุบาลสามเสน (สลากกินแบ่งรัฐบาลอุปถัมภ์) สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร. [ปริญญาโทศึกษาศาสตรมหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- จุฑามาส ชุ่นห้วน. (2562). ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดสภาพแวดล้อมในสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 11 ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.

- ทวีภรณ์ วรชิน. (2559). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 24. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- ธนาภรณ์ นิลพันธ์นันท์. (2560). ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 32. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- น้ำฝน รักษากลาง. (2553). การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา กับผลการประเมินคุณภาพภายนอกรอบที่ 2 ด้านผู้เรียนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 และ เขต 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- พัฒนางส์ ดอกไม้. (2560). อิทธิพลของภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผล การบริหาร การจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 26. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พิมพ์พร พิมพ์เกาะ. (2557). การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- รัชฎากร อัครจันทร์. (2560). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของครูในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- ศิริวรรณ คำภูเงิน. (2561). การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในศูนย์เครือข่าย การศึกษาตำบลเวียง สันทรายงาม อำเภอนาทม จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยพะเยา.
- สมชาย รุ่งเรือง. (2559). รูปแบบการพัฒนาผู้นำสู่การสร้างแรงผลักดันเชิงสร้างสรรค์. วารสาร *Verdian E-Journal*, Silpakorn University, 10(1), 29-46.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 3. (2567). สารสนเทศสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 3. สำนักงาน.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2553). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542. และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553. สำนักนายกรัฐมนตรี สำนักเทคโนโลยีการศึกษา.
- สุพัฒตรา อิศรพันธ์. (2560). การวิเคราะห์ตัวบ่งชี้องค์ประกอบภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 2. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

- อติยศ สรรคบุรณรักษ์. (2559). *การพัฒนารูปแบบการสอนโดยใช้ศิลปะเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมงานสร้างสรรค์ สำหรับนักศึกษาระดับปริญญาตรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฌ์บัณฑิต มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- อามาล โต๊ะตาหยง. (2560). *ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนศูนย์ เครือข่าย เรื่อง วิทย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายะลา เขต 1*. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- Bennis, W. (2007). *Creative leadership* (ABI). Bangkok: Chulalongkorn University
- Casse, P. and Claudel, P. G. (2007). *Philosophy for creative leadership: How philosophy can turn people into more effective leaders*. London UK Athena Press.
- Chaudhuri, A. and Holbrook, M. B. (2001). The chain of effects from brand trust and brand affect to brand performance: The role of brand loyalty. *Journal of Marketing*, 65(2), 81-93.
- Danner, S. E. (2008). *Creative leadership in art education: Perspectives of an art educator*. (Ph.D. Thesis Art Education (Fine Arts)), Ohio University.
- Delich. (2010). The impact of Mercosur's sanitary and phytosanitary regime on its members' institutional dynamics. *Journal of CMA Management*, 79(2), 3-3.
- Harris, A. (2009). Creative leadership. *Journal of Management in Education*, 23(1), 9-11.
- Powell, S. (2008). The management and consumption of organizational creativity. *The Journal of Consumer Marketing*, 25(3), 158-166.
- Ross, J. A. (2007). Creative leadership: Be your team's chief innovation officer. *Journal of Harvard Management Update*. 12(3), 3-6.
- Stoll, L. (2009). Creative leadership: A challenge of our time. *School Leadership and Management*, 29(1), 65-78.

ความ

สัมพันธเชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพล

ต่อความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการ

กลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออกในประเทศไทย

ชญาณิศ ประทุมรัตน์^{1*}สุชาติ ปรัชญานนท์²บุรพร กำบุญ³ทิพย์ลาวัลย์ แก้วนิล⁴

รับบทความ: 6 กุมภาพันธ์ 2568 แก้ไขบทความ: 26 กุมภาพันธ์ 2568 ตอรับบทความ: 28 กุมภาพันธ์ 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออกในประเทศไทย 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีผลทางตรงและทางอ้อมต่อความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออกในประเทศไทย และ 3) พัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออกในประเทศไทย เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 420 ราย เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม สถิติที่ใช้คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้างโดยโปรแกรมลิซเรล

ผลการวิจัยพบว่า 1) ปัจจัยด้านเครือข่ายความร่วมมือ การจัดการสถานะแวดล้อมในการดำเนินงาน แรงผลักดันทางธุรกิจ การฝึกอบรมและพัฒนา มีอิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมต่อความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออกในประเทศไทย ซึ่งค่าดัชนีวัดระดับความสอดคล้องของโมเดล ผลการวิเคราะห์มีความกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (Model Fit) 2) ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออกในประเทศไทย ได้แก่ เครือข่ายความร่วมมือ การจัดการสถานะแวดล้อมในการดำเนินงาน แรงผลักดันทางธุรกิจ การฝึกอบรมและพัฒนา และ 3) ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออกในประเทศไทย มีความสัมพันธ์กันเมื่อพิจารณาค่าความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรของการปรับโมเดล

คำสำคัญ: การจัดการ ความสามารถในการแข่งขัน ผู้ประกอบการธุรกิจนำเข้าและส่งออก ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ

¹⁻⁴ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

* อีเมล: Chayanis.prathumrat@hotmail.com

Causal Relationship of Factors Affecting Competitiveness of Entrepreneurs Group Business of Import and Export in Thailand

Chayanis prathumrat ^{1*}

Suchart Prakthayanon ²

Buraporn Kumboon ³

Tiplawan Kaewnin ⁴

Abstract

The objectives of this research were: 1) to study factors influencing the competitiveness of import and export businesses in Thailand, 2) to analyze the causal relationship between factors that directly and indirectly affect the competitiveness of import and export businesses in Thailand; and 3) To develop the causal relationship model of factors influencing the competitiveness of import and export business entrepreneur groups in Thailand. This research methodology was quantitative research the sample size was 420 operators, The data collection tool was questionnaire. The statistics used in this study were average percentage. Standard deviation and structural equation model analysis by Lisrel program

The research finding was found that 1) The causal relationship between factors influencing the competitiveness of import and export business operators in Thailand is cooperation network, operating environment management, business driving force, training and development. 2) cooperation network, operating environment management, business driving force, training and development have direct influence. Indirect influences and competitiveness of import and export businesses in Thailand. The model consistency index consists of empirical data (Model Fit). and 3) the causal relationship between factors influencing the competitiveness of import and export businesses in Thailand.

Keywords: Management, Competitiveness, Import and Export Business, Causal Relationship

¹⁻⁴ Bangkokthonburi University

* Email: Chayanis.prathumrat@hotmail.com

บทนำ

ธุรกิจนำเข้าและส่งออกมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เนื่องจากเป็นธุรกิจที่มีมูลค่าเพิ่ม มีธุรกิจที่เกี่ยวข้องหลากหลาย เช่น ภาควัตถุศาสตร์ วัสดุ วัตถุดิบ และผลิตภัณฑ์ เพื่อรองรับการเติบโตของอุตสาหกรรมเป้าหมาย ซึ่งสอดคล้องกับกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนาอุตสาหกรรมประเทศไทย 4.0 ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) ซึ่งมีวิสัยทัศน์ในการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาที่สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ “มุ่งสู่ อุตสาหกรรมที่ขับเคลื่อนด้วยปัญญาที่เชื่อมโยงกับ เศรษฐกิจโลก” ยังเป็นเป้าหมายการพัฒนาที่จะทำให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีรายได้สูงภายในปี 2579 (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ, 2567)

กลุ่มบริษัทนำเข้าและส่งออก เป็นหนึ่งในกลุ่มธุรกิจที่เติบโตอย่างรวดเร็วในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีช่วยดึงดูดผู้คนให้สนใจการทำธุรกิจการนำเข้าสินค้า-ส่งออกสินค้ามากขึ้น ซึ่งไม่ได้มีเพียงผู้ที่มีเงินลงทุนรายใหญ่เท่านั้น แต่ยังมี SMEs จำนวนมากที่กำลังเข้าสู่อุตสาหกรรมนี้ อย่างไรก็ตาม การมีตัวช่วยเป็นเทคโนโลยีขั้นสูงไม่ได้หมายความว่าสร้างผลกำไรจะง่ายขึ้น มีบริษัทนำเข้า-ส่งออกจำนวนมากเช่นกันที่ล้มละลายเพราะไม่ได้โฟกัสเทรนด์ของตลาด ประเด็นทางการเมืองระหว่างประเทศ รวมถึงการเลือกกระบวนการ โลจิสติกส์ที่เหมาะสมในการนำเข้า-ส่งออกสินค้า สิ่งที่ธุรกิจนำเข้าและส่งออก ควรให้ความสำคัญทำความเข้าใจและกำหนดกลุ่มเป้าหมายทางการตลาดแม้การนำเข้าสินค้า-ส่งออกสินค้าระหว่างประเทศผ่านช่องทาง e-Commerce เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับทุกธุรกิจแต่การทำความเข้าใจและกำหนดกลุ่มเป้าหมาย ถือว่าเป็นเป้าหมายที่ใหญ่เช่นกัน เพราะในความเป็นจริงธุรกิจส่วนมากไม่สามารถทำการค้าขายให้กับทุกประเทศบนโลกนี้ได้ จึงเป็นเหตุผลที่ธุรกิจต้องศึกษาและเจาะลึกถึงกลุ่มเป้าหมาย ค้นหาว่าสินค้าใดกำลังเป็นที่นิยมมากที่สุดในกลุ่มเป้าหมายทางการตลาด ตัดสินใจถึงความเป็นไปได้และคิดถึงผลกำไรในการทำธุรกิจที่ประเทศเหล่านั้น อาจเริ่มจากประเมินตลาดทั่วโลก ทำความเข้าใจผู้บริโภครวมถึงข้อมูลประชากร และกำหนดภูมิภาคที่กำลังจะดำเนินการส่งสินค้าไปขาย แต่การกำหนดกลุ่มเป้าหมายทางการตลาดเพียงอย่างเดียวก็ไม่ได้รับประกันความสำเร็จ ธุรกิจยังต้องสำรวจว่ากลยุทธ์ที่ทำงานได้ดีที่สุดในแต่ละตลาด พิจารณาเทรนด์การซื้อทำความเข้าใจเพื่อตอบสนองแต่ละพื้นที่ที่มีการตอบสนองต่อเทคนิคที่แตกต่างกัน การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในธุรกิจนำเข้าและส่งออก มีการพึ่งพาเทคโนโลยีเป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นเหตุผลว่าทำไมการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัย ได้มาตรฐานและเหมาะสมที่สุดมาใช้งานจึงมีความสำคัญต่อความสำเร็จของการทำธุรกิจนำเข้าและส่งออก การใช้ระบบบริหารจัดการ การใช้ระบบการจัดการสินค้าคงคลัง ระบบการจัดการคำสั่งซื้อ ระบบรักษาความปลอดภัยข้อมูล และระบบบริการลูกค้า รวมทั้งควรเชื่อมต่อระบบทั้งหมดเข้าด้วยกันเพื่อให้ธุรกิจดำเนินงานได้อย่างราบรื่น ประเทศไทยอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคที่มีอัตราการเติบโตของตลาดสูงเป็นอันดับต้นๆ ของโลก ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเป็นฐานการผลิตที่สำคัญของแบรนด์ใหญ่ๆ ทั้งยังมีทรัพยากรมากมายรองรับผู้ประกอบการในท้องถิ่น พบกับโลกของการประกอบธุรกิจและขนส่งสินค้าในกลุ่มประเทศ

อาเซียน ซึ่งมีโอกาส ความท้าทาย และตัวช่วยบริการการนำเข้าสินค้า-ส่งออกที่จะคอยสนับสนุนการประกอบธุรกิจ (มนต์สินี สุปินะ, 2567)

ความสำเร็จของผู้ประกอบการธุรกิจนำเข้าและส่งออกสินค้าระหว่างประเทศในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วนหลัก ได้แก่ ผู้ประกอบการธุรกิจนำเข้าสินค้า ผู้ประกอบการธุรกิจส่งออกสินค้า และผู้ประกอบการที่ให้บริการในการนำเข้าสินค้าและส่งออกสินค้าระหว่างประเทศ ซึ่งสามารถวัดความสำเร็จได้ด้วย 2 องค์ประกอบหลัก คือ ผลการดำเนินการด้านการเงิน และผลการดำเนินการที่ไม่ใช่ด้านการเงิน (วิมลณัฐ เกิดเจริญ, เป็ญจวรรณ ถีเจริญ และเตือนใจ แสงทอง (2567) นอกจากนี้ปัจจัยเชิงสาเหตุหลักที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จของผู้ประกอบการนำเข้าและส่งออกสินค้าระหว่างประเทศในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล ได้แก่ คุณลักษณะของผู้ประกอบการ การยอมรับเทคโนโลยี สมรรถนะเชิงนวัตกรรม วัฒนธรรมองค์การที่เน้นการสร้างนวัตกรรมและกระบวนการเชิงกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนองค์การ ผ่านสมรรถนะเชิงนวัตกรรมของบุคลากร ในองค์การเพื่อการสร้างสรรคงานนวัตกรรมสู่ผลผลิตขององค์การที่เป็นเลิศ

ดังนั้น การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นศึกษาเพื่อสร้าง ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก ในประเทศไทย ซึ่งจะนำไปสู่ความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก ในประเทศไทย ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1 เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก ในประเทศไทย
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีผลทางตรงและทางอ้อมต่อความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก ในประเทศไทย
3. เพื่อพัฒนารูปแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก ในประเทศไทย

สมมติฐานการวิจัย

1. สมมติฐานที่ 1: เครือข่ายความร่วมมือ มีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถในการแข่งขัน
2. สมมติฐานที่ 2: เครือข่ายความร่วมมือ มีอิทธิพลทางอ้อมต่อความสามารถในการแข่งขันผ่านการจัดการสถานะแวดล้อมในการดำเนินงาน
3. สมมติฐานที่ 3: แรงผลักดันทางธุรกิจ มีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถในการแข่งขัน
4. สมมติฐานที่ 4: แรงผลักดันทางธุรกิจ มีอิทธิพลทางอ้อมต่อความสามารถในการแข่งขันผ่านการจัดการสถานะแวดล้อมในการดำเนินงาน
5. สมมติฐานที่ 5: การฝึกอบรมและพัฒนา มีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถในการแข่งขัน

6. สมมติฐานที่ 6: การฝึกอบรมและพัฒนา มีอิทธิพลทางอ้อมต่อความสามารถในการแข่งขันผ่านการจัดการสภาวะแวดล้อมในการดำเนินงาน

7. สมมติฐานที่ 7: การจัดการสภาวะแวดล้อมในการดำเนินงาน มีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถในการแข่งขัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยกำหนดระเบียบวิธีวิจัยไว้ดังนี้

1. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และวิธีการสุ่มตัวอย่าง

ประชากร ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ผู้ประกอบการกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก ในประเทศไทย ที่ขึ้นทะเบียนการค้า จำนวนทั้งสิ้น 1,795 บริษัท ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างตามกฎแห่งความชัดเจนของ (Hair, et al, 2010) จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 420 คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบตามสะดวก

2. เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 5 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลเกี่ยวกับเครือข่ายความร่วมมือ ส่วนที่ 2 แบบสอบถามข้อมูลความคิดเห็นแรงผลักดันทางธุรกิจ ส่วนที่ 3 แบบสอบถามข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับการฝึกอบรมและพัฒนา ส่วนที่ 4 แบบสอบถามข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการสภาวะแวดล้อมในการดำเนินงาน และส่วนที่ 5 แบบสอบถามข้อมูลความคิดเห็นเกี่ยวกับความสามารถในการแข่งขัน

3. การทดสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบหาค่าความเที่ยงตรง ของแบบสอบถามด้วยค่า IOC ด้วยการนำแบบสอบถามที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ และอาจารย์ที่ปรึกษาฯ ศึกษาคูณิพนธ์ทำการตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา จำนวน 5 ท่าน ค่า IOC เท่ากับ 0.81 หลังจากนั้นไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัย ข้อคำถามมีความเชื่อมั่นสามารถนำไปใช้ในการศึกษาได้และเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด โดยมีค่าความเชื่อมั่น ที่คำนวณได้มีค่า 0.95

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามเกี่ยวกับผู้ประกอบการกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก ในประเทศไทย จำนวน 420 แห่ง ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมมาทำการตรวจสอบความสมบูรณ์และถูกต้องก่อนการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรม LISREL โดยการใช้เทคนิคสถิติ Structural Equation Modeling (SEM) เพื่อยืนยันข้อมูลวิเคราะห์ผลโมเดลที่ได้จากการวิจัยเชิงปริมาณในการสำรวจและสถิติการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง ด้วยโปรแกรม LISREL for Windows Version 8.54

5. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์

สถิติการวิเคราะห์เชิงพรรณนา ประกอบด้วย ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร ได้แก่ สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของธุรกิจนำเข้าและส่งออกในประเทศไทย

ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามทั้งหมดจากตัวอย่าง จำนวน 420 ราย พบว่าเป็นแหล่งของกลุ่มลูกค้าหลักธุรกิจนำเข้าและส่งออก ในประเทศ จำนวน 305 ราย คิดเป็นร้อยละ 72.62 และต่างประเทศ จำนวน 115 ราย คิดเป็นร้อยละ 27.38 โดยส่วนใหญ่ระยะเวลาการประกอบธุรกิจ 5-10 ปี จำนวน 195 ราย คิดเป็นร้อยละ 46.43 รองลงมาได้แก่ ระยะเวลาการประกอบธุรกิจ 15 ปีขึ้นไป จำนวน 98 ราย คิดเป็นร้อยละ 23.33 ระยะเวลาการประกอบธุรกิจ 11-15 ปี จำนวน 87 ราย คิดเป็นร้อยละ 20.71 และระยะเวลาการประกอบธุรกิจต่ำกว่า 5 ปี จำนวน 40 ราย คิดเป็นร้อยละ 9.52 ตามลำดับ แหล่งเงินทุนในการทำธุรกิจนำเข้าและส่งออก แหล่งเงินทุนสูงสุด คือ เงินส่วนตัว จำนวน 217 ราย คิดเป็นร้อยละ 51.67 รองลงมา คือ กู้ธนาคาร จำนวน 97 ราย คิดเป็นร้อยละ 23.10 และกู้ยืมครอบครัวหรือญาติ จำนวน 66 ราย คิดเป็นร้อยละ 15.71 และนอกระบบ จำนวน 40 ราย คิดเป็นร้อยละ 9.52 ช่องทางการจำหน่ายสินค้าและบริการ ส่วนใหญ่ขายออนไลน์ จำนวน 187 ราย คิดเป็น ร้อยละ 44.52 รองลงมาหน่วยงานราชการ จำนวน 75 ราย คิดเป็น ร้อยละ 17.86 รองลงมาจำหน่ายที่บ้านตัวเอง จำนวน 65 ราย คิดเป็น ร้อยละ 15.48 ตลาดต่างประเทศ จำนวน 49 ราย คิดเป็น ร้อยละ 11.67 จำหน่ายงานแฟร์/ออกบูธ/งานกาชาด จำนวน 25 ราย คิดเป็น ร้อยละ 5.95 และจำหน่ายงานตลาดนัด/ตลาดน้ำจำนวน 19 ราย คิดเป็น ร้อยละ 4.52

2. ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตของปัจจัยที่ส่งผลต่อ

ความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจนำเข้าและส่งออกในประเทศไทย

ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตของปัจจัยที่มีผลต่อความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจนำเข้าและส่งออก ประเทศไทย พบว่า ปัจจัยเครือข่าย ปัจจัยนวัตกรรม ปัจจัยบทบาทภาครัฐ และปัจจัยองค์ความรู้ ปัจจัยอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้อง ปัจจัยกลยุทธ์ โครงสร้างและการแข่งขัน ปัจจัยการคุกคามจากผู้เข้ามาใหม่ ปัจจัยการแข่งขันระหว่างธุรกิจ ปัจจัยอำนาจการต่อรองของผู้ซื้อ ปัจจัยลูกค้า ปัจจัยการเงิน มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ มีค่าอยู่ระหว่าง 0.130 – 1,000 ส่วนปัจจัยการดำเนินงาน ปัจจัยเงื่อนไขความต้องการตลาด ปัจจัยคุกคามของสินค้าหรือบริการทดแทน ปัจจัยอำนาจการต่อรองผู้ขายวัตถุดิบ ปัจจัยการเรียนรู้และการเติบโต และปัจจัยกระบวนการภายใน ไม่มีความสัมพันธ์กันทางสถิติ มีค่าอยู่ระหว่าง 0.011 ถึง 0.090 และมีค่าเฉลี่ยของตัวแปรอยู่ระหว่าง 2.67 ถึง 3.73 และมีค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ระหว่าง 0.57 ถึง 0.97

3. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อมต่อความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจนำเข้าและส่งออกในประเทศไทย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อตัวแปรแฝงภายนอกและแฝงภายใน 5 ตัวแปร ได้แก่ ปัจจัยเครือข่ายความร่วมมือ (CON) ปัจจัยสถานะแวดล้อมในการดำเนินงาน (OPE) ปัจจัยแรงผลักดันทางธุรกิจ 5 ประการ (FIF) ปัจจัยการฝึกอบรมและการพัฒนา (R&D) และปัจจัยความสามารถในการแข่งขัน (COP) โดยมีผลการวิเคราะห์

จากการวิเคราะห์พบว่าทุกตัวแปร พยากรณ์ในทุกเส้นทางได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติและเมื่อพิจารณาในแต่ละตัวแปรพบว่า 1) ด้านบทบาทภาครัฐ (CON3) มีค่าน้ำหนักมากที่สุด 0.87 ในเครือข่ายความร่วมมือ (CON.) 2) อำนาจการต่อรองลูกค้า (FIF3) มีค่าน้ำหนักมากที่สุด 0.85 ในแรงผลักดันทางธุรกิจ (FIF.) 3) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (RD3) มีค่าน้ำหนักมากที่สุดในการฝึกอบรมและการพัฒนา (RD.) 4) เงื่อนไขความต้องการตลาด (OPE2) มีค่าน้ำหนักมากที่สุด 0.88 ในการจัดการสถานะแวดล้อมในการดำเนินงาน (OPE.) 5) ด้านลูกค้า (COP1) มีค่าน้ำหนักมากที่สุดในการจัดการความสามารถในการแข่งขัน COP

จากตาราง ค่าความสอดคล้องของโมเดลได้แก่ Chi-Square = 390.91 df=179, p-value = 0.0000, RMSEA = 0.053 โดยพบว่า โมเดลยังต้องทำการปรับปรุงโมเดลต่อไป หลังปรับโมเดลแล้ว ค่าไค-สแควร์ (χ^2) เท่ากับ 282.77 ค่าองศาอิสระ (df) เท่ากับ 176 ค่าสัดส่วนไค-สแควร์ (χ^2/df) เท่ากับ 1.606 (เกณฑ์ที่กำหนด < 5) ผลผ่านเกณฑ์ ค่าความคลาดเคลื่อนในการประมาณ ค่าพารามิเตอร์ (RMSEA) เท่ากับ 0.003 (เกณฑ์ที่กำหนด < 0.07) ผลผ่านเกณฑ์, ค่าดัชนีวัดระดับความสอดคล้อง (GFI) เท่ากับ 0.957 (เกณฑ์ที่กำหนด > 0.90) ผลผ่านเกณฑ์, ค่าดัชนีวัดระดับความสอดคล้องที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) เท่ากับ 0.958 (เกณฑ์ที่กำหนด > 0.95) ผลผ่านเกณฑ์, ค่ารากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (SRMR) เท่ากับ 0.046 (เกณฑ์ที่กำหนด > 0.08) ผลผ่านเกณฑ์, ค่าดัชนีวัดระดับความสอดคล้องเปรียบเทียบ (CFI) เท่ากับ 0.963 (เกณฑ์ที่กำหนด > 0.95) ผลผ่านเกณฑ์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโมเดลสมการโครงสร้างรูปแบบความสามารถในการแข่งขันเชิงสมมติฐานที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่กำหนดไว้

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณารายตัวแปรพบว่า 1) เครือข่ายความร่วมมือ มีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถในการแข่งขัน (0.03) 2) เครือข่ายความร่วมมือ มีอิทธิพลทางอ้อมต่อความสามารถในการแข่งขันผ่านการจัดการสถานะแวดล้อมในการดำเนินงาน 0.039 3) แรงผลักดันทางธุรกิจ มีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถในการแข่งขัน (0.07) 4) แรงผลักดันทางธุรกิจ มีอิทธิพลทางอ้อมต่อความสามารถในการแข่งขันผ่านการจัดการสถานะแวดล้อมในการดำเนินงาน (0.045) 5) การฝึกอบรมและพัฒนา มีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถในการแข่งขัน (0.04) 6) การฝึกอบรมและพัฒนา มีอิทธิพลทางอ้อมเชิงลบต่อความสามารถในการแข่งขันผ่านการจัดการสถานะแวดล้อมในการดำเนินงาน (0.09) และ 7) การจัดการสถานะแวดล้อมในการดำเนินงาน มีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถในการแข่งขัน (0.150)

จากข้อตกลงเบื้องต้นของการวิเคราะห์สมการโครงการว่าลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งหมดในโมเดลเป็นความสัมพันธ์แบบเส้น (Linear) เชิงบวก ปัจจัยทั้ง 5 ปัจจัย จึงเป็นไปตามข้อตกลง

จากการสรุปในครั้งนี้แสดงให้เห็นว่ารูปแบบความสามารถในทางการแข่งขันของธุรกิจนำเข้าและส่งออกในประเทศไทยเกิดขึ้นได้จากทั้ง 5 ปัจจัย ที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันทั้งทางตรงและทางอ้อม และมีค่าเชิงบวก คือ ปัจจัยเครือข่ายความร่วมมือ (CON) ซึ่งส่งผลทางตรงต่อปัจจัยสถานะแวดล้อมในการดำเนินงาน (OPE) ซึ่งส่งผลทางอ้อม และปัจจัยแรงผลักดันทางธุรกิจ 5 ประการ (FIF) ซึ่งส่งผลทางอ้อมต่อรูปแบบความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจนำเข้าและส่งออก จึงทำให้เกิดโมเดลและองค์ความรู้ใหม่ของรูปแบบความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจนำเข้าและส่งออกในประเทศไทย

4. การตรวจสอบความสอดคล้องของตัวแปร เพื่อตรวจสอบถูกต้องครอบคลุมเชิงวิชาการที่เหมาะสมกับความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจนำเข้าและส่งออกในประเทศไทย

จากข้อตกลงเบื้องต้นของการวิเคราะห์สมการโครงการว่า ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรทั้งหมดในโมเดลเป็นความสัมพันธ์แบบเส้น (Linear) เชิงบวก ปัจจัยทั้ง 4 ปัจจัย จึงเป็นไปตามข้อตกลงจากการวิเคราะห์ พบว่า ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของโมเดลแสดงให้เห็นว่าปัจจัยทั้ง 4 ปัจจัย ที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันทั้งทางตรงและทางอ้อม และมีค่าเชิงบวก คือ ปัจจัยเครือข่ายความร่วมมือ (CON) ซึ่งส่งผลทางตรง ปัจจัยสถานะแวดล้อมในการดำเนินงาน (OPE) ซึ่งส่งผลทางอ้อม และปัจจัยแรงผลักดันทางธุรกิจ 5 ประการ (FIF) ซึ่งส่งผลทางอ้อมต่อรูปแบบความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจนำเข้าและส่งออก จึงทำให้เกิดโมเดล และองค์ความรู้ใหม่ของความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจนำเข้าและส่งออกประเทศไทย ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย

สมมติฐาน	ผลการทดสอบ
1. เครือข่ายความร่วมมือ มีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถในการแข่งขัน	ยอมรับสมมติฐาน
2. เครือข่ายความร่วมมือ มีอิทธิพลทางอ้อมต่อความสามารถในการแข่งขันผ่านการจัดการสถานะแวดล้อมในการดำเนินงาน	ยอมรับสมมติฐาน
3. แรงผลักดันทางธุรกิจ มีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถในการแข่งขัน	ยอมรับสมมติฐาน
4. แรงผลักดันทางธุรกิจ มีอิทธิพลทางอ้อมต่อความสามารถในการแข่งขันผ่านการจัดการสถานะแวดล้อมในการดำเนินงาน	ยอมรับสมมติฐาน
5. การฝึกอบรมและพัฒนา มีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถในการแข่งขัน	ยอมรับสมมติฐาน
6. การฝึกอบรมและพัฒนา มีอิทธิพลทางอ้อมต่อความสามารถในการแข่งขันผ่านการจัดการสถานะแวดล้อมในการดำเนินงาน	ยอมรับสมมติฐาน
7. การจัดการสถานะแวดล้อมการดำเนินงานมีอิทธิพลทางตรงต่อความสามารถในการแข่งขัน	ยอมรับสมมติฐาน

อภิปรายผล

1. ข้อมูลระดับความคิดเห็นของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจนำเข้าและส่งออก ประเทศไทย

ด้านเครือข่าย มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานของรัฐ และกับผู้ซื้อ ผู้ขายสินค้าในปัจจุบันอยู่แล้ว ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญทวรรณ วิงวอน (2556) Mukhamad Najib, Farida Ratna Dewi & Hardiana Widtyastuti (2014)

ด้านนวัตกรรม มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก มีการใช้นวัตกรรมในการผลิตสินค้า และการบรรจุหีบห่อ รวมไปถึงกระบวนการขนส่งและการจัดจำหน่าย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญทวรรณ วิงวอน (2557) Mukhamad Najib, Farida Ratna Dewi & Hardiana Widtyastuti (2014)

ด้านบทบาทภาครัฐ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก มีภาครัฐช่วยเหลือสนับสนุนการฝึกอบรม ความรู้ในด้านต่าง ๆ สำหรับทำธุรกิจ มีการส่งเสริมทางการตลาด ให้ความรู้ด้านกฎหมาย และนโยบาย พร้อมทั้งสนับสนุนด้านแหล่งเงินทุนในการทำธุรกิจด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จีรวรรณ ฉัตรกุล ณ อยุธยา (2553) มนัสสินท์ พงษ์ประเสริฐชัย (2550)

ด้านองค์ความรู้ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก มีความรู้ในการจัดหาวัตถุดิบในการผลิต สามารถจัดเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิต

ด้านการดำเนินงาน มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก มีการดำเนินงานที่เป็นมาตรฐาน โดยกลุ่มมี โครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อธุรกิจ ซึ่งสอดคล้องกับ ทฤษฎี และงานวิจัยของ อนัญญา จำปาทอง (2560) Rene Kemp & Jens Horbach (2008) Porter, Michael E. (1990) ญัฐพันธ์ เขจรนันท์ (2561) และจีรวรรณ ฉัตรกุล ณ อยุธยา (2553)

เงื่อนไขความต้องการของตลาด มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก สามารถคาดการณ์ ได้เล็กน้อยว่าลูกค้าต้องการสินค้าแบบใดในอนาคต และกลุ่มสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีและงานวิจัยของ Rene Kemp & Jens Horbach (2008) Porter, Michael E. (1990) ญัฐพันธ์ เขจรนันท์ (2561), จีรวรรณ ฉัตรกุล ณ อยุธยา (2553)

ธุรกิจที่เกี่ยวข้อง มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก มีอุตสาหกรรมหรือผู้ค้าสามารถผลิตวัตถุดิบป้อนให้กับกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออกในพื้นที่ และกลุ่มยังมีการช่วยเหลือกันและกันในด้านต่าง ๆ ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีและงานวิจัยของ Rene Kemp & Jens Horbach (2008) Porter, Michael E. (1990) ญัฐพันธ์ เขจรนันท์ (2561) และจีรวรรณ ฉัตรกุล ณ อยุธยา (2553)

กลยุทธ์ โครงสร้าง การแข่งขัน มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก ยังมีการพัฒนาทักษะของตนเองน้อย และยังมีระบบการดำเนินงานขององค์กรที่ยังไม่เป็นระบบ แล้วยังไม่มีการกำหนดเป้าหมายขององค์กรให้ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีและงานวิจัยของ Rene Kemp & Jens Horbach (2008) Porter, Michael E (1990) ฌ็อง-ฌัก เฮอร์มันน์, (2561) จีรวัฒน์ ฉัตรกุล ณ อยุธยา (2553)

การคุกคามของผู้เข้ามาใหม่ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าธุรกิจนำเข้าและส่งออก การคุกคามของผู้เข้ามาใหม่ในธุรกิจยังเกิดขึ้นน้อย สอดคล้องกับทฤษฎีและงานวิจัยของ Porter, Michael E. (1990) ฌ็อง-ฌัก เฮอร์มันน์ (2561)

การแข่งขันระหว่างธุรกิจ มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าในการแข่งขันระหว่างธุรกิจที่มี อยู่ในอุตสาหกรรมเดียวกันของกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออกนั้นยังมีการแข่งขันกันไม่มาก ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีและงานวิจัยของ Porter, Michael E. (1990) ฌ็อง-ฌัก เฮอร์มันน์ (2561)

อำนาจการต่อรองของผู้ซื้อ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าผู้ซื้อหรือกลุ่มลูกค้าของธุรกิจนำเข้าและส่งออก มีอำนาจการ ต่อรองในการซื้อสินค้ากับกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดจากแบบจำลองพลังผลักดันของธุรกิจ 5 ประการ (Five Force Model) ของ Porter, Michael E. (1990) ฌ็อง-ฌัก เฮอร์มันน์ (2561)

การคุกคามของสินค้าหรือบริการทดแทน มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าการคุกคามของสินค้าหรือบริการทดแทนจากเจ้าของรายอื่นหรือสินค้าชนิดอื่นนั้นยังมีไม่มาก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดจากแบบจำลองแรงผลักดันทางธุรกิจ 5 ประการ (Five Force Model) ของ Porter, Michael E. (1990) ฌ็อง-ฌัก เฮอร์มันน์ (2561)

อำนาจต่อรองของผู้ขายวัตถุดิบ มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าผู้ขายวัตถุดิบมีอำนาจการต่อรองกับกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก ในระดับปานกลาง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจาก ผู้ขายวัตถุดิบให้กับธุรกิจนำเข้าและส่งออก มีจำนวนน้อยรายจึงทำให้ไม่มีโอกาสต่อรอง และกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก ไม่มีวัตถุดิบทดแทนได้จึงทำให้ผู้ขายวัตถุดิบมีความได้เปรียบในการต่อรอง และไม่สามารถเปลี่ยนไปซื้อวัตถุดิบกับผู้จำหน่ายอื่นได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดจากแบบจำลองพลังผลักดันของธุรกิจ 5 ประการ (Five Force Model) ของ Porter, Michael E. (1990) ฌ็อง-ฌัก เฮอร์มันน์ (2561)

ด้านลูกค้า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่ากลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก มีการรักษฐานของลูกค้าไว้ได้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากมีลูกค้าที่จงรักภักดีต่อสินค้าอย่างต่อเนื่อง สามารถรักษฐานลูกค้าไว้ได้ และมีลูกค้าอยู่ในเขตพื้นที่ภายในจังหวัดและหลายจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีและงานวิจัยของ Kaplan & Norton (1996) ฌ็อง-ฌัก เฮอร์มันน์, (2561) จีรวัฒน์ ฉัตรกุล ณ อยุธยา (2553)

ด้านการเงิน มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่ากลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก มีการเงินหมุนเวียนในการทำธุรกิจไม่มาก ส่วนใหญ่จะมีแหล่งเงินทุนภายในพื้นที่ไว้กู้ยืมเงิน และธุรกิจมีการใช้เงินลงทุนผลิตสินค้าได้ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยของ Kaplan & Norton (1996) ฌ็อง-ฌัก เซอร์นันท์, (2561)

ปัจจัยการเรียนรู้และการเติบโต มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่า ด้านการเรียนรู้และการเติบโตของธุรกิจนำเข้าและส่งออก นั้น ธุรกิจมีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ออกมาจำหน่าย และมีการปรับปรุงระบบการผลิตให้รวดเร็วกว่าเดิม และสามารถผลิตสินค้าตามความต้องการของลูกค้าได้ สามารถสร้างคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ของตนเองได้เล็กน้อย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยของ Kaplan & Norton (1996) ฌ็อง-ฌัก เซอร์นันท์, (2561)

ด้านกระบวนการภายใน มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าธุรกิจนำเข้าและส่งออก มีกระบวนการการบริหารบุคลากรที่เหมาะสมกับธุรกิจ และมีกระบวนการผลิตที่มีประสิทธิภาพ และมีวิธีการขนส่งสินค้าที่เหมาะสม และมีช่องทางการจัดจำหน่ายหลายช่องทาง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยของ Kaplan & Norton (1996) ฌ็อง-ฌัก เซอร์นันท์, (2561)

ด้านการส่งออก มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง แสดงให้เห็นว่าธุรกิจนำเข้าและส่งออก มีการดำเนินการด้านการส่งออกโดยหน่วยงานของรัฐช่วยประสานงานด้านการส่งออก มีการส่งออกทางอ้อมโดยการขายให้พ่อค้าคนกลาง และมีการส่งออกทางตรงโดยการส่งสินค้าไปสู่ลูกค้าในต่างประเทศโดยตรง กลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยของ ฌ็อง-ฌัก เซอร์นันท์ (2561) และ Amik Garg, and S.G. Deshmukh. (2006)

2. ข้อมูลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันของปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออกประเทศไทย

2.1 ปัจจัยเครือข่ายความร่วมมือ มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.370, 0.413, 0.430, 0.348 ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาความสอดคล้องของข้อมูลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า มีความสอดคล้องกัน โดยมีค่าไค-สแคว์เท่ากับ 0.64, P-Value เท่ากับ 0.424, GFI เท่ากับ 0.999, AGFI เท่ากับ 0.993, RMR เท่ากับ 0.002 และ RMSEA เท่ากับ 0.000 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากปัจจัยเครือข่ายความร่วมมือ (Cooperation Networks) สามารถสร้างความเชื่อมโยงกันระหว่างบุคคล และองค์กร โดยการแลกเปลี่ยนความคิด ข้อมูลข่าวสาร และทรัพยากรระหว่างกันเพื่อขยายไปสู่การดำเนินงาน และเกิดประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพในการดำเนินธุรกิจ พร้อมทั้งสามารถสร้างความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจได้ เครือข่ายความร่วมมือมีอิทธิพลต่อการดำเนินธุรกิจ และสามารถเพิ่มศักยภาพของธุรกิจในการแข่งขันได้อย่างยั่งยืน

2.2 ปัจจัยสภาวะแวดล้อมในการดำเนินงาน มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.102, 0.049, 0.647, 0.345 ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาความสอดคล้องของข้อมูลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า มีความสอดคล้องกัน โดยมีค่าไค-สแคว์เท่ากับ 1.24, P-Value เท่ากับ 0.538, GFI เท่ากับ 0.999, AGFI เท่ากับ

0.994, RMR เท่ากับ 0.015 และ RMSEA เท่ากับ 0.000 ทั้งนี้อาจ เนื่องจากปัจจัยสภาวะแวดล้อมในการดำเนินงานเป็นการวิเคราะห์สภาวะแวดล้อมในการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจตามตัวแบบของ Diamond Model ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันและการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจ และเป็นแนวทางการสร้างความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจ โดยการประกอบธุรกิจจะต้องวิเคราะห์ถึงปัจจัยการดำเนินงานปัจจัยเงื่อนไขด้าน ความต้องการของตลาด ปัจจัยอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องและสนับสนุน และปัจจัยกลยุทธ์องค์กร โครงสร้างและการแข่งขัน ซึ่งทำให้การดำเนินงานของธุรกิจมีความสามารถในการแข่งขัน และสามารถทำให้การดำเนินงานของธุรกิจมีศักยภาพในการดำเนินงานให้ยั่งยืนต่อไป

2.3 ปัจจัยแรงผลักดันทางธุรกิจ 5 ประการ มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบเท่ากับ 0.431, 0.328, 0.405, 0.044, 0.244 ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาความสอดคล้องของข้อมูลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า มีความสอดคล้องกัน โดยมีค่าไค-สแคว์เท่ากับ 4.21, P-Value เท่ากับ 0.519, GFI เท่ากับ 0.999, AGFI เท่ากับ 0.993, RMR เท่ากับ 0.022 และ RMSEA เท่ากับ 0.000 ทั้งนี้อาจเนื่องจากปัจจัยแรงผลักดันของธุรกิจ 5 ประการ เป็นการวิเคราะห์ถึงกลยุทธ์การแข่งขันขององค์กรธุรกิจตามแบบ Five Force Model ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันและการดำเนินงานขององค์กรธุรกิจ และเป็นแรงผลักดันให้ธุรกิจมีความสามารถในการแข่งขันกับธุรกิจอื่นได้ โดยต้องพิจารณาถึง 5 ปัจจัยด้วยกัน เช่น ปัจจัยการคุกคามของผู้เข้ามาใหม่ ปัจจัยการแข่งขันระหว่างธุรกิจ ปัจจัยอำนาจการต่อรองของผู้ซื้อ ปัจจัยการคุกคามของสินค้าทดแทน และปัจจัยอำนาจการต่อรองของผู้ขายวัตถุดิบ

2.4 ปัจจัยความสามารถในการแข่งขัน ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ เท่ากับ 0.156, 0.503, 0.201, 0.093, 0.037 ตามลำดับ และเมื่อพิจารณาความสอดคล้องของข้อมูลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า มีความสอดคล้องกัน โดยมีค่าไค-สแคว์เท่ากับ 1.68, P-Value เท่ากับ 0.891, GFI เท่ากับ 0.999, AGFI เท่ากับ 0.996, RMR เท่ากับ 0.015 และ RMSEA เท่ากับ 0.990 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการที่จะวัดความสำเร็จของการบริหารธุรกิจให้มีผลกำไรและความยั่งยืนทางธุรกิจนั้น จะวัดได้จากมุมมองทั้ง 4 มุมมองของตัวแบบ (Balanced Scorecard) ซึ่งพิจารณาจากมุมมองของ ลูกค้า มุมมองของการเงิน มุมมองของการเรียนรู้/การเติบโต มุมมองของกระบวนการ และปัจจัยด้านการส่งออก (Exporting) ซึ่งการส่งออกเป็นวิธีการพื้นฐานที่สุดในการดำเนินงานระหว่างประเทศ และเป็นวิธีที่มีความเสี่ยงน้อย เพราะเพียงจัดส่งสินค้าไปจำหน่ายในต่างประเทศซึ่งแบ่งได้ 2 วิธี คือ การส่งออกทางอ้อม และการส่งออกทางตรง ทั้งนี้การส่งออกเป็นกลยุทธ์การเข้าสู่ตลาดต่างประเทศให้สามารถบรรลุความได้เปรียบทางการแข่งขันที่ยั่งยืนในการเข้าสู่ตลาดต่างประเทศได้ตามเป้าหมาย

3. ข้อมูลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของและปัจจัยที่มีอิทธิพลทางตรง และอิทธิพลทางอ้อมต่อความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจนำเข้าและส่งออก

3.1 ปัจจัยเครือข่ายความร่วมมือ (CON) ซึ่งส่งผลทางตรงในทิศทางบวกเท่ากับ (0.71) ต่อรูปแบบความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจนำเข้าและส่งออก ในประเทศไทย ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความสามารถ

ในการแข่งขันและการดำเนินงานขององค์การธุรกิจ โดยมีปัจจัยดังนี้ ปัจจัยเครือข่าย ปัจจัยนวัตกรรม ปัจจัยบทบาทภาครัฐ และปัจจัยองค์ความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญวรรณ วิงวอน (2558) ได้กล่าวไว้ว่า ปัจจัยเครือข่ายสามารถสร้างความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจได้

3.2 ปัจจัยสถานะแวดล้อมในการดำเนินงาน (OPE) ซึ่งส่งผลทางอ้อมในทิศทางบวก เท่ากับ (0.68) ต่อรูปแบบความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจนำเข้าและส่งออก ในประเทศไทย เป็นการวิเคราะห์สถานะแวดล้อมในการดำเนินงานขององค์การธุรกิจ ซึ่งสอดคล้องกับ แนวคิดของ Porter, Michael E. (1990) และณัฐพันธ์ เจริญนันท์ (2552) ได้กล่าวไว้ว่า แบบจำลองแห่งความได้เปรียบแห่งชาติ (Diamond Model) สามารถสร้างความสามารถในการแข่งขันให้กับธุรกิจได้

3.3 ปัจจัยแรงผลักดันทางธุรกิจ 5 ประการ (FIF) ซึ่งส่งผลทางอ้อม ในทิศทางบวก เท่ากับ (0.30) ซึ่งส่งผลทางอ้อม ในทิศทางบวกเท่ากับ (0.68) ต่อรูปแบบความสามารถในการแข่งขัน OTOP ประเทศไทย เป็นการวิเคราะห์แรงผลักดันทางธุรกิจ 5 ประการขององค์การธุรกิจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Porter, Michael E. (1990) และณัฐพันธ์ เจริญนันท์ (2552) ได้กล่าวไว้ว่าแบบจำลอง แรงผลักดันทางธุรกิจ 5 ประการ (Five Forces Model) สามารถสร้างความสามารถในการแข่งขันให้กับธุรกิจได้

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สรุปได้ว่า รูปแบบความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจนำเข้าและส่งออก ที่พัฒนาขึ้นนี้ ไปใช้ได้จริงกับการดำเนินงานของกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออกในปัจจุบัน ซึ่งผู้ประกอบการ ผู้เชี่ยวชาญ ให้ความเห็นว่าตัวแปรทุกตัวแปรมีความเหมาะสมกับความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจนำเข้าและส่งออก โดยมีตัวแปรคั่นกลาง คือ สถานะแวดล้อมในการดำเนินงาน ซึ่งเป็นตัวแปรส่งผ่านในการส่งผ่านไปยังความสามารถในการแข่งขันทุกตัวแปร สามารถนำไปใช้ได้จริงและมีความสำคัญต่อการดำเนินธุรกิจให้ประสบความสำเร็จ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ผู้ประกอบการได้แนวคิดในการดำเนินงาน และการบริหารธุรกิจ เช่น ด้านเงินทุน ด้านการต่อยอดธุรกิจ ด้านการหาช่องทางการจำหน่าย ควรสร้างความพร้อมให้กับผู้ประกอบการที่จะกล้าก้าวออกสู่ตลาดสากล เช่น ในอาเซียน และรัฐบาลควรช่วยส่งเสริมองค์ความรู้และสร้างเครือข่ายกับตลาดต่างประเทศให้มากขึ้นอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจนำเข้าและส่งออก ได้อย่างยั่งยืนต่อไป ผู้ประกอบการควรศึกษาความรู้ ใหม่ ๆ และสร้างเครือข่ายความ เชื่อมโยงกันระหว่างบุคคล และองค์กร โดยการแลกเปลี่ยนความคิด ข้อมูลข่าวสาร และทรัพยากรระหว่างกัน อันจะทำให้เกิดประโยชน์ร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพในการดำเนินธุรกิจ และมีการศึกษาความรู้เพิ่มเติมในด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่ และนวัตกรรมใหม่ ๆ มาใช้กับธุรกิจ เพื่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์

2. รัฐบาลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนและส่งเสริมองค์ความรู้ เช่น ด้านการตลาดด้านการสร้างเครือข่าย และด้านการหาช่องทางการจัดจำหน่ายทั้งในประเทศและต่างประเทศ และมีมาตรการรักษามาตรฐานของธุรกิจนำเข้าและส่งออก ในประเทศไทย ไว้อย่างต่อเนื่อง ภาครัฐยังขาดการประสานงานที่ดีและความต่อเนื่อง จึงทำให้กลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก เกิดความสับสนในการปฏิบัติ ทำให้ผู้ประกอบการกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก ขาดองค์ความรู้ที่จะนำมาพัฒนาและต่อยอดภูมิปัญญาเพื่อยกระดับสินค้าตนเอง และสร้างมาตรฐานของผลิตภัณฑ์ พร้อมทั้งขาดโอกาสทางการตลาด

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรทำการศึกษาโอกาสและอุปสรรคของการขยายธุรกิจนำเข้าและส่งออกไปต่างประเทศ เพื่อเพิ่มช่องทางการจำหน่าย และสร้างความสามารถในการแข่งขันของกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออกในประเทศไทยในตลาดต่างประเทศ

2. ควรทำการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ โดยการเปลี่ยนแปลงการพยากรณ์ตัวแปรตามและตัวแปรอิสระที่มีโครงสร้างหลายระดับหรือที่เรียกว่าการวิเคราะห์เชิงพหุระดับ (Multilevel Model) 3. ควรทำการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ โดยการขยายการวิเคราะห์ในกลุ่มธุรกิจนำเข้าและส่งออก ในหลายประเภท เพื่อเป็นการวิเคราะห์เปรียบเทียบ อันเป็นการขยายหรือต่อยอด องค์ความรู้ของงานวิจัยให้มีความสมบูรณ์มากที่สุด

บรรณานุกรม

จิรวรรณ ฉัตรกุล ณ อยุธยา. (2553). *ขีดความสามารถในการแข่งขันของร้านค้าปลีกรายย่อยในจังหวัด*

เชียงใหม่ https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_Doi=10.14457

/MJU.the.2010.14

ณัฐพันธ์ เชนนนท์. (2561). *การจัดการเชิงกลยุทธ์*. สำนักพิมพ์วี. พรินท์.

มนต์สินี สุปิยะ. (2567). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมเพื่อนำเข้าและส่งออกสินค้าอุปโภคบริโภคในประเทศไทย*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนา, มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

มนัสนันท์ พงษ์ประเสริฐชัย. (2550). *การศึกษาความสามารถในการแข่งขันของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทย ตามแนวคิดฐานทรัพยากร กรณีศึกษากลุ่มผู้ประกอบการสินค้าประเภทอาหารเพื่อการส่งออก*. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_Doi=10.14457/RU.the.2007.128

บุญทวรรณ วิงวอน. (2556). *การเป็นผู้ประกอบการ ยุคโลกาภิวัตน์*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- วิมลณัฐ เกิดเจริญ, เบญจวรรณ ลีเจริญ และเตือนใจ แสงทอง. (2567). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของผู้ประกอบการธุรกิจนำเข้า และส่งออกสินค้าระหว่างประเทศ ในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล. *สหวิทยาการและความยั่งยืนปริทรรศน์ไทย*, 13(2), 274–287. <https://doi.org/10.14456/tisr.2024.42>
- สำนักงานคณะกรรมการนโยบายวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและนวัตกรรมแห่งชาติ. (2561). รายงานประจำปี 2561. สำนักงาน.
- อนัญญา จำปาทอง. (2560). ปัจจัยที่มีผลต่อกระบวนการตัดสินใจนำเข้าเครื่องมือและอุปกรณ์ทางการแพทย์ของผู้ประกอบการในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. (วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี). คลังปัญญามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี. <http://www.repository.rmutt.ac.th/handle/123456789/3032>
- Garg, A. and Deshmukh, S.G. (2006) Applications and case studies maintenance management: Literature review and directions. *Journal of Quality in Maintenance Engineering*, 12, 205-238. <http://dx.doi.org/10.1108/13552510610685075>
- Hair, J.F., Black, W.C., Babin, B.J. and Anderson, R.E. (2010) *Multivariate data analysis* (7thed.). Pearson.
- Kaplan, R. S., and Norton, D. P. (1996). *The balanced scorecard: Translating strategies into action*. Harvard Business School Press.
- Najib, M., Farida, R. D., Widtyastuti, H. (2014). Collaborative networks as a source of innovation and sustainable competitiveness for small and medium food processing enterprises in Indonesia. *International Journal of Business and Management*, 9(9), 147-160.
- Porter, M. E. (1980). *Competitive strategy: Techniques for analyzing industries and competitors*. Free Press.
- Kemp, R. & Horbach, J. (2008). Measurement of competitiveness of eco-innovation. European: MEI.

ภาวะผู้นำ

ทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 4

ขวัญฤดี ปานพิมพ์^{1*}เฉลิมชัย หาญกล้า²ภูวดล จุลสุคนธ์³

รับบทความ: 26 มกราคม 2568 แก้ไขบทความ: 28 กุมภาพันธ์ 2568 ตอบรับบทความ: 28 กุมภาพันธ์ 2568

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4 และ 2) เปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4 ตามวุฒิการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ ประสบการณ์การทำงาน และขนาดของโรงเรียน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 4 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 328 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และทดสอบค่าเฉลี่ยรายคู่ ด้วยวิธีเชฟเฟ ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 4 ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก และ 2) การเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 4 พบว่า จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่ และขนาดโรงเรียนในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนจำแนกตามวุฒิทางการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน พบว่าไม่แตกต่างกัน

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำทางวิชาการ ผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา

¹⁻³ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี

* อีเมล: bbaifern.224@gmail.com

Academic Leadership of School Administrators under Nakhon Ratchasima Primary Educational Service Area Office 4

Khuanruedee Panpim ^{1*}

Chalermchai Hankla ²

Phuwadon Chulasukhont ³

Abstract

The purpose of this article 1) study the academic leadership of school administrators under Nakhon Ratchasima Primary Educational Service Area Office 4, and 2) compare the academic leadership of school administrators under Nakhon Ratchasima Primary Educational Service Area Office 4 based on educational qualification, position, work experience, and school size. The sample group consisted of 328 school administrators and teachers under Nakhon Ratchasima Primary Educational Service Area Office 4 in the academic year 2024, obtained through stratified random sampling. The research instrument was a questionnaire with a reliability coefficient of 0.987. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, t-test, one-way analysis of variance (ANOVA), and Scheffe's method for pairwise comparisons. The research results were found as follows; 1) The overall academic leadership of school administrators under Nakhon Ratchasima Primary Educational Service Area Office 4 was at a high level and 2) The comparison of academic leadership of school administrators, when classified by position and school size, showed statistically significant differences at the .05 level. However, no significant differences were found when classified by educational qualification and work experience.

Keywords: Academic Leadership, School Administrators, Nakhon Ratchasima Primary Educational Service Area office

¹⁻³ Faculty of Education, Thepsatri Rajabhat University

* Email: bbaifern.224@gmail.com

บทนำ

เนื่องด้วยปัจจุบันโลกมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การศึกษาจึงเปรียบเสมือนฟันเฟืองชิ้นหลักในการผลิตทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณค่าสำหรับการพัฒนาประเทศ อีกทั้งในปัจจุบันระบบการศึกษาไทยยังพบว่ามีปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ทั้งยังมีการปฏิรูปการศึกษาที่ผลักดันให้หน่วยงานทางการศึกษา เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้โดยมีการประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในการพัฒนา เป้าหมายสำคัญคือ จะทำอย่างไรให้เยาวชนวัยเรียน เข้าถึงการศึกษาให้ได้มากที่สุด (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2563) การศึกษาถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนามนุษย์ เพราะมนุษย์ถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ ซึ่งในการพัฒนาประเทศนั้นจำเป็นต้องมีผู้นำที่มีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในทุกองค์กรหากผู้นำในแต่ละองค์กรมีภาวะผู้นำจะสามารถบริหารจัดการงานต่าง ๆ ขององค์กรให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมาย แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งเป็นผู้นำที่มีส่วนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา มีส่วนในการพัฒนาประเทศชาติ (สุชิน ประสานพันธ์, 2564) โดยภาวะผู้นำนั้นหมายถึง ลักษณะพฤติกรรมความสามารถของบุคคลในการชักนำ โน้มน้าว จูงใจให้บุคคลปฏิบัติงานด้วยความเต็มใจจนบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้โดยดูจากประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงาน (ณิรดา เวชญาลักษณ์, 2564) อีกทั้งสถานศึกษาจัดเป็นสถาบันหลักในการพัฒนามนุษย์ และหากจะทำให้สถานศึกษาเป็นสถาบันหลักในการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนได้นั้นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งคือผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำซึ่ง ภาวะผู้นำนั้นถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่เป็นคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาด้านพฤติกรรมความสามารถในการใช้ความรู้ ทักษะกระบวนการในการปฏิบัติงานอย่างเต็มตามความสามารถเพื่อให้สถานศึกษาประสบความสำเร็จตามจุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพ (อัมพิกา สุธาโพชน, นพรัตน์ ชัยเรือง, และวันฉัตร ทิพย์มาศ, 2565)

ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีภาวะผู้นำทางวิชาการซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญในการบริหารสถานศึกษา คุณสมบัติภาวะผู้นำทางวิชาการ คือ มีวิสัยทัศน์ มีความเชี่ยวชาญเรื่องการศึกษา มีความตั้งใจ มีพลังพร้อมในการทำงาน มีความสามารถในการบริหาร การประเมินงาน การประเมินระบบ เพื่อวิเคราะห์คนในองค์กรอันเป็นผลสะท้อนจากการบริหารของผู้บริหาร ภาวะผู้นำทางวิชาการคือการแสดงออกของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีคุณลักษณะหรือพฤติกรรมในการนำความรู้ ทักษะ ตลอดจนเทคนิคต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินงานทางวิชาการสามารถใช้กลยุทธ์ทั้งการเป็นผู้นำการบริหารและนำกลุ่มให้กระทำกิจกรรมทางด้านวิชาการให้บรรลุผลตามเป้าหมาย อันจะส่งผลต่อประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอน โดยมีการร่วมมือกับคณะครู และผู้ที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนการสอนส่งผลให้ผู้เรียนบรรลุผลสำเร็จในการเรียนรู้ (ณัฐชานันท์ โตนาม, 2562)

การดำเนินงานของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมาเขต 4 มีการกักตุนข้อมูลการจัดการศึกษาในเขตอำเภอสีคิ้ว อำเภอสูงเนิน และอำเภอปากช่อง ได้มีการพัฒนาการบริหารจัดการการศึกษาเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดยมีกรอบแนวคิดในการพัฒนามาตามกฎหมาย นโยบายและ

ยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องจึงได้มีการสร้างกลยุทธ์และกำหนดจุดเน้นในการพัฒนาเพื่อเป็นไปตามแผนการดำเนินงานตามเป้าหมายในด้านการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ครู และผู้บริหารสถานศึกษาด้านการมีภาวะผู้นำทางวิชาการ จากการศึกษาแผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ 2565 และรายงานผลการดำเนินงานประจำปีงบประมาณ 2565 ในกลยุทธ์ที่ 2 การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันตามโครงการทดสอบการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) และโครงการยกระดับคุณภาพผู้เรียน O-NET เป็นเลิศ โดยผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ระดับเขตพื้นที่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 36.06 และผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติขั้นพื้นฐาน (O-NET) ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ระดับเขตพื้นที่ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 33.56 ซึ่งยังไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์และตามจุดเน้นการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนที่ตั้งไว้โดยมีค่าเฉลี่ยไม่น้อยกว่าค่าเฉลี่ยระดับ สพฐ. และจำนวนผู้เรียนที่เข้าสอบไม่เป็นไปตามเป้าหมาย (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 4, 2566)

จากที่กล่าวมาข้างต้นผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4 เพื่อให้ผู้บริหารเล็งเห็นถึงความสำคัญของภาวะผู้นำทางวิชาการ สามารถนำผลการวิจัยมาเป็นข้อมูลในการพัฒนาปรับปรุงภาวะผู้นำทางวิชาการ และเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและวางแผนการดำเนินงานให้กับผู้บริหารสถานศึกษาสู่การปฏิบัติที่เกิดผลที่มีประสิทธิภาพต่อการบริหาร อีกทั้งการศึกษาระดับภาวะผู้นำทางวิชาการยังเป็นการส่งเสริมจุดเน้นของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4 ด้านผู้บริหารที่ต้องมีภาวะผู้นำทางวิชาการในการมีแผนงาน โครงการส่งเสริมสนับสนุนการจัดทำหลักสูตร การสร้างคู่มือการวัดการประเมินผล การประกันคุณภาพภายใน การจัดการเรียนการสอนสู่การเป็นห้องเรียนที่มีคุณภาพเพื่อส่งเสริมกระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามแผนพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4
2. เพื่อเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4 ตามวุฒิการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ ประสบการณ์การทำงาน และขนาดของโรงเรียน

สมมติฐานการวิจัย

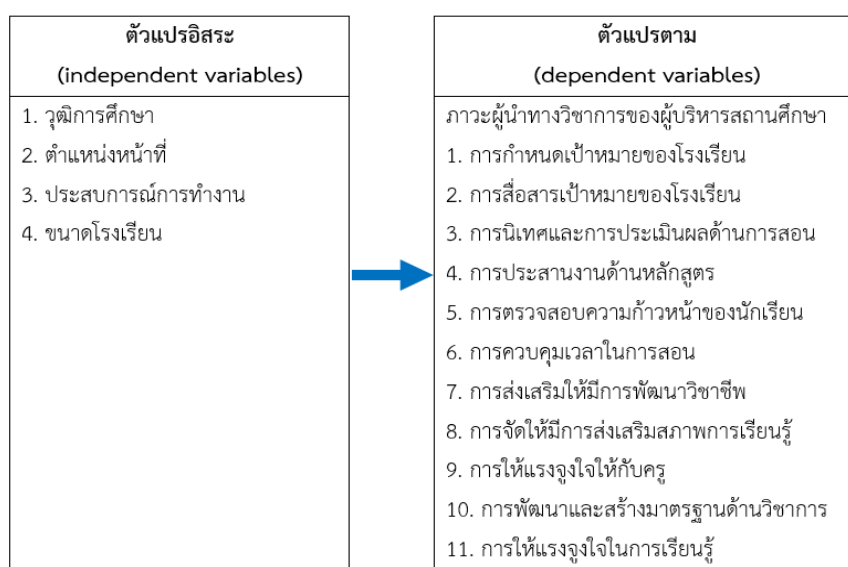
ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4 แตกต่างกัน เมื่อจำแนกตามวุฒิการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่ ประสบการณ์การทำงาน และขนาดของโรงเรียน

วรรณกรรมและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4 ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามแนวคิด ฮอลล์ลิงเจอร์และเมอร์ฟี (Hallinger & Murphy, 1985) เน้นด้วยแนวคิดมีความสอดคล้องครอบคลุมกับบริบทและจุดเน้นด้านผู้บริหารที่ต้องมีภาวะผู้นำทางวิชาการด้านการมีแผนงานโครงการส่งเสริมสนับสนุนการจัดทำหลักสูตร การสร้างคู่มือการวัดการประเมินผล การประกันคุณภาพภายใน การจัดการเรียนการสอนสู่การเป็นห้องเรียนที่มีคุณภาพเพื่อส่งเสริมกระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนตามแผนพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4 ในการพัฒนาการศึกษา ซึ่งประกอบด้วยภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา 11 ด้าน คือ 1) การกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน 2) การสื่อสารเป้าหมายของโรงเรียน 3) การนิเทศและการประเมินผลด้านการสอน 4) การประสานงานด้านหลักสูตร 5) การตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน 6) การควบคุมเวลาในการสอน 7) การส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิชาชีพ 8) การจัดให้มีการส่งเสริมสภาพการเรียนรู้ 9) การให้แรงจูงใจให้กับครู 10) การพัฒนาและสร้างมาตรฐานด้านวิชาการ และ 11) การให้แรงจูงใจในการเรียนรู้

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4 ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามแนวคิด ฮอลล์ลิงเจอร์และเมอร์ฟี (Hallinger & Murphy, 1985) มาเป็นกรอบแนวคิด ดังแสดงในแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงปริมาณ พื้นที่วิจัย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4 ประชากร คือ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 193 คน ครู จำนวน 1,604 คน รวมประชากรทั้งหมด จำนวน 1,797 คน ปีการศึกษา 2567 (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4, 2567) กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4 จำนวน 328 คน ซึ่งได้มาโดยการคำนวณจากสูตรการหาขนาดของตัวอย่างของยามาเน่ (Yamane, 1970) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และยอมให้มีความคลาดเคลื่อน .05 โดยการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ จำแนกตามขนาดโรงเรียน แล้วจึงทำการสุ่มอย่างง่าย เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษามีจำนวนน้อย ผู้วิจัยจึงได้กำหนดสัดส่วนกลุ่มตัวอย่าง 40:60 โดยประกอบด้วยผู้บริหารสถานศึกษา ร้อยละ 40 จำนวน 131 คน และครู ร้อยละ 60 จำนวน 197 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสอบถาม ที่ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้า ปรับปรุงและดัดแปลงจากแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ตามแนวคิด ฮอลล์ลิงเจอร์และเมอร์ฟี (Hallinger & Murphy, 1985) เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับตามแบบของลิเคิร์ต ซึ่งมีความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.987 รวบรวมข้อมูลโดยการประสานกับผู้อำนวยการสถานศึกษาโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างในการขอความร่วมมือตอบแบบสอบถามผ่านระบบออนไลน์ (google form) ระหว่างเดือนกรกฎาคม ถึงเดือน สิงหาคม พ.ศ.2567 นำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว ในกรณีเมื่อพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงเปรียบเทียบความแตกต่างด้วยวิธีของเชฟเฟ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4 ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก ดังตารางที่ 1

จากตาราง 1 พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4 ในภาพรวม 11 ด้าน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.40, S.D. = 0.52) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านโดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยมากไปน้อย 3 อันดับแรก ได้แก่ 1) การให้แรงจูงใจให้กับครู ($\bar{X}$ = 4.48, S.D. = 0.89) 2) การนิเทศและการประเมินผลด้านการสอน ($\bar{X}$ = 4.47, S.D. = 0.50) 3) การสื่อสารเป้าหมายของโรงเรียน ($\bar{X}$ = 4.42, S.D. = 0.53) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ได้แก่ และการกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน ($\bar{X}$ = 4.35, S.D. = 0.53)

ตารางที่ 1 ระดับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 4 โดยภาพรวม

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา	ระดับภาวะผู้นำทางวิชาการ			
	X	S.D.	การแปลผล	อันดับ
ด้านที่ 1 การกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน	4.35	0.53	มาก	11
ด้านที่ 2 การสื่อสารเป้าหมายของโรงเรียน	4.42	0.53	มาก	3
ด้านที่ 3 การนิเทศและประเมินผลด้านการสอน	4.47	0.50	มาก	2
ด้านที่ 4 การประสานงานด้านหลักสูตร	4.36	0.57	มาก	10
ด้านที่ 5 การตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน	4.39	0.59	มาก	7
ด้านที่ 6 การควบคุมเวลาในการสอน	4.42	0.56	มาก	5
ด้านที่ 7 การส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิชาชีพ	4.37	0.60	มาก	9
ด้านที่ 8 การจัดให้มีการส่งเสริมสภาพการเรียนรู้	4.38	0.60	มาก	8
ด้านที่ 9 การให้แรงจูงใจกับครู	4.48	0.89	มาก	1
ด้านที่ 10 การพัฒนาและการสร้างมาตรฐานด้านวิชาการ	4.39	0.56	มาก	6
ด้านที่ 11 การให้แรงจูงใจในการเรียนรู้	4.42	0.58	มาก	4
ภาพรวม	4.40	0.52	มาก	-

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่า การเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 4 จำแนกตามวุฒิการศึกษา ตำแหน่งหน้าที่
ประสบการณ์การทำงาน และขนาดโรงเรียน

2.1 ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นครราชสีมา เขต 4 จำแนกตามวุฒิการศึกษา พบว่า เมื่อพิจารณาในภาพรวมไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณา
เป็นรายด้าน พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนที่มีวุฒิทางการศึกษาปริญญาตรีและสูงกว่าปริญญาตรีมี
ความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ด้านการกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน
การประสานงานด้านหลักสูตร การตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน การให้แรงจูงใจกับครู และการให้
แรงจูงใจในการเรียนรู้ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.2 ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา
นครราชสีมา เขต 4 จำแนกตามตำแหน่งหน้าที่ เมื่อพิจารณาในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่
ระดับ .05 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน การประสานงานด้าน
หลักสูตร การตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน การส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิชาชีพ การจัดให้มีการส่งเสริม

สภาพการเรียนรู้ การพัฒนาและการสร้างมาตรฐานด้านวิชาการ และการให้แรงจูงใจในการเรียนรู้ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.3 ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 4 จำแนกตามประสบการณ์ในการทำงาน ในภาพรวม และรายด้านไม่แตกต่างกัน

2.4 ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 4 จำแนกตามขนาดโรงเรียน พบว่า ในภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า การกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน การสื่อสารเป้าหมายของโรงเรียน การนิเทศและประเมินผลด้านการสอน การประสานงานด้านหลักสูตร การตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน การควบคุมเวลาในการสอน การส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิชาชีพ การจัดให้มีการส่งเสริมสภาพการ เรียนรู้ การให้แรงจูงใจกับครู การพัฒนาและการสร้างมาตรฐานด้านวิชาการ และ การให้แรงจูงใจในการ เรียนรู้ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 4 โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ซึ่ง สอดคล้องกับงานวิจัยของณัฐชานันท์ โตนาม (2562) ได้ทำการศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร สถานศึกษา กลุ่มเครือข่ายอำเภอบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษาสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 4 ตระหนักถึงความสำคัญของภาวะผู้นำทางวิชาการที่จะช่วยส่งผลในการ พัฒนาคุณภาพการศึกษา อีกทั้งจากผลการวิจัยยังแสดงถึงบทบาทความสามารถของผู้บริหารในการขับเคลื่อน งานในด้านต่าง ๆ ของสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมาย รวมถึงงานด้านวิชาการที่เกี่ยวกับการ จัดการเรียนการสอนระหว่างครูและนักเรียน ในการช่วยส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาทางด้าน สติปัญญา เกิดการเรียนรู้และมีคุณธรรมตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรถือว่าเป็นความสำเร็จทางวิชาการ อีกทั้งความสำเร็จทางวิชาการขึ้นอยู่กับผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำทางวิชาการที่เป็นแรงผลักดันในการขับเคลื่อน การศึกษาให้ไปสู่เป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร สถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 4 ตามวุฒิการศึกษา ตำแหน่ง หน้าที่ ประสบการณ์การทำงาน และขนาดโรงเรียน

2.1 ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 4 จำแนกตามวุฒิการศึกษา เมื่อพิจารณาในภาพรวม ไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กิ่งกาญจน์ สุขสำราญ (2565) ได้ศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร

สถานศึกษาในกลุ่มอำเภอปลวกแดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 1 ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ในกลุ่มอำเภอปลวกแดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ราชบุรี เขต 1 จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษาและครูมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาไม่แตกต่างกัน เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษามีทักษะความสามารถในการสื่อสารเป้าหมายของโรงเรียนแก่ครู นักเรียน และผู้ปกครองได้อย่างชัดเจนและครอบคลุม มีการส่งเสริมครูให้ได้รับการอบรมพัฒนาความรู้เพื่อพัฒนาวิชาชีพ และสร้างการมีส่วนร่วมจึงทำให้เกิดความร่วมมือในการจัดการการศึกษา อีกทั้งผู้บริหารสถานศึกษามีความสามารถในการประเมินและนิเทศการสอนได้อย่างต่อเนื่องและมีคุณภาพ มีการควบคุมเวลาในการจัดการเรียนการสอนเพื่อไม่ให้กระทบต่อคุณภาพการเรียนการสอนได้อย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้ที่ช่วยให้นักเรียนมีผลการเรียนที่ดีขึ้นได้อย่างเท่าเทียมกัน และผู้บริหารมีความสามารถในการพัฒนามาตรฐานทางวิชาการที่สอดคล้องกับเป้าหมายของโรงเรียนอย่างเหมาะสม เพื่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้เป็นไปตามเป้าหมายของการจัดการศึกษา

2.2 ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 4 ตามตำแหน่งหน้าที่ พบว่า ในภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 สอดคล้องกับงานวิจัยของ วนิดา เชื้อคมตา (2566) ได้ศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสกลนคร เขต 1 พบว่า ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน จำแนกตามสถานภาพการดำรงตำแหน่ง พบว่า โดยรวมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากระดับความรับผิดชอบ ประสิทธิภาพการทำงาน และมุมมองต่อการบริหารจัดการที่แตกต่างกันตามบทบาทหน้าที่ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน การประสานงานด้านหลักสูตร การตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน การส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิชาชีพ การจัดให้มีการส่งเสริมสภาพการเรียนรู้ การพัฒนาและการสร้างมาตรฐานด้านวิชาการ และการให้แรงจูงใจในการเรียนรู้ ล้วนแล้วแต่เป็นบทบาทหน้าที่ ที่ผู้บริหารสถานศึกษาที่เป็นผู้นำในการขับเคลื่อนดำเนินงานไปสู่เป้าหมายของการพัฒนาและการจัดการศึกษา

2.3 ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 4 ตามประสิทธิภาพการทำงาน พบว่า โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ข้าวทิพย์ ทีสุโกะ (2564) ได้ศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลกระทบต่อผลสำเร็จในการดำเนินการประกันคุณภาพภายในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครพนม เขต 2 พบว่า ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 2 ตามความคิดเห็นของผู้บริหารโรงเรียนและ

ครูผู้สอน จำแนกตามประสบการณ์ในตำแหน่งต่างกัน โดยรวมและรายด้าน ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้บริหารสถานศึกษามีความรู้ความสามารถในการบริหารการศึกษาที่สามารถสร้างการรับรู้และความเข้าใจที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดยไม่มีข้อจำกัดด้านประสบการณ์การทำงาน ผู้บริหารและครูมีการดำเนินงานด้านวิชาการต่าง ๆ ร่วมกันตามนโยบายและแนวทางการบริหารการศึกษาตามเป้าหมายที่กำหนด อีกทั้งการบริหารการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษามีความชัดเจนเป็นระบบ มีการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่องและทั่วถึง มีการสื่อสารและสร้างความเข้าใจในการปฏิบัติงานที่ตรงกัน มีระบบการทำงานที่เป็นมาตรฐาน มีการสร้างการมีส่วนร่วมในทุกระดับ และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคลากรที่มีประสบการณ์ต่างกัน สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้ถึงการบริหารงานวิชาการมีประสิทธิภาพ ซึ่งส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเพื่อการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน

2.4 ผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4 ตามขนาดโรงเรียน พบว่า โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วณิชชา ประยูรพันธุ์ (2564) ได้ศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาคการศึกษา 13 ผลการเปรียบเทียบพบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่บริหารงานในโรงเรียนขนาดต่างกันมีภาวะผู้นำทางวิชาการ โดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ กรอบงานดำเนิงานการบริหารงานวิชาการในแต่ละขนาดของโรงเรียน มีบริบทและทรัพยากรที่แตกต่างกัน ซึ่งอาจสร้างข้อจำกัดบางประการในการดำเนินงาน อันจะส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนที่แตกต่างกันออกไป จากผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารและครูที่ปฏิบัติหน้าที่ในโรงเรียนขนาดกลางมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสูงกว่าโรงเรียนขนาดเล็กและโรงเรียนขนาดใหญ่ ซึ่งอาจเนื่องมาจากโรงเรียนขนาดกลางมีสภาพแวดล้อมและทรัพยากรที่เหมาะสม ผู้บริหารสถานศึกษา สามารถเข้าถึง และดำเนินการบริหารจัดการ และสร้างการมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ครูมีความพร้อมและเข้าใจทิศทางการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนอย่างชัดเจน ในขณะที่โรงเรียนขนาดเล็กอาจขาดทรัพยากรในบางด้าน ส่วนโรงเรียนขนาดใหญ่ซึ่งมีบุคลากรจำนวนมากอาจพบปัญหาการสื่อสารและการประสานงานไม่ทั่วถึง

สรุปและข้อเสนอแนะ

ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครราชสีมา เขต 4 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านทั้ง 11 ด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย ได้แก่ การให้แรงจูงใจให้กับครู รองลงมา คือ การนิเทศและการประเมินผลด้านการสอน การสื่อสารเป้าหมายของโรงเรียน การให้แรงจูงใจในการเรียนรู้ การควบคุมเวลาในการสอน การพัฒนาและสร้างมาตรฐานด้านวิชาการ การตรวจสอบความก้าวหน้าของนักเรียน การจัดให้มีการส่งเสริมสภาพการเรียนรู้ การส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิชาชีพ การประสานงานด้านหลักสูตร การกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน ตามลำดับ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. การกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษามีการนำข้อมูลผลการเรียนย้อนหลัง 3 ปี ของผู้เรียนมากำหนดเป้าหมาย ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำข้อมูลผลการเรียนย้อนหลัง 3 ปี ของนักเรียนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการกำหนดเป้าหมายของโรงเรียน เพื่อช่วยให้ผู้บริหารสามารถมองเห็นแนวโน้มในการพัฒนา แก้ปัญหาด้านการเรียนรู้ของนักเรียน เพื่อนำไปสู่เป้าหมายที่มีความสอดคล้องกับบริบทและศักยภาพของนักเรียนในแต่ละปี ซึ่งจะส่งผลดีต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษา
2. การประสานงานด้านหลักสูตร ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษามีการพัฒนาหลักสูตรให้มีความสัมพันธ์กับคะแนนการทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนโดยตรง ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาควรจะมีการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับคะแนนการทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียน เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ตรงจุดและนำไปสู่การยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. การส่งเสริมให้มีการพัฒนาวิชาชีพ ข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษามีการจัดให้วิทยากรจากภายนอกมาให้ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการสอน ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดให้มีการอบรมจากวิทยากรภายนอก ในเรื่องเทคนิคการสอนอย่างต่อเนื่องและทันสมัย โดยจัดทำโครงการการอบรมที่ตอบสนองความต้องการของครู และมีการติดตามผลและประเมินผลการเรียนรู้จากการอบรมเพื่อให้เกิดการพัฒนาวิชาชีพมีประสิทธิภาพและตรงตามความต้องการจริงของครูในสถานศึกษา

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา
2. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา
3. ควรศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลในโรงเรียน

บรรณานุกรม

- กิ่งกาญจน์ สุขสำราญ. (2565). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาในกลุ่มอำเภอปลวกแดง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 1. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ]. มหาวิทยาลัยเกริก.
- ข้าวทิพย์ ทีสุกะ. (2564). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อผลสำเร็จในการดำเนินการประกันคุณภาพภายในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาหนองคาย เขต 2. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). SNRU e-Thesis.
https://gsmis.snru.ac.th/e-thesis/thesis_detail?r=62421229111

- ณัฐชานันท์ โตนาม. (2562). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มเครือข่ายอำเภอบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี). คลังปัญญามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
<http://www.repository.rmutt.ac.th/dspace/handle/123456789/4002>
- ณัฐพล ธิตา. (2565). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาใน อำเภอเมือง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 1*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยพะเยา). ฐานข้อมูลคลังปัญญา มหาวิทยาลัยพะเยา.
<https://updc.up.ac.th/items/c167f646-6d86-4ef8-8e18-e641e4071068>
- ณิรดา เวชญาลักษณ์. (2564). *ภาวะผู้นำ แนวคิด ทฤษฎี เพื่อการประยุกต์ใช้ทางการศึกษา*. วนิดาการพิมพ์.
- วนิดา ประยูรพันธ์. (2564). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ภาคการศึกษา 13*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาดุษฎีบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์]. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วนิดา เชื้อคมตา. (2566). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารศึกษาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร). SNRU e-Thesis.
https://gsmsis.snru.ac.th/e-thesis/thesis_detail?r=64421229137
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 4. (2565). *แผนปฏิบัติการประจำปี 2565*.
<https://sites.google.com/korat4.go.th>
- _____. (2567). *รายงานผลการดำเนินงานประจำปี 2566*. <https://sites.google.com/korat4.go.th>.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2563). *กฎหมายว่าด้วยการศึกษาแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ กฎหมายว่าด้วยระเบียบข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 5). อีเลฟเว่นสตาร์ อินเตอร์เนต.
- สุชิน ประสานพันธ์ และเพ็ญภา สุขเสริม. (2564). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิ เขต 1*. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา*, 8(2), 15-28.
- อัมพิกา สุธาโพชน, นพรัตน์ ชัยเรือง, และวันฉัตร ทิพย์มาศ. (2565). *ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหาร สถานศึกษาที่ส่งผลต่อแรงบันดาลใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครศรีธรรมราช เขต 1*. *วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ มหาวิทยาลัย ราชภัฏสกลนคร*, 10(40), 216-224.

Hallinger, J.S., & Murphy, S.L. (1985). *Work stress and social support reading*. Addison-Wesley Publishing Company.

Yamane, T. (1970). *Statistics: An introductory analysis* (2nded.). Harper & Row Publishers.

สันติภาพ

กับพุทธศาสนา: การพิจารณาเชิงแนวคิดจากมุมมอง ของโยฮัน กัลตุง

ณัฐพล จารัตน์^{1*}

รับบทความ: 17 ธันวาคม 2567 แก้ไขบทความ: 20 กุมภาพันธ์ 2568 ตอบรับบทความ: 23 กุมภาพันธ์ 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้วิเคราะห์บทบาทของพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพผ่านกรอบแนวคิดของโยฮัน กัลตุง โดยเปรียบเทียบแนวคิดของพุทธศาสนาและกัลตุง พุทธศาสนานับสันติภาพภายในผ่านการลดกิเลสและพัฒนาจิตใจ ซึ่งเป็นรากฐานของสันติภาพภายนอก ขณะที่กัลตุงเสนอแนวคิดสันติภาพเชิงบวกโดยการลดความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้างและเชิงวัฒนธรรม เพื่อสร้างสังคมที่เป็นธรรม และสำรวจความเป็นไปได้ในการบูรณาการแนวคิดทั้งสองเพื่อพัฒนาสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรม

โดยพบว่าพุทธศาสนามีข้อจำกัดในบริบทสังคมสมัยใหม่ที่ซับซ้อน ขณะที่แนวคิดของกัลตุงช่วยเสริมให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างมิติทางจิตวิญญาณและสังคม นอกจากนี้ บทความนี้ได้พิจารณาถึงศักยภาพของพุทธศาสนาในการเป็นเครื่องมือแก้ไขความขัดแย้งและลดความรุนแรง พร้อมทั้งวิเคราะห์จุดแข็งและข้อจำกัดของการประยุกต์ใช้แนวคิดดังกล่าว การผสมผสานแนวคิดของกัลตุงและพุทธศาสนานำไปสู่กรอบวิเคราะห์ที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นสำหรับการสร้างสันติภาพในสังคมที่หลากหลาย ทั้งยังสามารถนำไปใช้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งและการสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืนในระดับประเทศและสากล

คำสำคัญ: สันติภาพกับพุทธศาสนา การสร้างสันติภาพ สันติภาพเชิงบวก

¹ ผู้ไกล่เกลี่ยตาม พ.ร.บ.การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. 2562 กระทรวงยุติธรรม, ดร.

(ทะเบียนเลขที่ 724/2565)

* อีเมล: natthaphon.jarat@outlook.com

Peace and Buddhism: A Conceptual Examination from Johan Galtung's Perspective

Natthaphon Jarat ^{1*}

Abstract

This article examines the role of Buddhism in peacebuilding through a conceptual analysis based on Johan Galtung's perspective, comparing the viewpoints of Buddhism and Galtung. Buddhism emphasises inner peace through the reduction of defilements (Kleshas) and the cultivation of the mind, which serves as the foundation for outer peace. In contrast, Galtung proposes the concept of positive peace by addressing direct, structural, and cultural violence to promote social justice. The article explores the potential integration of both perspectives to foster peace in multicultural societies.

The findings indicate that Buddhism faces limitations in the complex context of modern society, while Galtung's concept highlights the connection between spiritual and social dimensions. Furthermore, this article examines the potential of Buddhism as a tool for conflict resolution and violence reduction, assessing both its strengths and limitations. The integration of Galtung's and Buddhism's concepts provides a more comprehensive analytical framework for peacebuilding in diverse societies and offers valuable insights for conflict transformation and sustainable peace efforts at both national and international levels.

Keywords: Buddhism and Peace, Peacebuilding, Positive Peace

¹ Mediator according to Dispute Mediation Act B.E. 2562 (2019) Ministry of Justice, Dr.
(Registration No.724/2565)

* Email: natthaphon.jarat@outlook.com

บทนำ

ความขัดแย้งและความรุนแรงเป็นปัญหาสำคัญที่ดำรงอยู่คู่กับสังคมมนุษยชาติมาอย่างยาวนานไม่ว่าชนชั้น เชื้อชาติ หรือศาสนาใด มนุษยชาติต่างแสวงหาสันติสุขและสันติภาพเพื่อยุติความทุกข์และสร้างความยั่งยืนให้กับการดำรงชีวิต อย่างไรก็ตาม การบรรลุสันติภาพในโลกที่ซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา กลับเป็นเรื่องที่ต้องอาศัยทั้งปัญญาและกระบวนการพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและโครงสร้างสังคม

พุทธศาสนาถูกนำมาเสนอเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาสันติภาพ โดยเฉพาะการเน้นความสำคัญของ “สันติภาพภายใน” (Inner peace) ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของ “สันติภาพภายนอก” (Outer peace) ผ่านการปฏิบัติธรรมที่มุ่งพัฒนาจิตใจ ลดกิเลส และสร้างความสมดุลทางอารมณ์ในระดับปัจเจก หลักธรรมในพุทธศาสนาไม่ได้มุ่งเพียงการหลีกเลี่ยงความรุนแรงทางตรง (Direct violence) แต่ยังครอบคลุมถึงการสร้างความยุติธรรมในระดับโครงสร้างและความสงบสุขในทุกระดับของชีวิต (เดโชพล เหมนาโลย, 2552; Junichiro Tanabe, 2016)

โยฮัน กัลตุง นักสังคมวิทยาและนักสันติภาพที่ได้รับการยกย่องให้เป็นบิดาแห่งสันติภาพศึกษา ได้พัฒนาทฤษฎีเชิงลึกเกี่ยวกับสันติภาพและความขัดแย้งแนวคิดของกัลตุงมีรากฐานจากการมองสันติภาพในมิติเชิงบวก ซึ่งไม่ได้หมายถึงแค่การไม่มีสงครามหรือความรุนแรงทางตรง แต่ยังรวมถึงการจัดความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับหลักธรรมในพุทธศาสนา เช่น อริยสัจ 4 ที่ชี้ให้เห็นต้นเหตุของทุกข์และกระบวนการดับทุกข์ผ่านมรรค 8 และมีขนิมปาฏิฐา (ทางสายกลาง) ซึ่งเป็นแนวทางในการลดความขัดแย้งในระดับบุคคลไปจนถึงระดับโครงสร้างนอกจากนี้ หลักอหิงสา และพรหมวิหาร 4 ได้แก่ เมตตา กรุณา มุติตา และอุเบกขา ยังเป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขในสังคมพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาสันติภาพจากภายในสู่ภายนอกการเจริญสติ และการปฏิบัติธรรมที่ช่วยลดความรุนแรงและส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคล (พระปราโมทย์ วาทโกวิโท (พันธวัฒน์) พระมหาดวงเด่น จิตตญาณ (ตุนิน), พระมหาวิระศักดิ์ อภินนทเวที (แสงพงษ์) และสุวรรณี ฮ่อแสงชัย, 2562) อีกทั้ง การวิเคราะห์ต้นเหตุของทุกข์และการดับทุกข์ยังสอดคล้องกับกระบวนการการเปลี่ยนแปลงความขัดแย้ง และทฤษฎีสามเหลี่ยมแห่งความรุนแรงของกัลตุง ประกอบด้วย ความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม สามารถนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักธรรม เช่น การพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) เพื่อแก้ไขปัญหความขัดแย้งอย่างยั่งยืน แม้ว่าพุทธศาสนาจะมีจุดแข็งในเชิงจริยธรรมและการพัฒนาสันติภาพภายใน แต่ข้อจำกัดอยู่ที่การประยุกต์ใช้ในระดับโครงสร้างที่เกี่ยวข้องกับความซับซ้อนของการเปลี่ยนแปลงสังคมยุคใหม่ อย่างไรก็ตาม การผสมผสานแนวคิดของกัลตุงกับพุทธศาสนาอาจช่วยสร้างกรอบการวิเคราะห์ที่มีประสิทธิภาพมากขึ้นสำหรับสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนา (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2559)

ในบทความนี้ ผู้เขียนได้พิจารณาบทบาทของพุทธศาสนาในบริบทของการสร้างสันติภาพ โดยวิเคราะห์แนวคิดของกัลตุง พร้อมทั้งชี้ให้เห็นถึงจุดแข็งและข้อจำกัดของการประยุกต์ใช้พุทธศาสนาในฐานะ

เครื่องมือในการแก้ไขความขัดแย้งและลดความรุนแรงในสังคมยุคใหม่ ตลอดจนพิจารณาความเป็นไปได้ในการผสมผสานแนวคิดของกัลตุงและพุทธศาสนาเพื่อสร้างกรอบการวิเคราะห์ที่มีประสิทธิภาพสำหรับสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนาในยุคปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังสามารถนำแนวคิดทั้งสองไปศึกษาและวิเคราะห์ในงานที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาและสันติภาพ

โยฮัน กัลตุง: แรงจูงใจสู่การบุกเบิกสันติภาพศึกษา

กัลตุงได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาแห่งสันติภาพศึกษาด้วยบทบาทที่สำคัญในการพัฒนาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับสันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้งอย่างเป็นระบบ การเดินทางสู่การบุกเบิกสันติภาพศึกษาไม่ได้เกิดขึ้นจากแรงจูงใจธรรมดา หากแต่มีรากฐานมาจากประสบการณ์ชีวิตและความเจ็บปวดที่ลึกซึ้ง

กัลตุงเกิดเมื่อวันที่ 24 ตุลาคม 1930 (พ.ศ. 2473) ณ กรุงออสโล ประเทศนอร์เวย์ ในช่วงวัยเด็กต้องเผชิญกับความรุนแรงของสงครามโลกครั้งที่สองอย่างแสนสาหัส เมื่อบิดาของกัลตุงถูกจับกุมโดยทหารนาซีเยอรมนี เหตุการณ์นี้ทำให้กัลตุงตระหนักถึงผลกระทบอันเลวร้ายของสงครามและความไม่ยุติธรรมนำไปสู่การอุทิศชีวิตเพื่อค้นหาแนวทางแก้ไขความขัดแย้งอย่างยั่งยืน เมื่อเข้าสู่มหาวิทยาลัย ได้เลือกศึกษาคณิตศาสตร์และสังคมวิทยา ความสนใจในแนวคิดเชิงโครงสร้างและความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลช่วยให้กัลตุงสามารถวิเคราะห์ความขัดแย้งในมิติต่าง ๆ ได้อย่างเป็นระบบ ไม่ได้จำกัดตนเองเพียงการศึกษาในเชิงทฤษฎี แต่ยังพยายามเชื่อมโยงองค์ความรู้จากศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อสร้างกรอบแนวคิดใหม่ที่เปลี่ยนวิธีการมองความขัดแย้งในระดับโลก

ในปี 1959 (พ.ศ. 2502) กัลตุงก่อตั้งสถาบันวิจัยสันติภาพแห่งออสโล ซึ่งถือเป็นหนึ่งในองค์กรวิจัยด้านสันติภาพแห่งแรกของโลก PRIO ไม่ได้มีเป้าหมายเพียงการวิจัยเชิงวิชาการ แต่ยังมุ่งพัฒนาแนวทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งอย่างเป็นรูปธรรม ต่อมา ในปี 1964 (พ.ศ. 2507) ยังได้ก่อตั้งวารสาร Journal of Peace Research เพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในด้านสันติภาพระดับสากล ทำให้กัลตุงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทฤษฎีที่ส่งอิทธิพลต่อการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในระดับโลก เช่น ทฤษฎีสามเหลี่ยมแห่งความรุนแรง ซึ่งแยกความรุนแรงออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ ความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม รวมถึงแนวคิดเรื่องสันติภาพเชิงบวก ที่เน้นการสร้างสังคมยุติธรรมและลดโครงสร้างที่เอื้อให้เกิดความรุนแรง

แม้ว่ากัลตุงได้จากไปเมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2024 แต่มรดกทางความคิดของนักสันติภาพคนนี้ยังคงส่งผลกระทบในวงการสันติภาพศึกษา ทฤษฎีและแนวทางที่เขาพัฒนายังคงเป็นแรงบันดาลใจให้นักวิชาการและผู้นำทั่วโลกใช้ในการแก้ไขความขัดแย้งและสร้างสังคมที่สงบสุขและยั่งยืน (โคทม อารียา, 2567; ศรีสมภพ จิตรภรณ์ศรี, 2567)

ความหมายของสันติภาพในมุมมองของพุทธศาสนาและโยฮัน กัลตุง

จุดหมายสูงสุดตามความหมายของสันติภาพระหว่างมุมมองของพุทธศาสนากับกัลตุง มีความเหมือนกันหลายประการ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนวิเคราะห์แยกให้เห็นความเหมือนที่แตกต่างกันทั้งสองแนวคิด เป็น 3 ประเด็น ดังนี้

ประเด็นที่ 1 ความหมายของสันติภาพในมุมมองของพุทธศาสนา

สันติภาพในมุมมองของพุทธศาสนามีรากฐานอยู่บนความสงบสุขหรือสันติในจิตใจ (Inner peace) เป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนาเน้นสันติภาพในความหมายที่ลึกซึ้งถึงระดับจิตใจและการดับกิเลส (นิพพาน) ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดและเป็นแก่นสำคัญของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในระดับสังคมและโลก ซึ่งเริ่มต้นความสันติจากตัวเองหรือในระดับปัจเจกก่อน (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561) บนฐานความเชื่อว่าความรุนแรงทั้งปวงยังได้มาจากความเป็นสันติภาพในจิตใจตนเอง หากเราระงับตั้งแต่ต้นเหตุภายในจิตใจได้ ย่อมไม่เกิดความรุนแรงสู่ภายนอก สันติภาพภายนอกจะเกิดขึ้นตามมา อีกทั้ง การสร้างสันติภาพของพุทธศาสนาต้องอาศัยหลักธรรมเป็นเครื่องมือและแนวทางสำคัญให้เกิดสันติภาพ เช่น หลักอริยสัจ 4 ที่เน้นการวิเคราะห์ต้นเหตุของทุกข์และแนวทางการดับทุกข์ หลักมรรค 8 เพื่อบรรลุถึงความสมดุลงាំងภายในและภายนอก หลักอหิงสา (Ahimsa) การไม่เบียดเบียนเป็นแก่นหลักของพฤติกรรมและการแสดงออกที่ช่วยลดความขัดแย้งและความรุนแรง และหลักพรหมวิหาร ซึ่งประกอบด้วย เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา (พระพรหมมุนี วาทีโกวิท (พันธวัฒน์) พระมหาดวงเด่น จิตตญาณ (ตุนิน), พระมหาวิระศักดิ์ อภินนทเวที (แสงพงษ์) และสุวรรณี อ้อแสงชัย, 2562) เมื่อนำมาปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอจะช่วยให้บุคคลมีความสุข มีความสงบภายใน และสามารถสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่นได้ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสันติภาพทั้งในระดับปัจเจกบุคคล สังคม และระดับโลก หลักพรหมวิหารไปใช้ในการสร้างสันติภาพ สามารถทำได้หลากหลายวิธี เช่น การฝึกสมาธิ การทำกิจกรรมเพื่อสังคม การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกลุ่มคน การแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เป็นต้น นอกจากนี้ พุทธศาสนายังมองว่าสันติภาพไม่ใช่เพียงการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งหรือความรุนแรงเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการพัฒนาจิตใจเพื่อสร้างความยั่งยืนทั้งในระดับปัจเจกและระดับโลก แนวคิดนี้เน้นการเชื่อมโยงระหว่างความสงบภายในและการพัฒนาสังคมอย่างสมดุลด้วยการปฏิบัติอย่างมีเมตตาทั้งทางกาย วาจา และใจ และการปฏิบัติอย่างเป็นระบบตามหลักศีลธรรม (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2559)

ประเด็นที่ 2 ความหมายของสันติภาพในมุมมองของโยฮัน กัลตุง

สันติภาพ หมายถึง การไร้ซึ่งความรุนแรง โดยแบ่งความรุนแรงออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ความรุนแรงทางตรง เช่น การทำร้ายร่างกาย ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง เช่น ความยากจน และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม เช่น อคติหรือค่านิยมที่ส่งเสริมความไม่เท่าเทียม เรียกว่าทฤษฎีสามเหลี่ยมแห่งความรุนแรงของกัลตุงช่วยอธิบายความเชื่อมโยงระหว่างความรุนแรงทั้ง 3 ประเภท และชี้ให้เห็นถึงสำคัญของการจัดการกับโครงสร้างและวัฒนธรรมที่สนับสนุนความรุนแรง (Johan Galtung, 1969) เพื่อสร้างสังคมที่สงบสุข เช่น การ

ลดความรุนแรงเชิงโครงสร้างในระบบเศรษฐกิจที่ไม่เท่าเทียม เป็นการลดโอกาสที่จะเกิดความขัดแย้งทางตรงในสังคมกัลตุงยังเน้นถึงความสำคัญของการสร้างโครงสร้างที่สนับสนุนความยุติธรรม เช่น การจัดสรรทรัพยากรอย่างเท่าเทียม และการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคม เพื่อสร้างสันติภาพในระยะยาวนอกจากนั้น กัลตุงยังได้เสนอแนวคิดสันติภาพเชิงบวกซึ่งเป็นมากกว่าการปราศจากสงครามหรือความรุนแรงทางตรง โดยครอบคลุมถึงการสร้างความยุติธรรมทางสังคม ความเท่าเทียมและระบบที่ช่วยส่งเสริมศักยภาพของมนุษย์ แนวคิดนี้สอดคล้องกับการพัฒนาโครงสร้างทางสังคมที่ยั่งยืนและลดปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง (กนกพร กลิ่นดอกแก้ว และอดิพล เอื้อจรัสพันธุ์, 2565; ศรีสมภาพ จิตรภิรมย์ศรี, 2567; Johan Galtung, 1967)

ประเด็นที่ 3 การเปรียบเทียบความหมายของสันติภาพในพุทธศาสนาและโยฮัน กัลตุง

แม้ว่าแนวคิดของพุทธศาสนาและกัลตุงมีเป้าหมายเดียวกัน กล่าวคือ การสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนและปราศจากความรุนแรง แต่ทั้งสองแนวคิดมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน ในพุทธศาสนา สันติภาพเริ่มต้นจากการพัฒนาจิตใจของปัจเจกบุคคล โดยเน้นการจัดกิเลสและบรรลู่ถึงสันติภายใน (นิพพาน) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), 2561) ในขณะที่ กัลตุงมุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างทางสังคม โดยเฉพาะการจัดการความรุนแรงเชิงโครงสร้างและเชิงวัฒนธรรม (Johan Galtung, 1969) ในแง่ของกระบวนการนั้น พุทธศาสนามุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงที่ตัวบุคคล โดยใช้หลักธรรมเพื่อสร้างความสมดุลภายในที่ส่งผลต่อความสงบสุขในสังคม ส่วนกัลตุงเน้นการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม เช่น การลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อให้ทุกคนมีโอกาสพัฒนาและเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียม ทั้งสองแนวคิดมีความเชื่อมโยงกัน สันติภายในตามหลักพุทธศาสนาสามารถสนับสนุนกระบวนการสร้างสันติภาพในระดับโครงสร้างที่กัลตุงเสนอได้ ในทางกลับกัน การลดความรุนแรงเชิงโครงสร้างตามแนวทางของกัลตุงสามารถสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตใจของบุคคลตามหลักพุทธศาสนา (Johan Galtung, 1985)

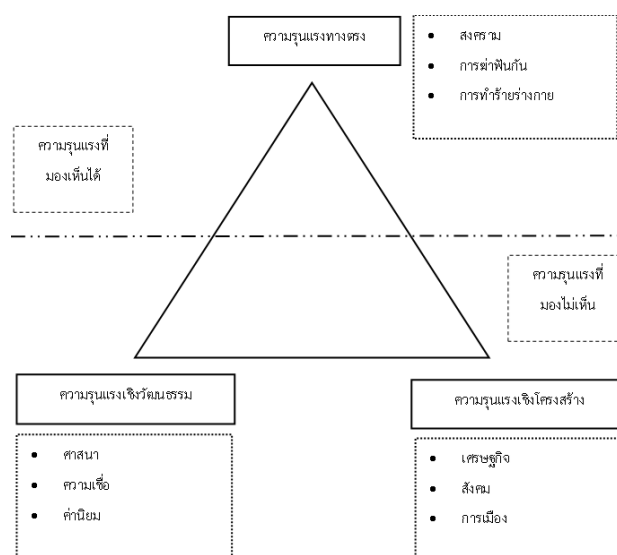
ทฤษฎีสันติภาพศึกษาของโยฮัน กัลตุง

แนวคิดของกัลตุงได้รับการพัฒนาและเป็นที่ยอมรับในระดับสากล มีทฤษฎีสำคัญ ดังนี้

ทฤษฎีสถาเสถียรแห่งความรุนแรง

แนวคิดนี้ได้นำเสนอในปี ค.ศ. 1969 (พ.ศ. 2512) ในบทความ Violence, Peace, and Peace Research ของกัลตุงเอง เพื่ออธิบายความรุนแรงในมิติที่ลึกและซับซ้อนมากกว่าที่มองเห็นได้ชัด กัลตุงแบ่งความรุนแรงออกเป็น 3 รูปแบบที่มีความสัมพันธ์กัน เป็นหนึ่งในกรอบแนวคิดที่สำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับความรุนแรงและสันติภาพที่มีความสัมพันธ์และเสริมสร้างกันได้แก่ (Johan Galtung, 1969) 1) ความรุนแรงทางตรง กล่าวคือ ความรุนแรงประเภทนี้เป็นสิ่งที่สามารถมองเห็นได้และจับต้องได้ชัดเจน เช่น การทำร้าย

ร่างกาย การข่มเหง การโจมตีทางกายภาพหรือการสงคราม การใช้กำลังเพื่อบังคับให้ผู้อื่นทำตาม การสังหารหมู่ ความรุนแรงนี้มักส่งผลทันทีและเห็นผลในระยะสั้น 2) ความรุนแรงเชิงโครงสร้างกล่าวคือ ความรุนแรงประเภทนี้ฝังอยู่ในระบบโครงสร้างของสังคม เช่น การไม่เท่าเทียมกันในด้านเศรษฐกิจ การเมือง หรือสังคมเป็นความรุนแรงที่เกิดจากโครงสร้างที่ปิดกั้นโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรและสิทธิขั้นพื้นฐานหรือการเลือกปฏิบัติในกฎหมายและระบบสังคม และ 3) ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม กล่าวคือ ความรุนแรงประเภทนี้เกี่ยวข้องกับค่านิยม ความเชื่อ และอุดมการณ์ที่สนับสนุนความรุนแรงในโครงสร้างและความรุนแรงทางตรง เช่น ความเชื่อที่ว่าการใช้กำลังแก้ปัญหาเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ หรือการเหมารวมว่าบางกลุ่มคนด้อยกว่ากลุ่มอื่น การเหมารวมว่าผู้หญิงต้องอยู่ใต้การควบคุมของผู้ชาย การเชื่อว่าเผ่าพันธุ์หนึ่งดีกว่าอีกเผ่าพันธุ์หนึ่ง การใช้ศาสนาหรือวัฒนธรรมเป็นข้ออ้างในการกดขี่ผู้อื่น

ภาพที่ 1 ทฤษฎีสามเหลี่ยมแห่งความรุนแรง

ความสัมพันธ์ระหว่างสามรูปแบบนี้ ก่อตั้งเสนอว่าความรุนแรงทั้งสามประเภทนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง โดยความรุนแรงเชิงโครงสร้าง มักเป็นพื้นฐานของ ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม ที่สนับสนุนให้เกิดความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรมช่วยให้ความรุนแรงเชิงโครงสร้างดำรงอยู่ได้ ความรุนแรงทางตรงมักเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากโครงสร้างและวัฒนธรรมที่ไม่เท่าเทียม

แนวคิดสันติภาพเชิงบวก (Positive peace)

ก่อตั้งได้นำเสนอครั้งแรกในช่วงทศวรรษ 1960 (ช่วงปี พ.ศ. 2503) โดยมีเป้าหมายในการขยายความเข้าใจเกี่ยวกับสันติภาพ จากการมองในมิติที่แคบเพียงการหลีกเลี่ยงสงครามหรือความรุนแรงสู่การสร้างสังคมที่มีความยั่งยืนและยุติธรรมในทุกมิติ ก่อตั้งแยกแยะสันติภาพเชิงลบ ซึ่งหมายถึง สภาวะการไร้สงครามหรือ

ความรุนแรงทางตรง ออกจากสันติภาพเชิงบวก เป็นสภาพของความกลมเกลียว ความยุติธรรม และโครงสร้างสังคมที่ส่งเสริมความเป็นธรรมและโอกาสในการพัฒนาของทุกคน กัลตุงได้รับแรงบันดาลใจจากแนวคิดทางสังคมศาสตร์ที่มองปัญหาความขัดแย้งในลักษณะโครงสร้าง เช่น การกดขี่ทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม แนวคิดนี้พัฒนาขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นว่าความสงบสุขในสังคมต้องอาศัยมากกว่าการปราศจากสงคราม แต่มุ่งเน้นที่การจัดปัจจัยที่นำไปสู่ความไม่เป็นธรรมในระบบโครงสร้าง องค์ประกอบและลักษณะของสันติภาพเชิงบวก มีลักษณะดังนี้ (Johan Galtung, 1967; เดโซพล เหมนาโลย, 2552) 1) ความยุติธรรมทางสังคม กล่าวคือการขจัดความไม่เท่าเทียม เช่น การกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรม การลดความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้น และการเข้าถึงโอกาสที่เท่าเทียมกัน 2) ความร่วมมือ กล่าวคือ การสร้างสังคมที่ผู้คนสามารถทำงานร่วมกันได้ โดยปราศจากอุปสรรคทางเชื้อชาติ ศาสนา หรือวัฒนธรรมการมีส่วนร่วม การส่งเสริมให้ทุกคนมีสิทธิและเสียงในกระบวนการตัดสินใจที่มีผลกระทบต่อพวกเขา 3) ความยั่งยืน กล่าวคือ การสร้างระบบที่สามารถสนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

กัลตุงมองว่า สันติภาพเชิงบวกไม่ใช่เพียงเป้าหมายในตัวเอง แต่ยังเป็นกระบวนการที่ต้องการการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในสังคม เพื่อสร้างโครงสร้างและวัฒนธรรมที่สนับสนุนการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน แนวคิดนี้ได้กลายเป็นรากฐานของการศึกษาและการปฏิบัติด้านสันติภาพในระดับโลก และยังคงเป็นแนวทางสำคัญในการแก้ไขความขัดแย้งและสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนในปัจจุบัน จากความสำคัญของแนวคิดของนี้ผลักดันให้บทบาทของกัลตุงนำไปพัฒนาสันติภาพระดับโลก (Johan Galtung, 1967)

กรอบแนวคิดทฤษฎีสามเหลี่ยมแห่งความรุนแรง และแนวคิดสันติภาพเชิงบวก กลายเป็นรากฐานของศาสตร์ด้านสันติภาพและการแก้ไขความขัดแย้ง แนวคิดเหล่านี้ถูกนำไปใช้ในการวิเคราะห์ต้นตอของความรุนแรงเชิงโครงสร้างและการออกแบบวิธีแก้ไขปัญหาเชิงระบบเพื่อสร้างความยั่งยืนในสังคม นอกจากการเป็นนักวิชาการ กัลตุงยังมีบทบาทสำคัญในฐานะนักเจรจาสันติภาพในสถานการณ์ความขัดแย้งที่หลากหลายทั่วโลก บทบาทของกัลตุงเน้นการแก้ไขความขัดแย้งด้วยกระบวนการเปลี่ยนแปลงความขัดแย้ง (Conflict transformation) ซึ่งไม่ใช่แค่การแก้ไข แต่เป็นการแปรเปลี่ยนความขัดแย้งให้กลายเป็นโอกาสเพื่อความร่วมมือที่ยั่งยืน เช่น กัลตุงมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการสร้างสันติภาพระหว่างอินโดนีเซียและติมอร์-เลสเต หลังจากการยึดครองที่ยาวนานของอินโดนีเซีย กัลตุงช่วยออกแบบกระบวนการเจรจาที่ส่งเสริมการคืนความยุติธรรมและการฟื้นฟูความสัมพันธ์ในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงจากสงคราม (Sabine Kurtenbach, 2017) หรือกัลตุงมีส่วนร่วมในกระบวนการเจรจาสันติภาพระหว่างรัฐบาลศรีลังกาและกลุ่ม Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE) โดยกัลตุงเน้นการลดความรุนแรงทางตรงและส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง เช่น การลดการเลือกปฏิบัติทางชาติพันธุ์และศาสนา (Nathasha Fernando, 2018)

พุทธศาสนาในมุมมองสันติภาพของโยฮัน กัลตุง

กัลตุงสนใจศึกษาพุทธศาสนาเชิงปรัชญาซึ่งมีแนวคิดลึกซึ้งเกี่ยวกับการลดความรุนแรงและการสร้างสันติภาพในทุกระดับตั้งแต่ระดับปัจเจกจนถึงระดับโครงสร้างและวัฒนธรรม แนวคิดเชิงจิตวิญญาณของพุทธศาสนาที่เน้นการดับทุกข์และการขจัดกิเลส ผ่านกระบวนการฝึกจิตใจ เช่น การเจริญสติและสมาธิ ตรงกับมุมมองของกัลตุงที่เห็นว่าสันติภาพที่แท้จริงเริ่มต้นจากภายใน อีกเหตุผลหนึ่งคือ กัลตุงมองว่าพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดความหมายของสันติภาพไว้แค่การไม่มีสงคราม แต่ครอบคลุมถึงการสร้างสังคมที่ยุติธรรมและสมมูล นอกจากนี้ กัลตุงยังเห็นว่าพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่ปรับตัวได้ดีในหลากหลายวัฒนธรรมและสามารถผสมผสานกับมุมมองเชิงวิทยาศาสตร์ได้อย่างกลมกลืน (Theresa Der-lan Yeh, 2006) อย่างไรก็ตาม กัลตุงไม่ได้ยึดมั่นในศาสนาใดศาสนาหนึ่งโดยเฉพาะ แต่มีความสนใจในศาสนาในฐานะเครื่องมือหรือแนวทางที่สามารถส่งเสริมสันติภาพและลดความรุนแรง จึงมีมุมมองเชิงบูรณาการต่อศาสนา โดยเชื่อว่าแต่ละศาสนามีข้อดีและข้อจำกัดในตัวเอง กัลตุงเลือกที่จะวิเคราะห์และนำเสนอแง่มุมที่สร้างสรรค์ของแต่ละศาสนาเพื่อนำไปปรับใช้ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ศาสนาไม่ใช่เพียงระบบความเชื่อ แต่เป็นเครื่องมือที่สามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงในสังคมได้ หากได้รับการตีความและประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม

จุดแข็งของพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพตามทัศนะของโยฮัน กัลตุง

กัลตุงได้วิเคราะห์พุทธศาสนาในมุมมองของการสร้างสันติภาพและให้มุมมองถึงจุดแข็ง 20 ประการของพุทธศาสนาแต่การส่งเสริมสันติภาพ โดยเสนอว่าพุทธศาสนานับว่ามีความสำคัญของหลักอนัตตา ซึ่งส่งเสริมความเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง ลดความเห็นแก่ตัวและสร้างความสามัคคีในสังคม โดยมีหลักอหิงสาที่ให้ความสำคัญกับการละเว้นความรุนแรงต่อชีวิตทุกชนิด และความเมตตากรุณาที่แสดงถึงความเห็นอกเห็นใจต่อผู้อื่น (Johan Galtung, 1985) หลักการเหล่านี้ส่งเสริมเป้าหมายเพื่อการหลุดพ้นร่วมกันและความร่วมมือในสังคมอย่างสมมูล ความอดทนอดกลั้นในพุทธศาสนาช่วยยอมรับมุมมองที่หลากหลายและแนวคิดทางสายกลางนำไปสู่ชีวิตที่สมดุลและสงบสุขในระดับบุคคลและสังคม พุทธศาสนายังเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างพอเหมาะพอควรเพื่อสนับสนุนความยั่งยืนในเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมและเน้นความสำคัญของหน่วยเล็กของสังคม เช่น ชุมชนซึ่งมีศักยภาพในการสร้างสันติภาพที่มั่นคงในระยะยาว

นอกจากนั้น พุทธศาสนา มองโลกในลักษณะองค์รวม โดยไม่แบ่งแยกธรรมชาติ มนุษย์ และสังคม พร้อมยอมรับ ความเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง ในทุกระบบเพื่อความสมดุล ปฏิเสธการพึ่งพาอำนาจเหนือธรรมชาติ (Theresa Der-lan Yeh, 2006) ซึ่งพุทธศาสนา มองว่า ความสงบสุขเกิดจากการกระทำของมนุษย์เอง กระบวนการสองทางของพุทธศาสนาแสดงถึงความสัมพันธ์ที่ทั้งมนุษย์และโลกมีผลต่อกัน หลักอนิจจังสอนให้ยอมรับการเปลี่ยนแปลงและเข้าใจว่าการพัฒนาต้องสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ แนวคิดเกี่ยวกับความซับซ้อนของระบบช่วยให้สามารถปรับตัวเพื่อรับมือกับผลกระทบเชิงลึกในสังคม พุทธศาสนายังสนับสนุนการยอมรับความขัดแย้ง ในฐานะส่วนหนึ่งของความหลากหลาย และมีวิถีจัดการแบบไม่ลำดับขั้นเพื่อส่งเสริม

การคิดแบบองค์รวมที่มีความยืดหยุ่น อีกทั้ง พุทธศาสนายังเน้นทัศนคติเชิงบวกว่า ทุกคนมีศักยภาพในการ บรรลุธรรมและมองกระบวนการชีวิตเป็นวงจรที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ สอนให้มีความพยายามพัฒนาตนเอง อย่างต่อเนื่อง ส่วนแนวคิดนิพพานถือเป็นสภาวะแห่งสันติสุขที่สมมูล ซึ่งแสดงถึงจุดหมายสูงสุดของการ ดำรงชีวิต พุทธศาสนาจึงถือเป็นศาสนาที่สามารถเป็นรากฐานของสันติภาพในทุกมิติของชีวิต ผู้เขียนสรุปเป็น ตารางแสดงจุดแข็งของพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพตามทัศนะของกัลตุง ดังนี้ (Johan Galtung, 1985)

ตารางที่ 1 จุดแข็งของพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพตามทัศนะของโยฮัน กัลตุง 20 ประการ

มุมมองของกัลตุง	เหตุผล
หลักอนัตตา (Non self-doctrine)	มนุษย์ไม่มีตัวตนที่เป็นแก่นแท้ ทุกสิ่งเชื่อมโยงกัน ซึ่งช่วยลดความเห็นแก่ตัวและส่งเสริมความสามัคคีในสังคม
หลักอหิงสา (Nonviolence)	การละเว้นการทำร้ายชีวิตใด ๆ เน้นความสัมพันธ์ที่สงบสุขและเคารพชีวิตทุกชนิด
เมตตากรุณา (Compassion)	การแสดงความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น เป็นการสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับบุคคลและสังคม
เป้าหมายเพื่อการหลุดพ้นร่วมกัน (Collective liberation)	การพัฒนาตนเองและผู้อื่นอย่างสมดุล ส่งเสริมความร่วมมือในระดับสังคมและระหว่างประเทศ
ความอดทนอดกลั้น (Tolerance)	เปิดรับและยอมรับมุมมองที่แตกต่าง ซึ่งช่วยลดความขัดแย้งระหว่างวัฒนธรรมและศาสนา
ทางสายกลาง (Middle way)	หลักการหลีกเลี่ยงสุดโต่งในทุกด้าน ช่วยสร้างสมดุลในชีวิตทั้งในระดับบุคคลและสังคม
การใช้ทรัพยากรอย่างพอเหมาะ (Sustainable living)	สอดคล้องกับความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
ความสำคัญของหน่วยเล็ก (Small units)	ส่งเสริมการจัดการในหน่วยเล็ก เช่น ชุมชนและกลุ่มครอบครัว ซึ่งง่ายต่อการแก้ปัญหาและสร้างสันติภาพ
มุมมององค์รวม (Holism)	มองทุกสิ่งในความสัมพันธ์เชื่อมโยง ช่วยหลีกเลี่ยงการแบ่งแยกธรรมชาติ มนุษย์ และสังคม
ความเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง (Interconnectedness)	ทุกสิ่งในโลกเชื่อมโยงกัน ซึ่งช่วยสร้างความเข้าใจและลดความขัดแย้งในระดับโลก
ความไม่มีตัวตนที่แยกออก (No divine authority)	สันติภาพต้องเกิดจากการกระทำของมนุษย์เอง โดยไม่พึ่งอำนาจเหนือธรรมชาติ
กระบวนการสองทาง (Two-way interaction)	มนุษย์และโลกมีอิทธิพลต่อกัน การสร้างสันติภาพต้องปรับเปลี่ยนทั้งภายในและภายนอก

มุมมองของกัลตุง	เหตุผล
หลักอนิจจัง (Impermanence)	ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การวางแผนต้องปรับตัวตามความเปลี่ยนแปลง
ความเชื่อมโยงเชิงซับซ้อน (Complex networks)	ระบบทุกระบบมีความสัมพันธ์เชิงซ้อน การเปลี่ยนแปลงต้องคำนึงถึงผลกระทบในหลายมิติ
การยอมรับความขัดแย้ง (Acceptance of contradictions)	ความขัดแย้งไม่จำเป็นต้องถูกกำจัด แต่สามารถอยู่ร่วมกันในความหลากหลายได้
การจัดการแบบไม่ลำดับชั้น (Non-hierarchical thinking)	แนวคิดแบบล้อเกวียนที่ทุกจุดเชื่อมโยงกัน ส่งเสริมการคิดแบบองค์รวม
ทัศนคติเชิงบวก (Optimism)	ความเชื่อว่าทุกคนมีศักยภาพในการพัฒนาและบรรลุธรรมะ
กระบวนทัศน์แบบวงจร (Cyclic paradigm)	มองการเปลี่ยนแปลงเป็นวงจร ไม่ตัดสินว่าความสำเร็จหรือความล้มเหลวเป็นสิ่งถาวร
ความพยายามที่ไม่หยุดยั้ง (Continuous effort)	ส่งเสริมการพัฒนาตนเองและความพยายามอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างสันติภาพ
นิพพานคือสันติภาพ (Nirvana as peace)	นิพพานเป็นสภาวะที่สมดุลและสงบสุข ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของสันติภาพ

จุดอ่อนของพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพตามทัศนะของโยฮัน กัลตุง

อีกด้านหนึ่ง กัลตุงยังได้วิเคราะห์และชี้ถึงภาพรวมจุดอ่อน 6 ประการของพุทธศาสนา เริ่มจากการมีความอดทนมากเกินไป ซึ่งอาจทำให้พุทธศาสนายอมรับระบบการปกครองหรือโครงสร้างที่มีความรุนแรงหรือไม่ยุติธรรม เช่น การสนับสนุนระบอบเผด็จการ นอกจากนี้ การยอมรับโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรม อาจทำให้พุทธศาสนาไม่ท้าทายความเหลื่อมล้ำในระบบเศรษฐกิจและสังคม ส่งผลให้เกิดความยากจนและความไม่เท่าเทียมอย่างต่อเนื่อง ความถอยห่างจากสังคมของพุทธศาสนา การเน้นที่การพัฒนาตนเองในกลุ่มเล็กมากกว่าการเชื่อมโยงกับสังคมวงกว้าง อาจลดบทบาทของพุทธศาสนาในเชิงสร้างสรรค์ต่อสังคม

พุทธศาสนายังเผชิญกับการประนีประนอมกับอำนาจ โดยยอมรับความไม่ยุติธรรมเพื่อรักษาอิสรภาพทางศาสนา ซึ่งอาจนำไปสู่การสูญเสียจุดยืนด้านจริยธรรมและการสนับสนุนหลักการพื้นฐาน อีกทั้ง การยอมรับความเสื่อมตามวัฏจักร อาจทำให้ขาดความพยายามในการเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงสถานการณ์เมื่อเผชิญกับวิกฤต สุดท้าย การกลายเป็นพิธีกรรมทำให้พุทธศาสนาอาจถูกลดความสำคัญเป็นเพียงกิจกรรมทางศาสนาที่ไม่มีผลต่อชีวิตประจำวันของผู้ปฏิบัติ ส่งผลให้ศาสนาหยุดพัฒนาและสูญเสียบทบาทในการสร้างสรรค์สังคมในระยะยาว ผู้เขียนสรุปเป็นตารางแสดงจุดอ่อนของพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพตามทัศนะของกัลตุง ดังนี้ (Johan Galtung, 1985)

ตารางที่ 2 จุดอ่อนของพุทธศาสนาในการสร้างสันติภาพตามทัศนะของโยฮัน กัลตุง 6 ประการ

มุมมองของกัลตุง	เหตุผล
ความอดทนเกินไป (Excessive tolerance)	การยอมรับระบบที่มีความรุนแรงหรือไม่เป็นธรรม เช่น การร่วมมือกับระบบการปกครองที่ไม่สนับสนุนสันติภาพ
การยอมรับโครงสร้างที่ไม่เป็นธรรม (Acceptance of structural violence)	พุทธศาสนาอาจไม่ท้าทายความเหลื่อมล้ำในระบบเศรษฐกิจหรือสังคม ส่งผลให้เกิดความยากจนและความไม่เท่าเทียม
การถอยห่างจากสังคม (Social withdrawal)	เน้นการพัฒนาตนเองในกลุ่มเล็ก อาจลดผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมวงกว้าง
การประนีประนอมกับอำนาจ (Compromising with power)	ยอมรับความไม่ยุติธรรมในระบบการเมืองหรือเศรษฐกิจเพื่อรักษาอิสรภาพทางศาสนา
การยอมรับความเสื่อมตามวงจร (Acceptance of decline)	อาจปล่อยให้สถานการณ์แย่ลงโดยไม่พยายามเปลี่ยนแปลง เนื่องจากเชื่อว่าสิ่งเหล่านั้นจะดีขึ้นเองในอนาคต
การกลายเป็นพิธีกรรม (Ritualization)	พุทธศาสนาอาจถูกลดความสำคัญเป็นเพียงพิธีกรรมที่ไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงชีวิตจริง ทำให้ศาสนาหยุดพัฒนาและอาจเสื่อมถอย

เป้าหมายสูงสุดของสันติภาพในแนวคิดพุทธศาสนาและโยฮัน กัลตุง

เป้าหมายสูงสุดของสันติภาพของกัลตุง ไม่ได้ถูกกำหนดในลักษณะที่เป็นจุดหมายปลายทางเช่นกับพุทธศาสนา แต่เป็นแนวทางที่มีพลวัตเกี่ยวข้องกับกระบวนการและความสมดุลในระดับโครงสร้างและวัฒนธรรมที่ยั่งยืน เน้นย้ำการสร้างสันติภาพเชิงบวก (Positive peace) กล่าวคือ การขจัดความรุนแรงในทุกมิติ ไม่เพียงแต่การไม่มีสงครามหรือความรุนแรงทางตรง (Direct violence) แต่ยังต้องไม่มีความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural violence) และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม (Cultural violence) (Johan Galtung, 1969) การสร้างโครงสร้างสังคมที่ยุติธรรม เป็นระบบที่ช่วยส่งเสริมความร่วมมือ ความเท่าเทียม และการมีส่วนร่วมในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคลถึงระดับโลก และความสัมพันธ์แบบสมดุลและยั่งยืนระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ กัลตุงเน้นว่าการอยู่ร่วมกันต้องมีความหลากหลายและมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (Symbiosis and diversity) เป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการ (Process-oriented goals) ดังนั้นสันติภาพสามารถประยุกต์ใช้ในบริบททางสังคมที่ซับซ้อน โดยไม่ยึดติดกับมิติทางจิตวิญญาณหรือศาสนา แต่เน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเชิงระบบให้สนับสนุนมนุษยชาติในภาพรวม (Theresa Der-lan Yeh, 2006)

กัลตุงมองสันติภาพเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องอาศัยการปรับเปลี่ยนและพัฒนาโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม โดยไม่มีการหยุดนิ่งสันติภาพในมุมมองนี้ไม่มีจุดจบสิ้นหรือความสมบูรณ์แบบ เพื่อสร้างโลกที่ปลอดความรุนแรงในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ การลดช่องว่างระหว่างศักยภาพและความเป็นจริงของมนุษย์ในแง่สังคม เมื่อเปรียบเทียบกับพุทธศาสนาที่กำหนดเป้าหมายสูงสุดคือ นิพพาน (Nirvana) เป็นการดับทุกข์และสิ้นสุดการเวียนว่ายตายเกิดในแง่ของจิตใจ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2561) สำหรับนิพพานเป็นสภาวะที่หลุดพ้นจากความทุกข์และความวุ่นวายทั้งปวง เป็นสภาวะที่ไม่มีการเกิดใหม่ หลุดพ้นจากวิภวสงสาร ไม่มีความทุกข์ ไม่มีความปรารถนา และไม่มีความยึดติดใด ๆ นิพพานจึงเป็นเป้าหมายสูงสุดของการปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนาหรือเป็นเป้าหมายสูงสุดของสันติภาพเชิงพุทธ ซึ่งนิพพานสามารถแบ่งออกเป็นสองประเภท คือ สอุปาทิเสสนิพพาน กล่าวคือ นิพพานที่ยังมีชีวิตอยู่ หมายถึง การดับทุกข์ในขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ และอนุปาทิเสสนิพพาน กล่าวคือ นิพพานที่ไม่มีชีวิตอยู่ หมายถึง การดับทุกข์หลังจากการตาย (พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา, 2558)

ผู้เขียนพิจารณาว่า สันติภาพในความหมายหรือในมุมมองของกัลตุง เป็นสภาวะของสันติภาพที่สัมผัสได้ทางด้านร่างกายและจิตใจเช่นเดียวกับแนวคิดของพุทธศาสนา ข้อที่ต่างกันอย่างชัดเจน คือ สันติภาพของพุทธศาสนานอกจากมองความสันติภาพในขณะที่ยังมีชีวิตแล้ว ยังครอบคลุมถึงสันติภาพหลังการเสียชีวิตด้วย ในขณะที่สันติภาพของกัลตุงมองสันติภาพในขณะที่มนุษย์นั้นมีชีวิตโดยไม่สร้างความรุนแรงต่อตนเองและสังคม

สรุปและข้อเสนอแนะ

ความสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนาและสันติภาพในมุมมองของกัลตุง เป็นแนวคิดที่มีความสอดคล้องกันในเป้าหมายที่มุ่งเน้นการสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืน แม้ว่าทั้งสองจะมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน แนวคิดพุทธศาสนา มุ่งเน้นการพัฒนาสันติภาพภายใน ผ่านการปฏิบัติธรรม ลดกิเลส และสร้างสมดุลในระดับจิตใจ ซึ่งส่งผลต่อการสร้างสันติภาพภายนอก ขณะที่กัลตุงเน้นมิติของโครงสร้างทางสังคม โดยการลดความรุนแรงเชิงโครงสร้างและเชิงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการสร้างความยุติธรรมและสังคมที่เท่าเทียม แนวคิดทั้งสองชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการบูรณาการระหว่างมิติทางจิตวิญญาณและโครงสร้างในการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้พุทธศาสนาในสังคมปัจจุบันยังมีข้อจำกัด เช่น ความยากลำบากในการปรับใช้หลักธรรมเพื่อจัดการความซับซ้อนของความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงการเผชิญกับความท้าทายของระบบโครงสร้างที่ไม่เท่าเทียม ในขณะที่แนวคิดของกัลตุงสามารถเติมเต็มข้อจำกัดเหล่านี้ได้โดยการสร้างกรอบวิเคราะห์ที่เน้นการเปลี่ยนแปลงความขัดแย้งและโครงสร้างทางสังคม แนวคิดทั้งสองสามารถเกื้อกูลกัน โดยพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการพัฒนาจิตใจของปัจเจกชน ขณะที่แนวคิดของกัลตุงช่วยส่งเสริมการปรับปรุงระบบโครงสร้างเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อความสงบสุขในระดับสังคมการนำแนวคิดเหล่านี้

ไปใช้ประโยชน์ในสังคมไทยสามารถเริ่มต้นได้จากการส่งเสริมการฝึกสติและพัฒนาจิตใจในระดับบุคคล ซึ่งจะช่วยลดแนวโน้มความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคม การปรับปรุงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับความยุติธรรมเชิงโครงสร้าง เช่น การกระจายทรัพยากรอย่างเท่าเทียมและการลดความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้น จะช่วยสร้างความมั่นคงทางสังคมในระยะยาว นอกจากนี้ การส่งเสริมการเจรจาและความเข้าใจระหว่างกลุ่มชนในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและศาสนาจะช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มความสัมพันธ์เชิงบวกในระดับชุมชนสังคมไทยควรสนับสนุนการพัฒนาสันติภาพในชุมชน โดยการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างกลุ่มคน เช่น การจัดเวทีสนทนาระหว่างชุมชนที่มีความเห็นต่าง การพัฒนากรอบการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมเพื่อขับเคลื่อนนโยบายด้านสันติภาพให้ครอบคลุมทุกภาคส่วน อีกทั้งยังควรบรรจุแนวคิดพุทธศาสนาและสันติภาพในหลักสูตรการศึกษาเพื่อปลูกฝังความเข้าใจเรื่องการจัดความขัดแย้งอย่างสันติและสร้างความตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาสันติภาพในสังคม

สำหรับข้อเสนอในการวิจัยเชิงพุทธศาสนาและสันติศึกษา ควรมีการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างสันติภาพภายในและภายนอก รวมถึงผลกระทบของการปฏิบัติธรรม เช่น การเจริญสติ ต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการลดความขัดแย้งในชุมชน นอกจากนี้ ควรมีการพัฒนารอบวิเคราะห์ที่ผสมผสานหลักธรรมในพุทธศาสนา เช่น อริยสัจ 4 และพรหมวิหาร 4 เข้ากับแนวคิดของกัลตุง เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ความขัดแย้งและออกแบบแนวทางการแก้ไขปัญหาสังคมอย่างยั่งยืน อีกทั้งควรศึกษาวิธีการพัฒนาสันติภาพในสังคมพหุวัฒนธรรม โดยนำแนวคิดทางสายกลางและอหิงสาเป็นแนวทางส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมที่หลากหลาย

กล่าวโดยสรุป แนวคิดของพุทธศาสนาและกัลตุงมีศักยภาพที่จะช่วยเสริมสร้างความสงบสุขในสังคมไทยและโลก ทั้งในระดับบุคคลและโครงสร้าง การผสมผสานมิติทางจิตวิญญาณและโครงสร้างเข้าด้วยกันเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการสร้างสันติภาพอย่างยั่งยืน การพัฒนาองค์ความรู้และการส่งเสริมการวิจัยในบริบทของพุทธศาสนาและสันติศึกษาเป็นแนวทางสำคัญในการยกระดับสังคมไทยและโลกสู่ความสงบสุขและความยั่งยืนในระยะยาว

บรรณานุกรม

- กนกพร กลิ่นดอกแก้ว และอดิพล เอื้อจรัสพันธุ์. (2565). ความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม: ภาพสะท้อนการถูกกดทับจากการเรียนรู้ทางสังคมในสังคมไทย. *วารสารสุทธิปริทัศน์*, 36(1), 1-24.
- โคทม อารียา. (2567). *โคทม อารียา: รำลึกถึงอาจารย์ด้านสันติวิธี โยฮัน กัลตุงและชัยวัฒน์ สถาอานันท์*. https://www.matichon.co.th/columnists/news_4767659.
- เดโชพล เหมนาโลย. (2552). ความรุนแรง: มุมมองจากพุทธศาสนา. *วารสารศิลปศาสตร์*, 9(2), 155-201.
- พระปราโมทย์ วาทโกวิโท (พันธพัฒน์), พระมหาดวงเด่น จิตญาโณ (ตุนิน), พระมหาวิระศักดิ์ อภินนทเวที (แสงพงษ์) และสุวรรณี ฮ่อแสงชัย. (2562). *วารสารมหาจุฬานาครธรรม*, 6(10), 4697-4710.

- พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส. (2559). สันติศึกษา: พุทธวิธีสู่สันติภาพโลก. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 4(พิเศษ), 1-9.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. (2558). นิพพาน: อัดตาหรืออ้นตา?.
[https://www.mcu.ac.th/article/detail/14267#:~:text=\(๑\)%20สอูปาทิ,ดักกิเลสไม่มีเบญจขันธ์เหลือ](https://www.mcu.ac.th/article/detail/14267#:~:text=(๑)%20สอูปาทิ,ดักกิเลสไม่มีเบญจขันธ์เหลือ)".
- ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี. (2567). ต้นแบบสันติภาพและสันติศึกษาในกรอบคิดของ Johan Galtung: ความรุนแรงทางตรง ความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และความรุนแรงเชิงวัฒนธรรม. *วารสารความขัดแย้งและสันติศึกษา*, 3(1), 1-15.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2561). *พระพุทธศาสนาเพื่อสันติภาพโลก* (พิมพ์ครั้งที่ 2). วัดญาณเวศกวัน.
- Galtung, J. (1967). *Theories of peace: A synthetic approach to peace thinking*.
https://www.transcend.org/files/Galtung_Book_unpub_Theories_of_Peace_-_A_Synthetic_Approach_to_Peace_Thinking_1967.pdf.
- _____. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167-191.
- _____. (1985). *Peace and Buddhism*.
<https://www.transcend.org/galtung/papers/Peace%20and%20Buddhism.pdf>.
- Tanabe, J. (2016). Buddhism and peace theory: Exploring a Buddhist inner peace. *International Journal of Peace Studies*, 21(2), 1-14.
- Fernando, N. (2018). *Peace in Sri Lanka in a state of decadence*.
<https://www.ivint.org/peace-in-sri-lanka/>.
- Kurtenbach, S. (2017). *No one size fits all – A global approach to peace*.
<https://www.giga-hamburg.de/en/publications/giga-focus/no-one-size-fits-all-a-global-approach-to-peace>.
- Theresa Der-lan Yeh. (2006). The Way to peace: A Buddhist perspective. *International Journal of Peace Studies*, 11(1), 91-112.

คุณ

สมบัติของผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม 7 ประการ

ปรัชญา บุตรสะอาด ^{1*}

พระใบฎีกาชาญชัย อัครมโม ²

รับบทความ: 17 ธันวาคม 2567 แก้ไขบทความ: 20 กุมภาพันธ์ 2568 ตอบรับบทความ: 23 กุมภาพันธ์ 2568

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม ๗ การเป็นผู้นำนั้นเป็นไปได้ไม่ยาก แต่การที่จะเป็นผู้นำที่ดีให้ได้นั้นต้องอาศัยทั้งศาสตร์และศิลป์ของการบังคับบัญชา ผู้นำคือผู้ที่มีบุคลิกลักษณะคุณสมบัติเด่นกว่าผู้อื่นในกลุ่มและมีอิทธิพลมากกว่าบุคคลอื่นในหน่วยงาน ทั้งสามารถสร้างความมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลให้เกิดขึ้นแก่หน่วยงานได้ ดังนั้น ผู้นำ จึงหมายถึงบุคคลใดบุคคลหนึ่งซึ่งรับบทบาทเป็นผู้บริหารประสานประโยชน์ในกลุ่มเสมือนเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่ม มีอิทธิพลและอำนาจสามารถบังคับบัญชาบุคคลในกลุ่มให้ปฏิบัติงานจนบรรลุผลตามเป้าหมายที่องค์การกำหนดไว้ได้ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญเกี่ยวกับตัวผู้บริหารหรือผู้นำในการบริหารนี้มาก ผู้นำจะต้องประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้คือ จักขุมา คือ เป็นผู้มีความวิสัยทัศน์ที่กว้างไกลมองสภาพเหตุการณ์ออกและจะวางแผนเตรียมรับหรือรุกได้อย่างไร วิรุโธ คือ เป็นผู้ชำนาญในงานรู้จักวิธีการในหน้าที่ที่ตนได้รับผิดชอบ นิสสยสัมปันโน คือ เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีและได้รับความเชื่อถือจากผู้อื่น เข้าใจบุคคลหรือผู้ใต้บังคับบัญชาได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ: คุณสมบัติผู้นำ สัปปริสธรรม 7 ประการ

¹⁻² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ชลบุรี

* อีเมล: butsaad16@gmail.com

The 7 qualities of a leader according to the principles of Sappurisadhamma

Pratya butsaad ^{1*}

Phra Baidika Chanchai Akkathammo ²

Abstract

This academic article aims to study the qualities of a leader according to the principles of the Seven Sappurisadhamma. Being a leader is not difficult, but to be a good leader, one must rely on both the science and art of command. A leader is someone who has a personality and qualities that are more prominent than others in the group and has more influence than others in the organization. They can also create efficiency and effectiveness for the organization. Therefore, a leader means a person who plays the role of a group administrator, coordinating benefits as a symbol of the group. They have influence and power to command people in the group to work until they achieve the goals set by the organization. Buddhism places great importance on administrators or leaders in this management. A leader must have the following characteristics: Chukwuma, which means having a broad vision, seeing the situation and how to plan to prepare for or attack. Vidhu Ro, which means being an expert in the work and knowing the methods of the duties that they are responsible for. Nissayasampanno, which means having good human relations and being trusted by others, and understanding people or subordinates very well.

Keywords: Leadership Qualities, Seven Qualities of a Good Person

¹⁻² Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chonburi Sangha College

* Email: butsaad16@gmail.com

บทนำ

ผู้นำเป็นบุคคลสำคัญอย่างยิ่งองค์การทุกประเภทไม่ว่าองค์การธุรกิจเอกชน ราชการหรือองค์การเพื่อสาธารณประโยชน์ บทบาทของผู้นำจะเป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่จะกำหนดทิศทางการเคลื่อนไหวของทรัพยากรทั้งหลายภายในองค์การ ทั้งนี้เพราะผู้นำจะทำหน้าที่ชี้แนะ ควบคุมสั่งการ ตลอดจนวางแผนและกำหนดเป้าหมายขององค์การโดยส่วนรวม จึงอาจกล่าวได้ว่าประสิทธิภาพขององค์การนั้นส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับผู้นำในองค์การนั่นเอง (สุริกันต์ บริเอก, 2564: 41) ในทุกองค์กรจำเป็นต้องมีผู้นำเสมอ ไม่ว่าจะเป็นองค์กรเล็กหรือใหญ่ โดย “ผู้นำ” เปรียบเสมือน “หัวเรือ” ขององค์กร คอยวางกลยุทธ์ ยุทธศาสตร์ต่าง ๆ แม้แต่ดูภาพรวมความเป็นอยู่ของทุกคน หากมีผู้นำที่มีความมั่นคง กล้าตัดสินใจ เห็นแก่ส่วนรวม พร้อมเรียนรู้และพัฒนาไปพร้อมกับทีม องค์กรจะขับเคลื่อนไปข้างหน้าและไปถึงยังเป้าหมาย บุคลากรภายในองค์กรจะมีความสุขกับการทำงาน พร้อมพัฒนาไปกับผู้นำ สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อตอบสนองวิสัยทัศน์ (Vision) และพันธกิจ (Mission) ขององค์กร และสร้างความสามารถทางการแข่งขันให้กับธุรกิจ หากเรามีผู้นำที่พร้อมเรียนรู้ไปพร้อมกับคนในองค์กร มีความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) สภาพแวดล้อมในการทำงานจะน่าอยู่ บุคลากรมีแรงจูงใจในการทำงาน ลดความกังวลต่องาน ทั้งยังสามารถสร้างความสัมพันธ์ของบุคลากรให้สามารถทำงานร่วมกันเป็นทีมได้ดี ซึ่งส่งผลโดยตรงกับประสิทธิภาพในการทำงานและผลลัพธ์ขององค์กร (ภาวะผู้นำที่ดีในองค์กรยุคใหม่, 2567)

การบริหารงานหรือการจัดการองค์การ มีความจำเป็นต้องใช้ศาสตร์ และศิลป์ในการบริหารงานอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เนื่องจากในยุคปัจจุบันเป็นระบบทุนนิยม มีการแข่งขันกันสูง ทั้งในเชิงการบริหารงานและการพัฒนาองค์การให้บรรลุผลตามเป้าประสงค์ขององค์การเพื่อให้เหนือกว่าองค์การอื่น จึงได้มีหลักการบริหารสมัยใหม่เข้ามาเป็นแผนกลยุทธ์ในสถานการณ์ปัจจุบัน มีนักวิชาการทางซีกโลกตะวันตกให้ความสนใจหลักการในทางพระพุทธศาสนาผสมผสาน และประยุกต์ใช้กับหลักการบริหารจัดการ ดังนั้นเมื่อนักวิชาการทางตะวันตกได้เข้ามาศึกษาพระพุทธศาสนา ทำให้เขาเห็นว่าศาสตร์แห่งการบริหารจัดการที่ยั่งยืน และดำรงความเป็นมนุษย์ที่จะอยู่ร่วมกันโดยสันติสุขนั้นคือศาสตร์ในการบริหารจัดการเชิงพุทธศาสตร์โดยการผสมผสานเข้ากับหลักธรรมนั้นคือหลักสัปุริสธรรม (ธงชัย สิงอุตม, 2559)

สัปุริสธรรม คือ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี บุคคลที่มีคุณธรรมประจำใจ โดยยึดเอาหลักสัปุริสธรรมเป็นหลักในการดำเนินชีวิต บุคคลที่ยึดเอาหลักสัปุริสธรรมประจำใจยังได้ชื่อว่าเป็นผู้ดี เพราะเป็นผู้มีเหตุผลมีผลในการปฏิบัติตน เมื่อบุคคลรู้จักเหตุผลแล้ว การปฏิบัติตนก็เพียบพร้อมด้วยความดี คือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน รู้จักบุคคล แล้วบุคคลนั้นเป็นคนดีคือ สัตบุรุษในทางพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นคนดีเพราะเป็นผู้รักสงบ รักความเที่ยงธรรม รู้จักหน้าที่ของตน รู้จักกาลเทศะ มีเหตุผลในการทำงาน โดยเฉพาะผู้ที่ทำหน้าที่ปกครองคนอื่นจะสามารถบริหารงานได้อย่างดี (พระสามารถ อานนโ, 2548: 33-34)

ความหมายของ “ผู้นำ”

คำว่า “ผู้นำ” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Leader” ผู้นำเป็นผู้ทำให้ผู้ตามทำสิ่งที่เกิดประโยชน์แก่องค์กร นำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จและบรรลุตามนโยบายหรือแผนงานที่วางไว้โดยใช้ความสามารถที่มีอยู่ภายในตัวผู้นำชักพาผู้ตามให้ทำสิ่งเหล่านั้น ในที่นี้มีนักวิชาการทั้งชาวไทยและต่างชาติหลายท่านได้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

กิตติมา ปรีดีติลล (2520: 420) ให้ความหมายว่า “ผู้นำ” คือบุคคลที่มีอำนาจหรืออิทธิพลที่จะดึงดูดและแรงจูงใจให้ผู้อื่นประพฤติปฏิบัติตามความคิดเห็นและคำสั่งของตนเองได้

ฐิตินันท์ ประจักษ์ภูมิ (2561: 33) ได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ว่าผู้นำ หมายถึง บุคคลสำคัญที่ได้รับความไว้วางใจ เชื่อถือและศรัทธาจากคนในกลุ่มในองค์กรสามารถใช้อิทธิพลโน้มน้าวให้บุคคลอื่นยอมตามได้ในทุกกรณีไม่ว่าจะเป็นทางความคิด หรือทางปฏิบัติก็ตาม รวมทั้งเป็นผู้มีจริยธรรม บุคลิก พฤติกรรมที่ดีและนำองค์กรไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้

ปรียาภรณ์ เรืองเจริญ (2560: 11) ได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ว่า ผู้นำหมายถึง บุคคลที่มีความสำคัญในกลุ่มมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนอื่นสามารถสร้างความสัมพันธ์ในองค์กรมีความน่าเชื่อถือให้ผู้ตามกระทำตามจนบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ให้เกิดความสำเร็จ

มะการัง หวัง (2560: 11) ให้ความหมายของผู้นำไว้ว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่เป็นที่ยอมรับของสมาชิกว่าเป็นผู้นำกลุ่มและมีบทบาทสำคัญที่สุดในการอำนวยความสะดวกในการดำเนินไปสู่เป้าหมายที่ต้องการ

มารุต พลอัน (2559: 16) ได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งหรือยกย่องจากกลุ่มขึ้นมาทำหน้าที่ผู้นำในการบริหารจัดการกลุ่มหรือองค์การให้ประสบความสำเร็จเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือผู้อื่น สามารถบังคับบัญชาให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติงานได้และเป็นบุคคลที่ต้องได้รับความไว้วางใจ เชื่อใจอย่างเต็มที่จากผู้ตามจึงจะได้รับความเคารพนับถือและความร่วมมือในการปฏิบัติงานจากผู้ตาม

สรุฒิ แก้วปุย (2560: 12) ให้ความหมายว่า ผู้นำ หมายถึง บุคคลที่ได้รับการมอบหมายหรือแต่งตั้งซึ่งเป็นที่ยอมรับของบุคคล มีอิทธิพลและบทบาทเหนือบุคคลอื่นสามารถชักนำให้บุคคลปฏิบัติงานและสามารถนำพาองค์กรไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่กำหนด

สุนทร โคตรบรรเทา (2560: 20) กล่าวถึงความหมายของผู้นำว่า ผู้นำ หมายถึง ผู้ชักนำและนำพาผู้อื่นให้ทำในสิ่งที่ถูกต้องโดยการกำหนดนโยบายที่ใหญ่และสำคัญขององค์กร

อรอนงค์ กลางนภา (2561: 20) ได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ว่าผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีอำนาจและอิทธิพลต่อกลุ่มปฏิบัติหน้าที่ความเป็นผู้นำ ผู้ผลักดันผู้ดลบันดาล ผู้สร้างพลังงานร่วม ผู้สร้างแรงจูงใจ กระตุ้นผู้อื่นให้เกิดพลังในการปฏิบัติการดำเนินการของมวลสมาชิกให้เข้าสู่เป้าหมายขององค์กร

Halpin (1966: 27-28) ได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ว่า ผู้นำ หมายถึง ผู้ที่มีลักษณะใดลักษณะหนึ่งดังต่อไปนี้ 1) บุคคลที่มีบทบาทหรืออิทธิพลต่อคนในหน่วยงานมากกว่าผู้อื่น 2) บุคคลผู้หนึ่งที่มีบทบาทเหนือ

คนอื่น ๆ 3) บุคคลผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการทำให้หน่วยงานดำเนินไปสู่เป้าหมายที่วางไว้ 4) บุคคลผู้หนึ่งซึ่งได้รับเลือกจากผู้อื่นให้เป็นผู้นำ และ 5) บุคคลผู้หนึ่งซึ่งดำรงตำแหน่งหัวหน้าในหน่วยงาน

Bennis (1985) กล่าวถึงความหมายของผู้นำว่า ผู้นำมีความสำคัญต่อองค์การในด้านเป็นผู้รับผิดชอบต่อประสิทธิภาพขององค์การ เป็นผู้เปลี่ยนแปลงองค์การให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม และเป็นผู้ตอบสนองความต้องการทางการศึกษาของชุมชน

Neagley and Others (1969: 14-15) กล่าวถึงความหมายของผู้นำไว้ 6 ประการ คือ 1) ผู้นำ คือ ศูนย์กลางของกลุ่ม หมายถึง ผู้ที่มีบุคลิกภาพเหมาะสมสามารถดึงดูดความสนใจของกลุ่มและสามารถนำความสนใจนั้นมาใช้ประโยชน์ต่อการทำงานได้ 2) ผู้นำ คือ ผู้กำหนดเป้าหมายของกลุ่ม (group goal determines) หมายถึง ผู้นำกลุ่มโดยเป็นผู้ตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย หรือจุดหมายปลายทางในการดำเนินงานของกลุ่ม 3) ผู้นำ คือ ผู้ที่กลุ่มเป็นผู้เลือกให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม การที่ได้รับเลือกจากกลุ่มเพราะได้รับความนิยมนั้น เห็นว่าจะเป็นผู้นำกลุ่มได้และมีคุณสมบัติตามที่ต้องการ 4) ผู้นำ คือ ผู้ที่มีพฤติกรรมผู้นำ (leader behavior) หมายถึง บุคคลที่ประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้นำในเรื่องต่าง ๆ โดยจะอาสาสมัครนำเอง หรือแสดงตนเป็นผู้นำในการทำกิจกรรมกลุ่มก็ได้ 5) ผู้นำ คือ ผู้ที่ปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ (role-image) หมายถึง บุคคลที่แสดงพฤติกรรมไปตามบทบาท ซึ่งกลุ่มคิดว่าน่าจะแสดงบทบาทเช่นนั้นและบทบาทที่แสดงต้องเป็นบทบาทที่สมาชิกในกลุ่มลงความเห็นว่า เป็นบทบาทผู้นำ 6) ผู้นำ คือ ผู้ที่ทำให้เกิดการรวมกันของสมาชิกกับเป้าหมายที่กลุ่มตั้งไว้ หมายถึง ผู้ที่ยอมรับการกำหนดเป้าหมายของกลุ่มผู้พยายามเข้าถึงแนวความคิดของสมาชิกในกลุ่มแล้วชักชวนให้ผู้เห็นต่างกันมาทำตามเป้าหมายของกลุ่มโดยคำนึงถึงความประนีประนอม ความสามัคคี การเป็นที่ยอมรับภายในกลุ่มและมีความเข้าใจซึ่งกันและกัน

สรุป จากความหมายของผู้นำที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าผู้นำเป็นบุคคลที่สมาชิกในองค์กรหรือกลุ่มคน แต่งตั้งขึ้นหรือไม่ได้แต่งตั้งขึ้นตามตำแหน่งโดยเป็นบุคคลที่มีอิทธิพลเหนือผู้อื่นมีความสามารถดึงดูดหรือการจูงใจสมาชิกในกลุ่มเป็นที่ยอมรับนับถือมีความคิดสร้างสรรค์และสามารถนำพาสมาชิกหรือองค์กรให้ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องด้วยความเต็มใจ เพื่อไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้หรือประสบความสำเร็จอย่างใดอย่างหนึ่งได้

ความหมายของสัปปุริสธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

สัปปุริสธรรมเป็นหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับบุคคลโดยทั่วไปในการดำเนินชีวิตที่เป็นเหตุเป็นผลให้บรรลุเป้าหมายหน้าที่การงาน มีนักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะต่าง ๆ ไว้ ดังนี้

พจนานุกรมพระพุทธศาสนา (2553: 311) ให้ความหมายว่า ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมของคนดี ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษมี 7 ข้อ คือ 1) ธัมมัญญตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุ 2) อัตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายหรือรู้จักเหตุผล 3) อตตัญญตา รู้จักตน 4) มัตตัญญตา รู้จักประมาณ 5) กาลัญญตา รู้จักกาล 6) ปริสสัญญตา รู้จักชุมชน และ 7) ปุคคลัญญตา รู้จักบุคคล

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2554: 210) ให้ความหมายว่า ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดีธรรมของผู้ดี

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อุนฺธฺรายี) (2509: 12) ให้ความหมายว่า สัปปริสธรรม หมายถึง คุณธรรม 7 ประการ ที่บริบูรณ์ในผู้ใดย่อมบุคคลนั้นให้เป็นสัปปริสชนที่เจริญด้วยคุณสมบัติควรแก่ความเคารพนับถือของชนทั้งหลาย ทำให้บุคคลนั้นสามารถปฏิบัติกิจการงานให้บรรลุผลสำเร็จด้วยดีและเป็นหลักปฏิบัติเพื่อทำคนให้เป็นผู้สงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าได้

ปัญญานันทภิกขุ (ม.ป.ป.: 19-20) ให้ความหมายว่า สัปปริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัตบุรุษ หรือของคนดี 7 ประการ อย่างนั้นคงไม่ละวาง ได้แก่ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้ประมาณ รู้กาล รู้ชุมชน รู้เลือกบุคคล

พระเปลี่ยน ปญญาปทีโป (2552: 11) ให้ความหมายว่า สัปปริสธรรม หมายถึง ธรรมอันประเสริฐเป็นทรัพย์สินสมบัติของสัตบุรุษ คำว่าสัตบุรุษ ก็คือนักปราชญ์ผู้มีความเฉลียวฉลาด มีสติปัญญา่องไวเท่าทันเหตุการณ์ทั้งในปัจจุบันเกิดขึ้น เมื่ออะไรเกิดขึ้นก็จะเข้าใจ และเมื่ออะไรเปลี่ยนแปลง ก็มีวิธีแก้ไขด้วยสติปัญญาคความเฉลียวฉลาดนั่นเอง พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้ว่า สัปปริสธรรมอันเป็นสมบัติของสัตบุรุษผู้เป็นนักปราชญ์ผู้มีสติปัญญาดี

สุวรรณนา มีเดช (2556: 36) ให้ความหมาย หลักสัปปริสธรรมว่า หมายถึง คุณธรรมสำหรับสัปปริสชน หรือคนดี และเป็นคุณธรรมสำคัญของผู้นำที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ เพื่อให้สามารถขับเคลื่อนงานทุกอย่างจนบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยคุณธรรมทั้ง 7 ประการ ได้แก่ รู้เหตุ รู้ผล รู้ตน รู้เวลา รู้ประมาณ รู้ชุมชน และรู้บุคคล ย่อมนำบุคคลนั้นไปสู่ความสำเร็จ ความมีคุณค่าควรแก่การยกย่อง และเป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้อื่นต่อไป

สรุป สัปปริสธรรมเป็นธรรมของสัปปริสชน คือ คนดี หรือคนที่แท้ ซึ่งมีคุณสมบัติความเป็นคนที่สมบูรณ์และถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์

ความหมายของสัตบุรุษ

พระพุทธองค์ทรงแสดงความเป็นสัตบุรุษไว้ในพระสูตรต่าง ๆ ผู้เขียนจึงขอนำบางส่วนมาประกอบการเขียนบทความดังนี้

“สัตบุรุษทั้งหลายเป็นผู้กตัญญูตเวที” (วิ.ม. (ไทย) 4/69/97) “สัตบุรุษเป็นผู้ที่มักสละสิ่งทีน่าปรารถนาของปุถุชนออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต” (ที.ปา. (ไทย) 11/323/252) “สัตบุรุษมีปัญญาละเอียด ฉลาด เป็นผู้เสมอด้วยเทพในเมืองไตรทิต” (ที.ปา. (ไทย) 11/2421/197) “สัตบุรุษเป็นบุคคลที่ควรคบหา” (ที.ปา. (ไทย) 11/311/286) “สัตบุรุษเป็นบุคคลที่ผู้คบหาจะได้ประโยชน์มาก” (ที.ปา. (ไทย) 11/353/372, 355/375) “ผู้ไม่รู้ธรรมของสัตบุรุษจะเห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร ว่าเป็นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอิตตาของเราและทิวณัฐฐาน (ที่ตั้งแห่งทิวณัฐ) ที่เป็นไปว่า นั่นโลก นั่นอิตตา เรานั้นตาย” (ม.ม. (ไทย) 12/241/256-257) “สัตบุรุษเป็นคณกตัญญูตเวที เป็นนักปราชญ์เป็นกัลยาณมิตร เป็นผู้มีความรักดีมั่นคงกระทำการช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก ด้วยความเต็มใจ แต่ในที่นี้หมายถึง พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า

และพระพุทธรูปสาวก” (ขุ.ชา. (ไทย) 27/78-79/6 8, ม.ม.อ. (บาลี) 16/2/22) “สัตบุรุษเป็นผู้ประกอบด้วย สัทธรรม มีศรัทธา มีhiri มีโอตตปปะ มีสุตะมาก (คือได้ศึกษามาก) พรารภความเพียร มีสติตั้งมั่น มีปัญญา” (ม.อ. (ไทย) 14/92/17)

สรุป จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น จึงสรุปได้ว่าบุคคลที่จะเป็นสัตบุรุษได้จะต้องเป็นผู้อดมด้วยศีล สมาธิ ปัญญา เป็นผู้ที่มีจิตใจผ่องใส มีความเห็นถูกดำเนินชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ฉลาดในการหาเหตุผล เป็นผู้คิดดี เป็นปกติวิสัย เป็นผู้พูดดี เป็นปกติวิสัยและเป็นผู้ทำดีเป็นปกติวิสัย จนบุคคลทั้งหลายให้การยกย่องนับถือว่า เป็นสัตบุรุษ

คุณสมบัติของผู้นำที่ดี

คำว่า “คุณสมบัติ” หมายถึง คุณงามความดีที่เป็นคุณลักษณะประจำตัวของบุคคล เช่น คุณสมบัติของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ลักษณะประจำของสิ่งนั้น ๆ เช่น สมุนไพรส่วนใหญ่มีคุณสมบัติเป็นยารักษาโรค สัตบุรุษ เป็นต้น การเป็นผู้นำ หรือผู้บริหารที่ดี คือ การมีความสามารถในการสร้าง และนำทีมสู่เป้าหมาย และวิสัยทัศน์ ขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยที่ผู้นำจะต้องมีความเข้าใจในความต้องการ และความสำคัญของทุกคน ในทีม และสามารถสร้างการทำงานเป็นทีมที่มีความร่วมมือ และสนับสนุนกันได้ด้วยดี ผู้นำที่ดียังต้องมีความ เป็นผู้นำที่มีความมั่นคง และให้การขึ้นอย่างเหมาะสม รวมถึงเป็นผู้ให้แรงบันดาลใจ และสามารถสร้าง บรรยากาศที่เป็นกำลังใจให้กับทีมได้ด้วย นอกจากนี้ผู้นำยังต้องมีความสามารถในการแก้ไขปัญหา และ ตัดสินใจที่ดี รวมถึงมีความรับผิดชอบในการตัดสินใจ และการดำเนินการอย่างมีเหตุผล และสม่ำเสมอด้วย โดย ทั้งหมดนี้จะช่วยให้ผู้นำสามารถนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยั่งยืน (คุณสมบัติ “การ เป็นผู้นำที่ดี”, 2567)

คุณสมบัติผู้นำที่ดี ควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. มีภาวะผู้นำ ผู้นำที่ดีจะมีความเชี่ยวชาญในงานของตนเอง และมีความเข้าใจเกี่ยวกับวิชาชีพ และ องค์กรที่ทำงานอยู่ และมีความเป็นผู้นำ และสามารถสร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ
2. มีความสามารถในการสื่อสาร คุณสมบัติผู้นำที่ดี จะต้องมีความสามารถในการสื่อสารอย่างชัดเจน และมีประสิทธิภาพ ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารด้วยภาษาเขียนหรือภาษาพูด
3. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ผู้นำที่ดีจะมีความคิดริเริ่ม และสร้างสรรค์ในการแก้ไขปัญหา และพัฒนา องค์กร
4. มีความรับผิดชอบ เป็นแบบอย่างที่ดี ผู้นำที่ดีจะมีความรับผิดชอบต่องาน และทีมงานของตนเอง และเป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินการ และการทำงาน
5. เปิดกว้าง ให้โอกาส ผู้นำที่ดีจะมีความสามารถในการเป็นผู้นำที่เปิดกว้าง และให้โอกาสให้กับผู้อื่น ในทีม และช่วยส่งเสริมการเติบโต และพัฒนาสมาชิก

6. มีส่วนร่วมกับทีม ผู้นำที่ดีไม่ใช่ว่าการสั่งการหรือควบคุมเท่านั้นแต่ต้องมีส่วนร่วมด้วย โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่ทีมมีปัญหาหรือต้องการความช่วยเหลือ และที่สำคัญคือต้องแน่ใจว่า ทีมเข้าใจสิ่งที่กำลังทำอยู่ร่วมกัน

7. บริหารจัดการทรัพยากรได้ดี ผู้นำที่ดีจะมีความเชี่ยวชาญในการบริหารจัดการทรัพยากรขององค์กร เช่นการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคล และการเงิน

8. รู้จักการวางกลยุทธ์ ผู้นำที่ดีจะมีกลยุทธ์ในการดำเนินงานขององค์กร โดยสามารถวางแผน และดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

9. กล้าตัดสินใจ ผู้นำที่ดีจะมีความกล้าในการตัดสินใจ และการดำเนินการ เพื่อสนับสนุนการเติบโตและพัฒนาองค์กร

10. มีความรับผิดชอบ ยอมรับความผิดพลาด ผู้นำที่ดีจะมีความเปิดเผย และยอมรับความผิดพลาด เพื่อเรียนรู้ และปรับปรุงวิธีการดำเนินงานในอนาคตให้ดียิ่งขึ้น (อึ้งแล้ว, 2567)

สรุป ผู้นำที่ดีต้องมีความเข้าใจองค์กรของตน รวมถึงปัญหาและโอกาสที่องค์กรพบ ต้องมีวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนเพื่อสร้างการเติบโต และความสำเร็จให้กับองค์กร นอกจากนี้ ผู้นำยังต้องมีความสามารถในการจัดการทรัพยากรขององค์กร รวมถึงการบริหารจัดการทรัพยากรบุคคล และการเงิน นอกจากนี้ยังต้องมีการวางแผน และการบริหารความเสี่ยงเพื่อรักษาความมั่นคงขององค์กร และผู้นำที่มีความสำเร็จต้องเป็นผู้นำที่ดีในการสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพ และสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่สนับสนุนการทำงานร่วมกัน และการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องในองค์กร

คุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม

คุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม จึงหมายถึงผู้ที่ประกอบด้วยหลักธรรม 7 ประการ ว่าเป็นคนดี (สัตบุรุษ) คนที่สมบูรณ์แบบหรือมนุษย์โดยสมบูรณ์ถือว่าเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณค่าที่แท้จริงของมนุษยชาติ ถ้าหากใครมีคุณธรรมของมนุษย์ที่แท้ 7 ประการนี้ และสามารถประพฤติได้อย่างถูกต้องตามหลักการเหล่านี้แล้วย่อมประสบแต่ความสุขความเจริญ ซึ่งสัปปุริสธรรม 7 คือ ธรรมของสัตบุรุษ ธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ คุณสมบัติของคนดี ธรรมของผู้ดี (พระเทพเวที, 2532: 244-246) มีรายละเอียดดังนี้

1. ธัมมัญญตา ความรู้จักธรรม รู้หลัก หรือ รู้จักเหตุ คือ รู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล (knowing the law ; knowing the cause) คุณสมบัติของผู้นำในข้อนี้ ต้องเป็นผู้รู้หลักการทำงาน เข้าใจระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เป็นอย่างดีและสามารถแสดงตนเป็นผู้นำในด้านนี้ได้อย่างชัดเจนเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชา

2. อตถัญญตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก (knowing the

meaning; knowing the purpose ; knowing the consequence) คุณสมบัติของผู้นำในข้อนี้ ต้องเป็นผู้ที่รู้และเข้าใจในนโยบาย มีความมุ่งหมายในการกระทำตามจุดประสงค์ขององค์การที่ตั้งไว้ และรู้ผลหรือประโยชน์ที่เกิดจากการกระทำนั้น ๆ ด้วย

3. อัตตัญญา ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม (knowing oneself) คุณสมบัติของผู้นำในข้อนี้ ต้องรู้จักตนเอง ให้มองเห็นตนเอง ว่ามีความพร้อมทั้งกายและใจ การประพฤติตนที่เหมาะสม และรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงตนเองให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

4. มัตตัญญา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี (moderation ; knowing how to be temperate) คุณสมบัติของผู้นำในข้อนี้ ต้องเป็นผู้รู้จักประมาณ คือ รู้กำลัง ความสามารถ งบประมาณ บุคลากรและเทคโนโลยีในการดำเนินงานและการแข่งขันกับองค์กรอื่น ๆ

5. กาลัญญา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่ การงาน (knowing the proper time; knowing how to choose and keep time) คุณสมบัติของผู้นำในข้อนี้ ต้องเป็นผู้กระทำการใด ๆ ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมเวลา ซึ่งเวลาเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการทำงานให้สำเร็จ

6. ปริสัณญา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม (knowing the assembly; knowing the society) คุณสมบัติของผู้นำในข้อนี้ต้องเป็นผู้รู้กิจที่ประพฤติดต่อชุมชนนั้น ๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ ซึ่งมีผลให้องค์การได้รับการสนับสนุนร่วมมือจากชุมชน

7. ปุคคลัญญา หรือ ปุคคลปโรปรัญญา ความรู้จักบุคคล คือ รู้ความแตกต่างแห่งบุคคล (knowing the individual; knowing the different individuals) คุณสมบัติของผู้นำในข้อนี้ ต้องรู้ธรรมาศัย ความสามารถ และคุณธรรมของบุคคลว่าเป็นอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้น ๆ ว่าจะสามารถมอบหมายให้ปฏิบัติงานใด ๆ ขององค์การเพื่อให้ประสบความสำเร็จได้

การประยุกต์ใช้แนวคิดคุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ในสังคมไทยปัจจุบัน 3 ด้าน คือ ด้านสังคม ด้านเศรษฐกิจ และ ด้านการเมืองการปกครอง ดังนี้

1. ด้านสังคม การนำแนวคิดคุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม 7 มาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย ด้านสังคมนั้น โดยผู้นำต้องรอบรู้หลักการดำรงชีวิตของประชาชนในสังคมให้มีความสงบสุข สอดคล้องกับหลักสัปปุริสธรรม 7 สามารถสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของคนในสังคม มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน อนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมที่ดีงาม การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด พิจารณาวិธีการแก้ไขที่ถูกต้องเหมาะสม และตัดสินใจเพื่อให้สังคมมีความเจริญเหมาะสมกับกาลเทศะ สร้างความพึงพอใจให้เกิดขึ้นกับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ในสังคม

2. ด้านเศรษฐกิจ การนำแนวคิดคุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปติธรรม 7 มาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยด้านเศรษฐกิจ โดยผู้นำต้องเป็นผู้รอบรู้ในเรื่องของเศรษฐกิจ มีความสอดคล้องกับหลักสัปติธรรม ความเพียรพยายาม มั่นน้อย สันโดษและเพื่อพัฒนาศักยภาพของตนเองและประชาชนให้บรรลุถึงความสงบสุขแห่งชีวิต มีความรอบรู้รอบคอบไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตท่ามกลางสภาพของสังคมที่ตกอยู่ในกระแสแห่งบริโภคนิยม มีวินัยในตนเอง สามารถนำพาผู้อื่นให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขได้ อยู่ในทำนองคลองธรรมที่ดี

3. ด้านการเมืองการปกครอง การนำแนวคิดคุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปติธรรม 7 มาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยปัจจุบัน ด้านการเมืองและการปกครอง โดยผู้นำต้องเป็นผู้รู้หลักการของการเมืองการปกครองที่ดี มีความสอดคล้องกับหลักสัปติธรรม บริหารงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนทางการเมือง แก้ปัญหาคอร์รัปชัน และสามารถตัดสินใจทางการเมืองการปกครองโดยคำนึงถึงความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ทั้งนี้เพื่อลดความขัดแย้งและการแตกแยกทางความคิดของคนในสังคม (พระภันต์ วุฒโน, 2567)

สรุปได้ว่าผู้นำมีความสำคัญดุจเข็มทิศคอยกำหนดทิศทางของคนเดินทาง เป็นเสาเข็มที่มีความจำเป็นต่อโครงสร้างของบ้าน อีกทั้งเป็นผู้ที่สร้างหลักจริยธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม เป็นหลักชัยของประเทศชาติ จึงจำเป็นต้องมีผู้นำเพื่อรับภาระการบริหารกิจการบ้านเมือง ซึ่งผู้นำจะต้องเป็นผู้สร้างขวัญและกำลังใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้อยู่ภายใต้การปกครองและเป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมในสังคม จึงต้องพิจารณาถึงบุคคลที่เป็นผู้นำของประเทศชาติบ้านเมืองเป็นสำคัญ

สรุปท้ายบท

การมีผู้นำที่ดีถือเป็นเรื่องสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กร เพราะการเป็นผู้นำที่ดีนั้นไม่ใช่เพียงแค่ตำแหน่ง หรืออำนาจ แต่เป็นบทบาทที่ต้องการทั้งความรู้ ความสามารถ และคุณสมบัติเฉพาะตัว ที่ช่วยให้สามารถนำพาทีมไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ได้อย่างสำเร็จ การเป็นผู้นำที่ดี เป็นเสมือนเข็มทิศที่นำพาทีมไปสู่เป้าหมาย พวกเขาไม่เพียงแต่มีทักษะในการบริหารจัดการ แต่ยังสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจ และสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่ดี ดังนั้นผู้นำควรมีคุณสมบัติที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของ วิสัยทัศน์ ความสามารถในการสื่อสาร ทักษะการเป็นผู้นำ ความฉลาดทางอารมณ์ ความยืดหยุ่น ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความเมตตา ความอดทน และความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้ผู้นำสามารถรับมือกับสถานการณ์ที่แตกต่างกันได้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งคุณสมบัติของผู้นำที่ดีในความหมายของพระพุทธศาสนาจะต้องเป็นผู้ประกอบด้วยหลักธรรม 7 ประการ ในชีวิตประจำวันนั้น ถ้าหากใครมีคุณธรรมของมนุษย์ที่แท้ 7 ประการนี้ และสามารถประพฤติได้อย่างถูกต้องตามหลักการเหล่านี้โดยสมบูรณ์แล้ว ผู้นั้นย่อมได้ชื่อว่า เป็นผู้ที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็น “สัตบุรุษ” หรือ “คนดีแท้” หรือ “มนุษย์โดยสมบูรณ์” การกระทำหรือ

พฤติกรรมของเขามีความเหมาะสมถูกต้องปราศจากความผิดพลาดนำประโยชน์มาให้ทั้งแก่ตนเองและสังคมโดยรวม ย่อมเอื้ออำนวยประโยชน์สันติสุขแก่สังคมนั้น

บรรณานุกรม

กิตติมา ปรีดีลภ. (2520). *ทฤษฎีบริหารองค์การ*. สำนักพิมพ์ดวงกมล.

คุณสมบัติ “การเป็นผู้นำที่ดี”. (2567). <https://www.mindspringconsulting.com/good-leadership/>

จิตินันท์ ประชัยภูมิ. (2561). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 30. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ).

ธงชัย สิงอุตม. (2559). *การนำหลักสัปปุริสธรรมเพื่อเป็นเครื่องมือในการวางแผนการบริหาร*. <http://www.slideshare.net/pentanino/ss-27631253>.

ปรียาภรณ์ เรืองเจริญ. (2560). ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชัยภูมิเขต 2. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ).

ปัญญานันทภิกขุ. (ม.ป.ป). *หัวใจคนดี*. สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พจนานุกรมพระพุทธศาสนา. (2553). *ฉบับการ์ตูน*. สำนักพิมพ์สกายบุ๊กส์.

พระณัด วฑฒโน (บุตรสวัสดิ์). (2567). *การวิเคราะห์คุณสมบัติของผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม 7*. <https://kanchanaburiwatmaicharoenphol.blogspot.com/p/10082010-view-3482-leader-of-good-man.html>.

พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตโต). (2532). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 12). สำนักพิมพ์สหธรรมิก.

พระเปลี่ยน ปณฺญาปทีโป. (2552). *สัปปุริสธรรม 7 อย่าง*. สำนักพิมพ์สุภา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2554). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 20). สำนักพิมพ์สหธรรมิก.

พระสามารถ อานนฺโท. (2548). ภาวะผู้นำตามหลักสัปปุริสธรรม. (ปริญญานิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย).

ภาวะผู้นำที่ดีในองค์กรยุคใหม่. (2567). <https://www.disruptignite.com/blog/leadership-skill>.

มะการัง หวัง. (2560). ภาวะผู้นำของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลในองค์การบริหารส่วนตำบลในอำเภอทุ่งยางแดง จังหวัดปัตตานี. (การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์จังหวัดปทุมธานี).

- มารุต พลอัน. (2559). พฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาจันทบุรีเขต 1. (วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา).
- สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ. (2509). “สัปปริสธรรม” หนังสืออนุสรณ์เนื่องในโอกาสงานฌาปนกิจศพ นายชัย. กรุงเทพฯ.
- สรวิทย์ แก้วบุญ. (2560). ภาวะผู้นำและการจูงใจที่มีส่งผลต่อประสิทธิผลของงานในสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงราย เขต 2”. (การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองการศึกษา มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยพะเยา).
- สุธิกานต์ บริเอก. (2564). ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของครูผู้สอนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 22. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร).
- สุนทร โคตรบรรเทา. (2560). ภาวะผู้นำในองค์การสถานศึกษา. ปทุมธานี.
- สุวรรณนา มีเดช. (2556). การบริหารงานบุคคลตามหลักสัปปริสธรรม 7 ของผู้บริหารสถานศึกษา อำเภอ ตาคลี จังหวัดนครสวรรค์. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- อรอนงค์ กลางนภา. (2561). กลยุทธ์การพัฒนาภาวะผู้นำทางการพยาบาลของหัวหน้าหอผู้ป่วยโรงพยาบาล เขตสุขภาพที่ 3. (วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร).
- Andrew, W. H. (1998). *Theory and research in administration*. MacMillian Company.
- Bennis, W. (1985). *Leaders: The strategies for taking change*. Harper and Row Publishers.
- Halpin, T. B. (1966). *Theory and research in administration*. MacMillian Company.
- Neagley, R. L. (1969). *The school administrator and learning resources: A handbook for effective action*. Prentice Hall.

ทวารวดี

เมืองนครปฐมโบราณ: ศึกษาและตีความทางสังคม

มานพ นักการเรียนรู้^{1*}พระมหาวิระชาติ โปธา²วิญญู กิณะเสน³บานชื่น นักการเรียนรู้⁴ฉัตรสุภาวดี สารมาศ⁵

รับบทความ: 29 มกราคม 2568 แก้ไขบทความ: 19 กุมภาพันธ์ 2568 ตอบรับบทความ: 24 กุมภาพันธ์ 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้ศึกษาอาณาจักรทวารวดีในแง่มุมมองทางประวัติศาสตร์ สังคมและศาสนา สุวรรณภูมิเป็นดินแดนที่มีอยู่จริงในทางประวัติศาสตร์ พระอัฐมรามาธิบดินทร ผู้มาพร้อมกับพระโสณเถระ ได้กลายเป็นหลวงปู่เทพโลกอุดร และยังคงดำรงสัจจารมณ์อยู่เพื่อดูแลพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิจนถึงปัจจุบันนี้ เป็นอาณาจักรทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 โดยมีศูนย์กลางที่นครปฐมโบราณ มีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างเมืองโบราณต่าง ๆ และมีการนับถือทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์

กษัตริย์ทวารวดีได้ทรงดำเนินตามนโยบายธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ปฏิบัติตามคติพระเจ้าจักรพรรดิในพระพุทธศาสนา แต่ก็ผสมผสานกับคติจักรพรรดิในศาสนาพราหมณ์ ทรงใช้รัฐประศาสน์นโยบายในทางเศรษฐกิจ โดยไม่มีการเก็บภาษี จึงทำให้สังคมรัฐมีความมั่งคั่ง ความมั่นคงและความอุดมสมบูรณ์ โดยมีธรรมวิชัยนั้นเป็นแกนหลักแห่งการปกครอง

สังคมในทวารวดีจากภาพปูนปั้นและจารึกสะท้อนถึงการเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ที่ผู้คนสามารถอาศัยอยู่ร่วมกันในบ้านเมืองได้ เป็นสังคมของการทำบุญสร้างกุศลในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีการผสมผสานทางคติความเชื่อระหว่างพระพุทธศาสนา และความเชื่อดั้งเดิมเรื่อง “ผี” เป็นสังคมแห่งการมีความกตัญญูต่อบุพการีและการมีความเมตตา เป็นสังคมแห่งการบำเพ็ญทานบารมี โดยมุ่งไปที่ “มหาบริจาค” คือการบริจาคใหญ่ และเป็นสังคมที่มีเป้าหมายแห่งการปฏิบัติเพื่อให้สันทุกซ์สันติสุขอย่างสิ้นเชิง

คำสำคัญ: สุวรรณภูมิ ทวารวดี นครปฐมโบราณ ธรรมวิชัย สังคมพหุวัฒนธรรม

¹⁻⁵ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีนครราชสีมา

* อีเมล: mnakkarreiy@gmail.com

Dvaravati, Ancient City of Nakhon Pathom: Social Studies and Interpretations

Manop Nakkanrian ^{1*}

Phramahaweerachat Potha ²

Winyou Kinasen ³

Banchuen Nakkanrian ⁴

Chatsuphang Saramart ⁵

Abstract

This article examined the Dvaravati Kingdom from historical, social and religious perspectives. Suvarnabhumi was a historically real land. Phra Uttara, who came with Phra Sona, became Luang Pu Thep Lok Udon and continued to exist in their physical form to care for Buddhism in Suvarnabhumi, up to the present day. The Dvaravati Kingdom existed around the 12th to 16th Buddhist century, with its center in ancient Nakhon Pathom. There were connections and relationships between various ancient cities and both Buddhism and Brahmanism were practiced.

The king of Dvaravati followed the policy of Dharma-Vijaya of Emperor Ashoka, adhering to the principles of the Buddhist emperor while also integrating the imperial ideals of Brahmanism. He implemented economic governance without taxation, which led to a prosperous, stable, and abundant society, with Dharma-Vijaya as the central tenet of his rule.

The society in Dvaravati, as reflected in the stucco images and inscriptions, showcased a multicultural community where people can coexist harmoniously. It was a society centered around making merit and good deeds in Buddhism, which incorporated a blend of beliefs between Buddhism and traditional beliefs about "spirits." It is a society characterized by gratitude and compassion, as well as one that emphasized the practice of generosity, focusing on "great donations", which referred to significant acts of giving. Furthermore, It was a society whose goal of practice was to completely end all suffering and defilements.

Keywords: Suvarnabhumi, Dvaravati, Ancient Nakhon Pathom, Dharma-Vijaya, Multicultural Society

¹⁻⁵ Mahamakut Buddhist University, Sirindhornrajavidyalaya Campus

* Email: mnakkarreiy@gmail.com

บทนำ

“ทวารวดี” หรือ “ทวารกา” เป็นชื่อเมืองของพระกฤษณะ ในมหากาพย์อินเดียเรื่องมหาภารตยุทธ เป็น 1 ในนครทั้ง 7 (อโยธยา, มถุรา, หฤทวาร, พาราณสี, กาญจิปุรัม, อุชไชนะ, ทวารกา (ทวารวดี)) ซึ่งศาสนาฮินดูถือว่า เป็นแหล่งจาริกแสวงบุญที่สำคัญ (ติริถะ) ในประเทศอินเดีย เชื่อกันว่า การได้จาริกแสวงบุญไปยังสถานที่ทั้ง 7 จะให้พรโมกษแก่ผู้นั้นให้ได้หลุดพ้นการเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ (Anu Kapur, 2019: 74-75) และมีปรากฏในอรรถกถาขุททกนิกาย ชาดก ฆตปิตติชาดก (ขุ.ชา.ปญจก.อ.5/466-467) แปลตามศัพท์ว่า “เมืองที่ประกอบด้วยประตูและรั้ว” ด้านหนึ่งของเมืองติดกับทะเล ส่วนอีกด้านหนึ่งล้อมรอบไปด้วยภูเขา ทำให้ตีความได้ว่า เป็นปากประตูทางการค้า เป็นชุมทางการค้า มีนัยหมายถึงเมืองที่มีทะเลล้อมหรือติดต่อกับทะเลและทางภูเขา ทำให้ค้าขายได้สะดวกทั้งทางบกและทางทะเล แต่ส่วนใหญ่เป็นการค้าขายทางทะเล

คำว่า “ทวารวดี” นี้ เป็นข้อสันนิษฐานมาจากคำว่า “โถ-โล-โป-ติ” (To-Lo-po-ti) ซึ่งปรากฏในบันทึกการเดินทางของพระภิกษุเหียนจั่ง ที่เดินทางจากจีนไปสืบพระพุทธศาสนาในอินเดียทางบก ในพ.ศ. 1172 และเดินทางกลับจีนในพ.ศ. 1188 ในบันทึกการเดินทางนี้ ได้กล่าวถึงชื่ออาณาจักรโถโลโปตีไว้ด้วย ซึ่งนักวิชาการชาวอังกฤษชื่อ ซามูเอล บีล (Samuel Beal) เชื่อว่า คำว่า “โถ-โล-โป-ติ” ตรงกับภาษาสันสกฤตคือทวารวดี โดยที่ทวารวดีเป็นเมืองที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของอาณาจักรศรีเกษตร ในประเทศพม่า และตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของอาณาจักรอีสานปุระ ในประเทศกัมพูชา (Si-Yu-Ki, 1884: 199-200) อาณาจักรทวารวดีนี้ตั้งอยู่ในดินแดนประเทศไทยปัจจุบัน และยังสันนิษฐานคำอื่น ๆ ที่มีสำเนียงคล้ายกันเช่น จวนโลโปติ (Tchouanlopoti) หรือ เซอโฮโปติ (Chohopoti) ว่าเป็นอาณาจักรทวารวดีด้วย

ในบันทึกอีกชิ้นหนึ่ง ได้แก่ บันทึกของพระภิกษุฮัจจิง ผู้ที่เดินทางจากจีนไปสืบพระพุทธศาสนาในอินเดียโดยทางทะเล ระหว่าง พ.ศ. 1214-1218 ท่านออกเดินทางจากเมืองกวางตุ้ง ในบันทึกกล่าวถึงเมืองท่าและอาณาจักรตามชายฝั่งทะเลที่ท่านได้เดินทางผ่าน ที่ปรากฏชื่อได้แก่ หลินยี่ ฟูนัน ทวารวดี และเมืองอื่น ๆ (ศักดิ์ชัย สายสิงห์, 2562: 92)

ทวารวดีเป็นอาณาจักรแห่งแรกในดินแดนไทย กำหนดอายุตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12 ถึงพุทธศตวรรษที่ 16 โดยเมืองที่เชื่อว่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดีจากหลักฐานทางโบราณคดี ทั้งจากด้านที่ตั้ง ขนาดของเมือง ศาสนสถาน โบราณวัตถุ และการติดต่อกับโลกภายนอก มี 4 แห่ง คือ นครปฐม อุทONG ศรีเทพ และลพบุรี จากเมืองโบราณในสมัยทวารวดีเท่าที่พบแล้ว มีจำนวนประมาณ 107 เมืองในทุกภูมิภาคของประเทศไทย (สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 1 ราชบุรี, 2541: 117-120)

บทความนี้ ศึกษาทวารวดี ซึ่งมีเมืองนครปฐมโบราณเป็นศูนย์กลาง กำหนดอายุตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 12 ถึงพุทธศตวรรษที่ 16 ในประเด็นเกี่ยวกับทวารวดีนครปฐม : ตีความจากตำนาน สุวรรณภูมิ -ทวารวดี : เส้นทางเดินทางเรือจากอินเดียมายังดินแดนทั้ง 2 แห่ง ธรรมวิชัย : แกนหลักแห่งการปกครอง และสังคมทวารวดี : ศึกษาจากภาพปูนปั้นและจารึก ตามลำดับ

ทวารวดีนครปฐม: ติความจากตำนาน

จากตำนานความเชื่อพระอูตรเถระ ซึ่งต่อมาคือหลวงปู่เทพโลกอุดร พบว่า คัมภีร์สมันตปาสาทิกาได้ระบุคณะพระสมณทูต สายที่ 8 ที่ไปประกาศศาสนาที่สุวรรณภูมิ ไว้แต่หัวหน้า ได้แก่ พระโสณเถระและพระอูตรเถระ (วิ.มหา.อ. 1/58-95) แต่ตามหลักฐานของวัดเพชรพลี ซึ่งก็คือวัดพระปรีดิเทพย์ เป็นบันทึกอักษรเทวนาครี ชุตันพบ ณ ซากศิลาวัดบัวควบ ตำบลคูบัว อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ได้ระบุว่า คณะพระสมณทูตสายที่ 8 ประกอบด้วย 1. พระโสณเถระ 2. พระอูตรเถระ 3. พระมุณิเถระ 4. พระณานิเถระ และ 5. พระภุริยเถระ ซึ่งการอุปสมบทในปัจจุบันประเทศ จะต้องมีการอุปสมบทจำนวน 5 รูปประชุมพร้อมกัน และสามเณรอิสิจน์ สามเณรคุณะ สามเณรนิตยะ เขมกะอุบาสก อนิฆะอุบาสก อตุลยะอำมาตย์ และพราหมณ์และนางพราหมณี ผู้คนอีก 38 คน (Dhava Vimut, 2553)

พระโสณเถระและพระอูตรเถระเป็นผู้มีฤทธิ์มาก ได้ปราบนางผีเสื้อน้ำ และแสดงพรหมชาลสูตร ซึ่งว่าด้วยข่ายแห่งพระสัพพัญญุตญาณอันประเสริฐ ดังมีข้อความว่า “พระโสณเถระและพระอูตรเถระ ผู้มีฤทธิ์มาก ไปสู่สุวรรณภูมิ ปราบปรามพวกปีศาจแล้ว ได้แสดงพรหมชาลสูตร” ทำให้คนในดินแดนสุวรรณภูมิตั้งอยู่ในไตรสรณคมณ์และเบญจศีล ประชาชนประมาณ 60,000 คน ได้บรรลุนิพพาน พวกเด็กในตระกูลประมาณ 3,500 คน บวชแล้ว กุลธิดาประมาณ 1,500 นาง ก็บวชแล้ว พระโสณเถระและพระอูตรเถระทำให้พระพุทธศาสนาได้ตั้งมั่นแล้วในดินแดนสุวรรณภูมิ (วิ.มหา.อ. 1/58-95)

พระอูตรเถระ ผู้มาพร้อมกับพระโสณเถระ ซึ่งเป็นพระสมณทูตที่พระเจ้าอโศกมหาราชส่งมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ได้กลายเป็นหลวงปู่เทพโลกอุดร และเชื่อกันว่า พระอูตรเถระนั้นยังดำรงสังขารชั้นอยู่เพื่อดูแลพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ (ข้าวว่าไรดี, 2559) ตลอดถึงทวารวดี สุโขทัย อยุธยา จนถึงปัจจุบันนี้

จากตำนานพระประทีปเจดีย์เกี่ยวกับการสร้างเมืองนครไชยศรีและพระประทีปเจดีย์ ฉบับนายอ่องไวกำลัง พบว่า เจ้าเมืองลังกาทรงไคร่อยากจะได้อิเหน่ไว้ในครอบครองจึงโปรดให้พระภิกษุชื่อกัลยาดีศเถระไปขอโเหน่นั้นกับกษัตริย์ผู้ทรงเมืองนครไชยศรีในยุคนั้นคือพระยาศรีสิทธิชัย แต่หมู่พราหมณ์ซึ่งเป็นเจ้าของก็ขัดขืนไม่ให้โเหน่ไป ต่อมา เมืองนครปฐมโบราณมีความเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่ช่วงพุทธศตวรรษที่ 12 คือพระยาภาณุวงศ์ธราช ทรงขับไล่พวกพราหมณ์ให้ไปอยู่ที่เมืองละโว้ (ลพบุรี) เมื่อพ.ศ. 1192 และให้ก่อพระเจดีย์ล้อมเรือนหินที่บรรจุโเหน่ที่ใช้ดวงพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าเอาไว้ แล้วให้นามว่า “พระประทีปเจดีย์” (กรมศิลปากร, 2506: 1-4) ทำให้เห็นถึงการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างเมืองโบราณต่าง ๆ ทั้งภายในภูมิภาคคือเมืองละโว้ และภายนอกประเทศคือลังกาทวิป และแสดงถึงศรัทธาปสาทะในพระพุทธศาสนาของกษัตริย์ซึ่งมีพราหมณ์เป็นปุโรหิตอยู่ในราชสำนักด้วย (สฤณีพงศ์ ขุนทรง, 2559: 30-31)

จากเรื่องตำนานพระยาภุชเชน ซึ่งเป็นการกระทำปิศาจและสั่งให้มายายหอมที่ เลี้ยงดูมาของพระยาภุชเชน ทำให้พระองค์คิดที่จะไล่บาป จึงโปรดให้เรียกประชุมเหล่าขุนนางอำมาตย์ และพระภิกษุสงฆ์ พระ

มหาเถระจึงแนะนำให้พระองค์ก่อพระเจดีย์ขนาดใหญ่เพื่อไถ่บาป (กรมศิลปากร, 2506: 33) ซึ่งพระเจดีย์องค์นี้เชื่อกันว่าเป็น พระปฐมเจดีย์องค์เดิม

แม้ว่าตำนานเรื่องดังกล่าวจะสัมพันธ์กับความเชื่อในพระพุทธศาสนา แต่ก็มี ความเกี่ยวข้องกับ พระกฤษณะ พระเป็นเจ้าแห่งศาสนาพราหมณ์ นิยายไวชนพด้วย ในมหากาพย์มหาภารตยุทธ มีการกล่าวถึง พระกฤษณะได้ปราบปรามอสูรร้ายต่าง ๆ ที่สำคัญคือ พญากังสะ และพาดาสูร (Human Excellence, 2565) ซึ่งชื่อเหล่านี้คงเป็นต้นเค้าของชื่อพระยาภักและพระยาพานในตำนานของนครปฐมโบราณ แม้แต่ชื่อ เมืองทวารวดีหรือทวารกา ซึ่งเป็นราชธานีของพระกฤษณะ นครปฐมโบราณก็ยืมมาใช้เป็นชื่อราชธานีของ บ้านเมืองเพื่อเป็นนามมงคล

สรุปได้ว่า มีตำนานความเชื่อเกี่ยวกับพระอัฐตเถระ ผู้มาพร้อมกับพระโสณเถระ ซึ่งเป็นคณะพระ สมณทูต สายที่ 8 ที่พระเจ้าอโศกมหาราชส่งมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ ได้กลายเป็นหลวง ปู่เทพโลกอุดร และเชื่อกันว่า ยังดำรงสังขารชั้นอยู่เพื่อดูแลพระพุทธศาสนาในสุวรรณภูมิ ตลอดถึงทวารวดี สุโขทัย อุทยาน จนถึงปัจจุบันนี้ เป็นอาณาจักรทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 โดยมีศูนย์กลางที่เมือง นครปฐมโบราณ มีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างเมืองโบราณต่าง ๆ ทั้งภายในภูมิภาคและนอกภูมิภาค และมีการ นับถือทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ แม้แต่ชื่อเมืองทวารวดีหรือทวารกา ก็นำมาจากคัมภีร์ทั้ง 2 ศาสนานั้น

สุวรรณภูมิ-ทวารวดี: เส้นทางเดินเรือจากอินเดียมายังดินแดนทั้ง 2 แห่ง

สุวรรณภูมิ เป็นดินแดนที่มีอยู่จริงในทางประวัติศาสตร์ ในภาษาสันสกฤต ใช้สุวรรณภูมิ ในภาษาบาลี คือ สุวณฺณภูมิ ในภาษาจีนโบราณ คือ จินหลิน (หวัง เหว่ยหมิน (Wang Wei Min), 2535: 85) ในภาษากรีก โบราณคือ ไคร้เซ่ (Chryse) (Struan Reid, 1994) ในอาหรับ เรียกสุวรรณภูมิว่า อาณาจักรสุฟฟรา (เสฐียร โกเศศ, 2515: 416-451) คือดินแดนทอง ใช้ในเชิงสัญลักษณ์ของความมั่งคั่งทางทรัพยากรและเศรษฐกิจ ผู้ที่ นับถือพระพุทธศาสนา ได้แก่ ไทย พม่า มอญ ลาว และเขมร ต่างอ้างสิทธิ์ว่า บ้านเมืองของตนเป็นศูนย์กลาง ของบ้านเมืองในสมัยสุวรรณภูมิ ซึ่งคณะพระสมณทูตของพระเจ้าอโศกมหาราชเดินทางเข้ามาเผยแผ่ พระพุทธศาสนา (ศรีศักร วัลลิโภดมและวลัยลักษณ์ ทรงศิริ, 2566: 8)

สุวรรณภูมิไม่ใช่เป็นดินแดนที่อยู่นิ่ง โดยไม่เกี่ยวข้องกับภายนอก หากเป็นดินแดนที่มีผู้คนที่อยู่กันเป็น บ้าน เป็นเมือง และเป็นรัฐ ที่มีการค้าขายติดต่อกับภายนอก ซึ่งกล่าวถึงพ่อค้านานาชาติทั้งที่เป็นคนอินเดีย และไม่ใช่คนอินเดีย คือชาวกรีก เปอร์เซีย อียิปต์ โรมัน และอาหรับที่มาจากตะวันออกกลางผ่านอินเดียเข้าไป ค้าขายที่สุวรรณภูมิ พร้อมทั้งมีการตั้งรกรากอยู่เป็นกลุ่ม ๆ ตามสถานการณ์การค้าที่มีช่วงฝืดมือผลิตสินค้า เครื่องประดับ และสิ่งของมีค่าเพื่อแลกเปลี่ยนกับสินค้าป่า แร่ธาตุและอื่น ๆ ของคนพื้นเมือง ทำให้สุวรรณภูมิ ซึ่งเป็นดินแดนโพ้นทะเลทางตะวันออกของอินเดีย เป็นดินแดนแห่งความมั่งคั่งด้วยโภคทรัพย์ทั้งทางทรัพยากร และแร่ธาตุ ทำให้เกิดรายได้ทางเศรษฐกิจทั้งแก่พ่อค้าและรัฐที่เข้ามาติดต่อค้าขาย และส่งผลที่ตามมาคือมี

การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมอินเดียและจากบ้านเมืองภายนอกทั้งทางตะวันตกและตะวันออกเข้ามาผสมผสาน (ศรีศักร วัลลิโภดมและวลัยลักษณ์ ทรงศิริ, 2566: 13)

บริเวณคาบสมุทรที่เส้นทางการค้าข้ามผ่านจากมหาสมุทรอินเดียไปยังฝั่งทะเลจีนใต้ในมหาสมุทรแปซิฟิกนั้น อยู่ในดินแดนในประเทศไทยที่ในจดหมายเหตุจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17 เรียกว่า สยามประเทศ เป็นดินแดนที่มีพัฒนาการ เป็นรัฐแรกเริ่มแต่สมัยสุวรรณภูมิลงมาถึงพุนั้น ทวารวดี ศรีวิชัย ลพบุรี และอยุธยา ตามลำดับ (ศรีศักร วัลลิโภดมและวลัยลักษณ์ ทรงศิริ, 2566: 14)

เส้นทางการเดินเรือของพ่อค้านักบวชจากอินเดียและที่มาจากถิ่นอื่น ๆ ซึ่งประสงค์จะเดินทางไปสุวรรณภูมิ ซึ่งมีนครปฐมเป็นเมืองเก่าแก่เป็นศูนย์กลางตั้งอยู่ริมทะเล และดินแดนแห่งอาณาจักรซึ่งเรียกว่า ทวารวดี มีนครปฐมเป็นราชธานี ราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 ก็ต้องมาลงเรือที่เมืองท่าของแม่น้ำคงคาคือเมืองท่าตัมราลปติ เมืองท่าของแม่น้ำมหานาดี คือ ปาเลอ โกนาฆาร์ เลียบชายฝั่งคือเมืองท่ากลิงกะปฏินัม เมืองท่าของแม่น้ำกฤษณาและโคธาวารี คือมาสุลีปฏินัมและธารนิโกฏะ เมืองท่าของแม่น้ำชาเวรีคือ โสปัญมะ มีทิศทางไป 2 ทาง คือ

1. แล่นเลียบชายฝั่งผ่านไปทางกันอ่าวเบงกอล เลียบชายฝั่งบังคลาเทศและพม่า ผ่านด้านเหนือของเกาะโคโค แล้วแวะพักที่หมู่เกาะเล็ก ๆ แห่งนี้ แล้วเลียบชายฝั่งทะเลอันดามันสู่คาบสมุทรสยาม-มลายู ตัดลงสู่ช่องแคบมะละกา แล้วเดินทางเลียบชายฝั่งสู่อ่าวไทย

2. แล่นเลียบชายฝั่งลงใต้แล้วเลียบเกาะศรีลังกา ตัดข้ามอ่าวเบงกอล เข้าทางที่เรียกว่า "ช่อง 10 องศา" ที่อยู่ระหว่างเกาะอันดามันและหมู่เกาะนิโคบาร์ เพื่อเดินทางแบบตัดอ่าวตรงไปยังคาบสมุทรสยาม-มลายู ตัดลงสู่ช่องแคบมะละกา แล้วเดินทางเลียบชายฝั่งสู่อ่าวไทย (ศรีศักร วัลลิโภดมและวลัยลักษณ์ ทรงศิริ, 2566: 44)

ในบางกรณี พ่อค้านักบวชจากอินเดียและที่มาจากถิ่นอื่น ๆ ซึ่งประสงค์จะเดินทางไปดินแดนสุวรรณภูมิ ก็ต้องมาลงเรือที่เมืองท่า แล้วเดินเรือเลียบชายฝั่งมาจากอ่าวเบงกอล อาจใช้ทางลัดโดยไม่ไปทางช่องแคบมะละกา คือใช้บริเวณคอคอตกกระ ซึ่งมี 4 เส้นทาง คือ

1. เส้นทางเขม้าย-ปากจั่น-โป่งเงาะ-เขาตาพลาย-เขาสามแก้ว แล้วออกสู่อ่าวไทย
2. เส้นทางเขม้าย-คลองละอุ่น-ในวง-เขาทะลุ-เขาค่าย-ปากตะโก แล้วออกสู่อ่าวไทย
3. เส้นทางภูเขาทอง-บางกล้วย-ในหยาน-คลองพะโต๊ะ-เขาเสก-ปากน้ำหลังสวน แล้วออกสู่อ่าวไทย
4. เส้นทางภูเขาทอง-บางกล้วย-ปากหมาก-ท่าชนะ แล้วออกสู่อ่าวไทย (ศรีศักร วัลลิโภดม และวลัยลักษณ์ ทรงศิริ, 2566: 98-134)

สรุปได้ว่า สุวรรณภูมิ เป็นดินแดนที่มีอยู่จริงในทางประวัติศาสตร์ ในภาษาสันสกฤต ใช้สุวรรณภูมิ ในภาษาบาลีคือ สุวณณภูมิ ในภาษาจีนโบราณ คือ จินหลิน ในภาษากรีกโบราณคือ ไคร์เซ่ (Chryse) ในอาหรับเรียกสุวรรณภูมิว่า อาณาจักรสุฟรา ไม่ใช่เป็นดินแดนที่อยู่หนึ่ง โดยไม่เกี่ยวข้องกับภายนอก เป็นดินแดนที่มีผู้คนที่อยู่กันเป็นบ้าน เป็นเมือง และเป็นรัฐ โดยพ่อค้านักบวชจากอินเดียและที่มาจากถิ่นอื่น ๆ ซึ่งประสงค์จะ

เดินทางไปดินแดนสุวรรณภูมิและทวารวดี ใช้เส้นทางการเดินเรือ มีทิศทางไปได้หลายเส้นทาง คือ แล่นเลียบชายฝั่งผ่านไปทางกันอ่าวเบงกอล ตัดลงสู่ช่องแคบมะละกา แล้วเดินทางเลียบชายฝั่งสู่อ่าวไทย แล่นเลียบชายฝั่งลงใต้แล้วเลียบเกาะศรีลังกา เดินทางเลียบชายฝั่งสู่อ่าวไทย และอาจใช้ทางลัดโดยไม่ไปทางช่องแคบมะละกา คือใช้บริเวณคอคอดกระ ทำให้สังคมรัฐสมัยสุวรรณภูมิ และอาณาจักรทวารวดี ได้มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม เป็นสังคมแห่งสันติสุข มิมีตริไมตรี ท่ามกลางความหลากหลายทางภาษา เชื้อชาติ และศาสนา

ธรรมวิชัย: แกนหลักแห่งการปกครอง

ทวารวดีมีกษัตริย์ปกครองและมีพราหมณ์ทำหน้าที่อยู่ในราชสำนัก พบได้จากจารึกเหริยเงิน อักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 ความว่า “ศรียทวารวดี ศวรปุณย” แปลว่า พระเจ้าศรีทวารวดีผู้มีบุญอันประเสริฐ การเข้าสู่ตำแหน่งของกษัตริย์ต้องประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเริ่มต้นที่พิธีราชสุยะหรือพิธีราชาภิเษก เพื่อยกฐานะให้เทียบเท่าเทพเจ้า ดังได้พบแผ่นหินรูป 4 เหลี่ยมผืนผ้าที่มีหลุมตื้นอยู่ตรงกลาง มีรูปเส้น วัชระ ขอสับข้าง พัดโบก ฉัตร ปลาและสังข์อย่างละคู่ และมีหมอน้ำอยู่ตอนล่าง

กษัตริย์ทวารวดีได้ปฏิบัติตามคติพระเจ้าจักรพรรดิในพระพุทธศาสนาผสมผสานกับคติจักรพรรดิในศาสนาพราหมณ์ ดังพบได้จากหลักฐานคือแผ่นหินจำหลักรูปบุคคลชายและรูปช้าง พร้อมทั้งสิ่งของมงคล ได้แก่ หม้อปทุมฉัตร สังข์ จักร และดาว 5 แฉก ซึ่งแผ่นหินรูปบุคคลนั้นพบที่โรงเรียนเกษตรกรรมนครปฐม (เดิม) ซึ่งปัจจุบันคือบริเวณมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ ส่วนแผ่นหินรูปช้างก็พบที่ตำบลสนามจันทร์เช่นกัน (สฤตพงศ์ ชุนทรง, 2557: 143) กำหนดอายุราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 โดยแผ่นหินจำหลักรูปช้าง อาจเป็นรูปช้างแก้ว รูปบุคคลชาย อาจเป็นรูปขุนคลังแก้วหรือขุนพลแก้ว ซึ่งเป็นรัตนะของพระเจ้าจักรพรรดิ ทำให้สืบค้นไปถึงจักกวัตตสูตร ซึ่งเกี่ยวกับพระเจ้าจักรพรรดิ ความว่า “พระเจ้าจักรพรรดิเป็นธรรมราชา ทรงเป็นใหญ่ในแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้ง 4 เป็นขอบเขต มีราชอาณาจักรมั่นคง มีรัตนะ 7 ประจำพระองค์ คือ จักรแก้ว ช้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว ขุนคลังแก้ว และขุนพลแก้ว” (ที.ปา. 11/81/60) และพระเจ้าจักรพรรดิทรงประพติจักกวัตตสูตร ดังนี้ “พระราชาก่อนที่จะเป็นพระเจ้าจักรพรรดิพระองค์จะทรงประพติจักกวัตตสูตรอันประเสริฐมาก่อน จักกวัตตสูตรอันประเสริฐ ได้แก่ 1) อาศัยธรรมะ สักการะธรรมะ เคารพธรรมะ นับถือธรรมะ บูชาธรรมะ ยำเกรงธรรมะ มีธรรมะเป็นธงชัย มีธรรมะเป็นใหญ่ 2) รักษาคุ้มครอง ป้องกันอย่างเป็นธรรมะในชนภายใน ในกองพล ในชาวเมือง ชาวชนบท สมณะ พราหมณ์ และในเหล่าสัตว์ 3) ไม่ให้มีสิ่งที่เป็นธรรมะในแว่นแคว้น ไม่ให้มีสิ่งผิดศีลธรรมเกิดขึ้น 4) ให้ทรัพย์แก่ผู้ไม่มีทรัพย์ และ 5) เข้าไปหาสมณะพราหมณ์ผู้งดเว้นจากความประมาท มีความอดทน มีความสงบ ผิดคนอยู่ผู้เดียว ดับกิเลสอยู่ผู้เดียว แล้วถามว่า “ท่านขอรับ กุศลคืออะไร อกุศลคืออะไร กรรมใดไม่มีโทษ กรรมใดมีโทษ กรรมใดควรเสพ กรรมใดไม่ควรเสพ กรรมใดทำแล้วเป็นประโยชน์ กรรมใดทำแล้วไม่เป็นประโยชน์” ครั้นเมื่อฟังคำของสมณะพราหมณ์นั้นแล้ว สิ่งใดเป็นอกุศลก็เว้นเสีย สิ่งใดเป็นกุศลก็ถือนั่นประพติจักกวัตตสูตร” (ที.ปา. 11/84/62-63) และพบได้จากจารึกวัดพระงาม (พ.ศ. 1101-1400) คือจารึกภาษาสันสกฤต ซึ่งต่างจากจารึก

ทวารวดีในที่อื่น ๆ ที่เป็นหลักธรรมภาษาบาลี และมอญ มีเนื้อหาเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระราชา ผู้มีความสามารถทรงได้ชัยชนะในสงคราม นำความเจริญมาสู่วงศ์ตระกูลและบ้านเมือง คือ เมืองทมิฬคคะ เมือง หัสตินาปุระ และเมืองทวารวดี ซึ่งล้วนเป็นนามเมืองที่ปรากฏในเทพปกรณัม เรื่องมหาภารตะ ทั้งนี้ยังได้จารึก ต่ออีกว่า “พระราชอาพระองค์นี้ได้ถวายสิ่งของไว้กับปศุปติ พระคิระ ได้แก่ ต้นมะม่วง 30 ต้น แมโค 400 ตัว และลูกนกคุ้ม 156 ตัว” (คลังความรู้สุวรรณภูมิ, 2565) ซึ่งการใช้คำว่า ปศุปติ คือคำเรียกพระคิระที่เก่าแก่ที่สุด หมายถึง “เจ้าแห่งสรรพสัตว์” นิยมใช้พื้นที่แคว้นคุชราต อันเป็นที่ตั้งของเมืองทวารวดี

จากข้อความ “พระราชอา ผู้มีความสามารถทรงได้ชัยชนะในสงคราม..ได้ถวายสิ่งของไว้กับปศุปติ พระ คิระ..” ในจารึกวัดพระงาม ทำให้ตั้งข้อสันนิษฐานไว้ว่า กษัตริย์ของทวารวดีบางพระองค์น่าจะทรงนับถือ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู นิิกายปศุปตะ ทรงได้ชัยชนะในสงคราม โดยน่าจะทำสงครามกับกษัตริย์พุทธแห่ง คัมพูกปฏิกณะ ซึ่งเป็นรัฐอิสระเช่นกัน (ราวพุทธศตวรรษที่ 13-14) ซึ่งคือเมืองโบราณโกสินารายณ์ เป็นเมืองที่ ไม่ไกลจากนครปฐมโบราณห่างกันประมาณ 30 กม. ตั้งอยู่ที่อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี

กษัตริย์ทวารวดีมีระบบปกครองแบบอินเดีย โดยทรงใช้นโยบายธรรมวิชัย คือชัยชนะด้วยธรรม อัน เป็นนโยบายของพระเจ้าอโศกมหาราชในการขยายอำนาจการปกครอง ไม่ใช่เป็นสงครามวิชัยคือการเอาชนะ ด้วยสงคราม จึงทำให้ได้ขยายอาณาจักรออกไปอย่างกว้างขวาง ได้ทรงนำนโยบายธรรมวิชัยนั้นออกมาใช้ เพราะทรงมีความสำนึกสลดพระทัยในชัยชนะที่มีต่อแคว้นกลิงคะ ทำให้ประชาชนถูกฆ่าล้มตายไปเป็นจำนวน มาก ดังที่ปรากฏในจารึกศิลา ฉบับที่ 13 ความว่า “สำหรับพระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพ ชัยชนะที่ทรงถือว่า ยิ่งใหญ่ที่สุด ได้แก่ ธรรมวิชัย (ชัยชนะโดยธรรม) และธรรมวิชัยนั้น พระผู้เป็นที่รักแห่งทวยเทพได้ทรงกระทำ สำเร็จแล้ว ทั้ง ณ ที่นี้ (ในพระราชอาณาเขตของพระองค์เอง) และในดินแดนข้างเคียงทั้งปวง ไกลออกไป 600 โยชน์” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2552: 162)

ทำให้สืบค้นคำว่า “ธรรมวิชัย” ตามคติพระเจ้าจักรพรรดิในพระพุทธศาสนานั้น ไปถึงปญญวิปากสูตร ความว่า “เราได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา ครองแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้ง 4 เป็น ขอบเขต ผู้มีชัยชนะ มีถิ่นแคว้นถึงความมั่นคงสถาพร พร้อมด้วยรัตนะ 7 ประการ รัตนะ 7 ประการของเรานั้น คือ จักรแก้ว ข้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว ฤดูหบดีแก้ว ขุนพลแก้ว เรามิชัยโดยธรรม (ธมเมเน อภิวิชัย) ไม่ต้องใช้อาชญา ไม่ต้องใช้ศาสตรา ครอบครองปฐพีมณฑลนี้ อันมีสาครเป็นขอบเขต” (อง.สศตก. 23/59/90) นอกจากนั้น คำว่า “ธรรมวิชัย” นี้ มีในหลักรัฐศาสตร์ของชมพูทวีปด้วย คือในตำราอรรถศาสตร์ ของพราหมณ์ จาณกยะ ผู้เป็นที่ปรึกษาและมหาเสนาบดีของพระเจ้าจันทรคุปต์ ซึ่งเป็นพระอัยกาของพระเจ้าอโศกมหาราช เอง ได้จัดแบ่งผู้ชนะสงคราม หรือผู้พิชิต หรือผู้มีชัย เป็น 3 ประเภท คือ

1. ธรรมวิชัย ผู้มีธรรมวิชัย คือ ผู้ชนะที่พอใจเพียงให้ผู้แพ้อยอมจำรักภักดี โดยไม่ข่มเหงทำร้ายราชวงศ์ และราษฎรของฝ่ายที่แพ้
2. โลภวิชัย ผู้มีโลภวิชัย คือ ผู้ชนะที่มุ่งแย่งชิงเอาดินแดนและทรัพย์สินของผู้แพ้

3. อสุรวิชย ผู้มีอสุรวิชย คือ ผู้ชนะที่โหดร้าย ยึดเอาทุกอย่าง ทั้งทรัพย์สิน ดินแดน บุตรภรรยา และแม้แต่ชีวิตของผู้แพ้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552: 71)

ดังนั้น ธรรมวิชัยของพราหมณ์จากนักยะ จึงเป็นการชนะด้วยสงครามนั่นเอง เพียงแต่ปฏิบัติต่อผู้แพ้อย่างไม่โหดร้าย ชัยชนะทั้ง 3 อย่างนี้ ยังไม่เป็นธรรมวิชัยในพระพุทธศาสนา กษัตริย์ทวารวดีได้ทรงดำเนินตามนโยบายธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราชนั้น ทำให้กษัตริย์ทวารวดีได้ทรงขยายอำนาจการปกครองและยังประสบความสำเร็จในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังชุมชนใกล้เคียงทั้ง 4 ทิศ โดยส่งผ่านวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาให้กระจายทั่วบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ไปจนถึงรอยต่อที่ราบสูงโคราชและบางส่วนของคาบสมุทรมลายู

กษัตริย์ทวารวดีทรงใช้รัฐประศาสน์นโยบายในทางเศรษฐกิจ โดยไม่มีการเก็บภาษี เพื่อมุ่งเน้นที่จะหารายได้จากการค้าขายกับชุมชนภายนอก ดังที่จดหมายเหตุจีนชื่อทงเตียน ซึ่งรวบรวมในพุทธศตวรรษที่ 14 บันทึกเกี่ยวกับเมืองฉางอาน คือทวารวดี ไว้ว่า “ประเทศนี้มีการค้าขายแลกเปลี่ยนอย่างเสรี ไม่มีการเก็บภาษี... ในประเทศนี้ มีชุมชนหรือเมืองที่เป็นตลาดใหญ่ 6 แห่ง ในการค้าขายแลกเปลี่ยน ทุกคนจะใช้เหรียญเงินตรา ที่มีขนาดเล็กคล้ายเมล็ดเอลม์เป็นสื่อกลาง...” (Yamamoto, 1979: 1140) แต่รัฐต้องควบคุมโดยการผลิตเหรียญโลหะมาตรฐานเพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า โดยได้ขอยืมสัญลักษณ์ของระบบกษัตริย์ของอินเดียมาใช้ พบได้จาก 1. เหรียญมีจารึกได้แก่ เหรียญเงิน อักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต อายุราวพุทธศตวรรษที่ 12 ความว่า “ศรีทวารวดี ศวรปุณย” แปลว่า พระเจ้าศรีทวารวดีผู้มีบุญอันประเสริฐ” ส่วนอีกด้านหนึ่งจะทำเป็นรูปแม่โคกับลูกหรือรูปหม้อปูลมขม และ 2. เหรียญไม่มีจารึก มีสัญลักษณ์เป็นรูปสังข์/ศรีวิไล เป็นรูปพระอาทิตย์/ศรีวิไล ซึ่งมีแหล่งผลิตในท้องถิ่น โดยการควบคุมของกษัตริย์เพื่อใช้เป็นสื่อกลางการติดต่อซื้อขายกับรัฐอื่น ๆ (ผาสุก อินทรารุช, 2542: 124-133)

เมืองโบราณนครปฐมเป็นเมืองที่สำคัญในช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-16 มีการติดต่อค้าขายกับต่างถิ่น ทั้งชาวอินเดีย ชาวซีเลี่ยนคือชาวอาหรับมุสลิม และชาวเอเชียกลาง ดังพบโบราณวัตถุ ได้แก่ ประติมากรรมปูนปั้นรูปบุคคลโลก้าปครี สันนิษฐานว่าเป็นชาวอินเดีย แผ่นอิฐรูปบุคคลต่างแดนมีงูมกโตและโด่ง มีหนวดเครายาว สวมหมวกผ้ารูปกรวย ลักษณะคล้ายหมวกปิเยาะห์ สันนิษฐานว่าเป็นใบหน้าของอาหรับมุสลิมที่เดินทางมาจากย่านทะเลแดง ตราดินเผารูปเรือสำเภา แผ่นดินเผารูปคช-ลักษณะมีและท้าวกูเวอร์ ซึ่งเป็นเครื่องรางที่พ่อค้าอินเดียในสมัยคุปตะในช่วงพุทธศตวรรษที่ 12-14 นิยมพกติดตัวในการเดินทางไปค้าขายต่างแดน (ผาสุก อินทรารุช, 2542: 101)

สรุปได้ว่า กษัตริย์ทวารวดีได้ทรงดำเนินตามนโยบายธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราช คือทรงขยายอำนาจการปกครอง ในรูปแบบของการส่งผ่านวัฒนธรรมพระพุทธศาสนาให้กระจายทั่วบริเวณชุมชนใกล้เคียงทั้ง 4 ทิศ ปฏิบัติตามคติพระเจ้าจักรพรรดิในพระพุทธศาสนา แต่ก็ผสมผสานกับคติจักรพรรดิในศาสนาพราหมณ์ ทรงใช้รัฐประศาสน์นโยบายในทางเศรษฐกิจ โดยไม่มีการเก็บภาษี เพื่อมุ่งเน้นที่จะหารายได้จากการค้า

ขายกับชุมชนภายนอก จึงทำให้สังคมรัฐมีความมั่งคั่ง ความมั่นคงและความอุดมสมบูรณ์ โดยมีธรรมวิชยานั้นเป็นแกนหลักแห่งการปกครอง

สังคมทวารวดี: ศึกษาจากภาพปูนปั้นและจารึก

เนื่องจากสังคมทวารวดีเมืองนครปฐมโบราณยอมรับพระพุทธศาสนา นิภายเถรวาทจากอินเดียเป็นหลัก พบหลักฐานเนื่องในศาสนาฮินดูด้วยแต่ไม่มากนัก ทำให้สังคมทวารวดีโดยทั่วไปเป็นสังคมพุทธ ดังนั้นอาคารโบราณสถานทั้งหลายจึงเป็นพุทธสถานแทบทั้งสิ้น โบราณสถานเหล่านี้แสดงอิทธิพลศิลปะอินเดียแบบคุปตะและหลังคุปตะ และปละเสนะตามลำดับ แต่ได้ดัดแปลงผสมผสานให้เข้ากับลักษณะท้องถิ่นจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน เป็นเหตุทำให้เกิดเป็นลักษณะแห่งสังคมที่ได้รับการหล่อหลอมและขัดเกลาทางพระพุทธศาสนา

ลักษณะของสังคมทวารวดีเมืองนครปฐมโบราณ ซึ่งมีการตีความจากหลักฐานต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. สังคมพหุวัฒนธรรม

สังคมของชาวทวารวดีนครปฐมโบราณเป็นสังคมพหุวัฒนธรรม ที่ผู้คนสามารถอาศัยอยู่ร่วมกันในบ้านเมืองได้ บนความหลากหลายและความแตกต่างอย่างกลมกลืนกัน ในด้านชาติพันธุ์ เป็นคนท้องถิ่น ชาวอินเดีย อาหรับ เอเชียกลาง และอาจมีชาวจีนในสมัยราชวงศ์ถัง ซึ่งเดินทางเข้ามาค้าขายและเผยแผ่ศาสนา ความเชื่อของตน ด้านภาษา เป็นภาษามอญโบราณ ภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต (ผาสุก อินทราวุธ, 2542: 181) ภาษาอาหรับ ภาษาจีน ด้านศาสนาความเชื่อ เป็นวิญญูณนิยม พระพุทธศาสนา ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ศาสนาอิสลาม ศาสนาขงจื้อ ศาสนาเต๋า ซึ่งพบได้จากโบราณวัตถุ ได้แก่ ประติมากรรมปูนปั้นรูปบุคคลโพกผ้าปครี สันนิษฐานว่าเป็นชาวอินเดีย แผ่นอิฐรูปบุคคลต่างแดนมีจุมโกโตและโด่ง มีหนวดเครายาว สวมหมวกผ้ารูปกรวย ลักษณะคล้ายหมวกปิเยาะห์ สันนิษฐานว่าเป็นใบหน้าของอาหรับมุสลิม ที่เดินทางมาจากย่านทะเลแดง (อุษา จ้วนเพียรภาค, 2548: 177)

2. สังคมของการทำบุญสร้างกุศลในพระพุทธศาสนา

การทำบุญโดยการสร้างวัดและบริจาคสิ่งของแก่วัดของชาวทวารวดี พบได้จากจารึกวัดโพธิ์ร้าง เป็นจารึกภาษามอญโบราณ อักษรปัลลวะ ราวพุทธศตวรรษที่ 12 ซึ่งพบที่วัดโพธิ์ร้าง อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม พ.ศ. 2495 แปลได้ว่า “บริเวณอารามที่มีเนื้อที่ดิน 170 มีแนวต้นมะพร้าวเป็นเครื่องหมายเขตของอาราม พร้อมด้วยเสาหงส์ 1 ต้น ภาชนะอาบเงิน พระพุทธรูปและวิหาร ได้เกิดขึ้นจากการกระทำของโด่ง คือ คนทรงเจ้าทั้ง 2” (ศุภย์มานุษยวิทยาสิริธร (องค์การมหาชน), 2566) ในจารึกวัดโพธิ์ร้าง ซึ่งเป็นจารึกภาษามอญโบราณ มีคำเกี่ยวกับมอญ 2 คำ คือ เสาหงส์ และโด่ง โดยที่ “เสาหงส์” เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ของวัดมอญในพระพุทธศาสนา และคติการสร้างเสาหงส์ก็ยังคงอยู่สืบต่อมาตราจนถึงทุกวันนี้ ส่วน “โด่ง” เป็นคำภาษามอญซึ่งหมายถึงเจ้าพิธี หรือ ผู้อำนวยพิธี ซึ่งนักแปลและอ่านจารึกมักจะใช้คำว่าคนทรงเจ้าหรือคนเข้าผี

สิ่งที่สะท้อนผ่านคำว่า “โด้ง” ก็คือระบบความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับผีหรือวิญญาณบุรุษ ซึ่งหมายถึง ผีบรรพบุรุษ โคตรตระกูล ผีบ้านผีเรือน พิธีกรรมที่มีโด้งเข้ามาเกี่ยวข้องคือพิธีรำผีมอญ เป็นการถวายเครื่องเซ่นต่อ บรรพบุรุษพร้อมทั้งการรำรำ พิธีรำผีจะจัดขึ้นเนื่องจากการกระทำผิดกฎข้อห้าม ชาวมอญเรียกว่า “ผิดผี” โด้งจึงเป็นหมอพื้นบ้าน ซึ่งเป็นผู้ดูแลสุขภาพและรักษาโรคให้แก่ผู้ป่วยตั้งแต่การเกิดและวาระสุดท้ายของชีวิต (สุนันทา เอ้าเจริญ, 2563: 1) เป็นสัญลักษณ์ในการดำรงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่เก่าแก่

ข้อความในจารึกนั้น ยังสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานทางคติความเชื่ออย่างใหม่ที่แพร่เข้ามาในเมือง ทวารวดี นั่นคือ พระพุทธศาสนา และความเชื่อดั้งเดิมของผู้คนในท้องถิ่นนี้ นั่นก็คือความเชื่อเรื่อง “ผี”

3. สังคมแห่งการบำเพ็ญทานบารมี

สังคมของชาวทวารวดีนครปฐมโบราณเป็นสังคมแห่งการบำเพ็ญทานบารมี “ทาน” คือการให้เพื่อ ประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยเฉพาะในการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ ซึ่งเรียกว่า “ทานบารมี” ซึ่งทานบารมี แบ่งเป็น 3 ระดับ ประกอบด้วย ทานบารมีระดับสามัญ คือการบริจาคทรัพย์สินเงินทองของนอกกาย ทานอุป บารมี คือ ทานบารมีระดับรอง ได้แก่ การบริจาคอวัยวะเพื่อช่วยเหลือผู้อื่นได้ ทานปรมัตถบารมี คือ ทานบารมี ขั้นสูงสุด ได้แก่ การบริจาคชีวิตเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น หรือเพื่อรักษารธรรม ยังโยงไปหาหลักสำคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่ เรียกว่า “มหาบริจาค” คือการบริจาคใหญ่ ซึ่งพระโพธิสัตว์จะต้องปฏิบัติอีก 5 ประการ คือ บริจาคทรัพย์ สมบัติ บริจาคอวัยวะ บริจาคตัวเองหรือบริจาคชีวิต บริจาคบุตรและบริจาคภรรยา ซึ่งพบได้จากภาพปูนปั้น เป็นภาพพระเจ้าสุริยputraกำลังอุ้มเจ้าชายผู้เป็นพระราชโอรสประทานให้แก่พระยายักษ์ผู้ซึ่งยืนอยู่ทางขวาสุดของ ภาพ พระมเหสีประทับยืนอยู่ตรงกลางภาพ พระพักตร์เศร้า แต่สงบ ยอมรับการตัดสินใจพระทัยของพระสวามี โดยคุณิ ทางด้านซ้ายของภาพ เหล่าบรรดาข้าราชสำนักนำอาหารมาเลี้ยงดูแขกเหตผู้ปฏิเสธไม่ ยอมรับบริโภคอาหารอันใด นอกเหนือจากเลือดเนื้อของพระโอรส จากอวทานเรื่อง สุริยputra เป็นกษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ บำเพ็ญทานบารมี ประทานพระโอรส พระมเหสี และสุดท้ายตัวพระองค์เองให้แก่ยักษ์กระหายเลือด ที่แท้ก็คือ ท้าวสักกะเทวราชจำแลงกายลงมา หลังจากที่ถูกยักษ์สุริยputraได้แสดงพระอัธยาศัยในทานบารมีให้เป็นที่ปรากฏ แล้ว ท้าวสักกะก็ประทานทุกอย่างกลับคืนให้พระองค์ (นันทนา ชุตินวงศ์, 2520: 34)

นอกจากนั้น พบได้จากภาพปูนปั้นเป็นภาพบุคคลกลางคือพระเวสสันดรกำลังถือพระหัตถ์ชายาในพิธี ประทานพระนางให้กับท้าวสักกะเทวราชผู้จำแลงเป็นพราหมณ์มาขอ จากอวทานเรื่อง วิสวันตรอวทาน หรือ เวสสันดรชาดก เป็นเรื่องราวที่พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเวสสันดร โอรสของพระเจ้าสุริยputra และ พระนางผุสดี แห่งนครสีพี ทรงบริจาคทานมาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ พระราชทานพระโอรสและพระธิดาให้ พราหมณ์ชุกเพื่อนำไปเป็นทาสรับใช้นางอมิตตา และพระราชทานพระนางมัทรีให้พระอินทร์ ซึ่งจำแลงกาย เป็นนักบวชชรามาทูลขอ (จุ.ชา.ม.อ. 10/287-460)

ภาพปูนปั้นพระเวสสันดรในอวทานหรือชาดกนั้นกระทำทานบริจาคคือสละภรรยาเป็นทาน 1 ในมหา บริจาคทั้ง 5 เป็นการกระทำเพื่อมุ่งพระโพธิญาณ อุปมาคนในครอบครัวทำความผิด ถูกลงโทษปรับสินไหม ไม่มีคนจ่าย หัวหน้าครอบครัวจึงให้บุตรและภรรยาเป็นตัวประกันให้เข้าคุกไปก่อน ส่วนตนเองไปทำงานหาเงิน

มาจ่ายค่าสินไหมนำบุตรและภรรยาออกจากคุกต่อไป ชาดกนี้มีอิทธิพลต่อคนทวารวดี ในด้านการบริจาทาน ซึ่งศิลปินไม่รังสรรค์เหตุการณ์อื่น ๆ แต่มุ่งไปที่เหตุการณ์อันส่งผลต่อการบรรลุนิพพาน เพราะในยุคนั้นเน้นจาริก คำสอนสำคัญ ๆ ได้แก่ คาถาเย ธัมมา อริยสัจ เป็นต้น เพื่อให้สันทุกข์สิ้นกิเลสอย่างสิ้นเชิง

4. สังคมแห่งการมีความกตัญญูต่อบุพการีและการมีเมตตาธรรม

สังคมของชาวทวารวดีนครปฐมโบราณเป็นสังคมที่บุตรมีความกตัญญูต่อมารดาบิดาผู้ให้กำเนิด มีเมตตาธรรมแก่ผู้ที่ได้กระทำความผิดลงไปโดยที่ไม่รู้ พร้อมทั้งให้อภัยไม่พยายาโทษต่อผู้อื่นที่ทำผิดพลาดลงไป ให้กลับเนื้อกลับตัวเพื่อไม่ให้กระทำความผิดเรื่องนั้นซ้ำไปอีก เป็นสังคมของคนที่มีจิตใจสูงด้วยการถูกขัดเกลามาจากคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งพบได้จากภาพปูนปั้นเป็นภาพเล่าเรื่องบุคคล 2 คนกำลังโศกเศร้าเห็นรูปร่างของอีกบุคคลผู้หนึ่ง จากอวทานเรื่อง ศยามกะ คือศยามกะเป็นบุตรชายผู้ซื่อสัตย์ต่อบิดามารดาที่ตาบอด และได้อาศัยอยู่ในป่า พระราชาได้เข้าป่าเพื่อล่าสัตว์ เห็นศยามกะนึกว่าเป็นกวางจึงยิงลูกดอกอาบยาพิษเข้าใส่ ศยามกะได้บอกว่าตนเป็นบุตรเพียงคนเดียวและขอให้ดูแลบิดามารดาแทนตนด้วย บิดามารดาจึงอธิษฐานให้พิษที่อยู่ในศยามกะได้สลายไป ถ้าหากเป็นความจริงที่ว่าศยามกะได้มีเมตตากรุณาต่อสิ่งมีชีวิตทั้งปวงและได้ปฏิบัติต่อบุพการีอย่างดีมาตลอด ทันใดนั้นศยามกะจึงฟื้นจากความตาย (พิริยะ ไกรฤกษ์, 2517) หรือชาดกเรื่อง สุวรรณสามชาดก พระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นสุวรรณสามดาบส บำเพ็ญเมตตาบารมี โดยสุวรรณสามดาบสต้องรับภาระเลี้ยงดูบิดามารดาผู้ตาบอด วันหนึ่งพระเจ้ากบิลยักษราชแผลงศรมาถูกได้รับบาดเจ็บสาหัส แต่ก็ได้โกรธ กลับแสดงเมตตาจิต และแสดงทศพิธราชธรรมให้กบิลยักษฟัง ด้วยอำนาจแห่งเมตตาธรรมทำให้พระสุวรรณสามหายเจ็บปวดตรอดชีวิตมาได้ และบิดามารดาก็กลับมีจักขุดี (จุ.ชา.ม.อ. 9/108-150)

5. สังคมที่มีเป้าหมายแห่งการปฏิบัติเพื่อให้สันทุกข์สิ้นกิเลสอย่างสิ้นเชิง

สังคมของชาวทวารวดีนครปฐมโบราณเป็นสังคมที่มีเป้าหมายมุ่งเน้นปฏิบัติเพื่อการตัดกิเลสตัณหา การรู้เท่าทันโลกว่าเป็นมายา และการเข้าถึงนิพพาน ไม่ได้มุ่งไปที่การอยู่ร่วมกันในสังคม หรือการพัฒนาตนเอง ในทางเศรษฐกิจ ดังพบได้จากจารึกบนแผ่นหินหรือศาสนวัตถุ เช่น ธรรมจักร หรือชิ้นส่วนสถาปัตยกรรม มีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักธรรมอันลึกซึ้งทางพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ได้แก่ จารึกคาถาเย ธัมมาฯ และจารึกธรรมจักร เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ซึ่งพบบริเวณสุปโปถ์องค์พระปฐมเจดีย์ วัดพระปฐมเจดีย์ ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม เป็นอักษรปัลลวะ ภาษาบาลี มีดังนี้

เย ธัมมา เหตุปภวา
เยสํ เหตุํ ตถาคโต อาห
เตสญจ โย นิโรธจ
เอวํวาทิ มหาสมณโณติ ฯ

คำแปล

ธรรมทั้งหลายเหล่าใดเกิดแต่เหตุ

พระตถาคตเจ้าทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น

และความดับแห่งธรรมทั้งหลายเหล่านั้น

พระมหาสมณะเจ้า ทรงสั่งสอนอย่างนี้ ฯ (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2566)

ในจารึกคาถา เย ธมมา เขียนเป็น เยสํ เหตุํ ตถาคโตะ อาห เตสญจ โย นิโรโธ จ แต่ในพระวินัยปิฎก มหาวรรคมหาขันธกะ ตอนพระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะบรรพชา เขียนเป็น เตสํ เหตุํ ตถาคโตะ อาห เตสญจ โย นิโรโธ (วิ.ม. 4/65/72-80)

จารึกคำสอนเรื่องอริยสัจ 4 หรือธรรมจักร นับว่าเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา พบบริเวณพระปฐมเจดีย์ วัดพระปฐมเจดีย์ ตำบลพระปฐมเจดีย์ อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม มีดังนี้

สจจกัจจ กตญาณํ

จตุธา จตุธา กตํ

ติวณฺณํ ทวาทสการํ

ธมมจกํ มหะสิโน

คำแปล

ธรรมจักรประกอบด้วยญาณ 3 ประการ

คือความหยั่งรู้เกี่ยวกับความจริง

เกี่ยวกับกิจที่ต้องกระทำ

และเกี่ยวกับกิจที่ได้กระทำแล้ว หมุน 3 รอบ 4 ครั้ง

มีอาการ 12 คือธรรมจักรของพระพุทธเจ้า (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2566)

เนื้อความของคาถานี้สอดคล้องกันกับธัมมจักกัปปวัตตนสูตร ในพระวินัยปิฎก มหาวรรค มหาขันธกะ คือ อิมสฺส จตุสฺส อริยสจฺเจสฺส เอวณติปริวณฺณํ ทวาทสการํ ยถาภูตํ ญาณทสสนํ แปลว่า ญาณทสสนะตามเป็นจริง ในอริยสัจ 4 เหล่านี้ 3 รอบ 12 อาการ (วิ.ม. 4/16/23)

สรุปได้ว่า สังคมในทวารวดีจากภาพปูนปั้นและจารึกสะท้อนถึงการเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมในด้านชาติพันธุ์ ด้านภาษา และด้านศาสนาความเชื่อ ที่ผู้คนสามารถอาศัยอยู่ร่วมกันในบ้านเมืองได้ เป็นสังคมของการทำบุญสร้างกุศลในพระพุทธศาสนา สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานทางคติความเชื่ออย่างใหม่ที่แพร่เข้ามาในเมืองทวารวดี นั่นคือ พระพุทธศาสนา และความเชื่อดั้งเดิมของผู้คนในท้องถิ่นนี้ นั่นก็คือความเชื่อเรื่อง “ผี” เป็นสังคมแห่งการมีความกตัญญูต่อบุคคลและการมีความเมตตา เป็นสังคมแห่งการบำเพ็ญทานบารมี โดยมุ่งไปที่ “มหาบริจาต” คือการบริจาตใหญ่ และเป็นสังคมที่มีเป้าหมายแห่งการปฏิบัติเพื่อให้สิ้นทุกข์สิ้นกิเลสอย่างสิ้นเชิง โดยเป็นการรู้เท่าทันโลกว่าเป็นมายา และการเข้าถึงนิพพาน

สรุป

เมืองโบราณในสมัยทวารวดีเท่าที่พบแล้ว มีจำนวนประมาณ 107 เมืองในทุกภูมิภาคของประเทศไทย แต่เมืองที่เชื่อว่าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรทวารวดี มี 4 แห่ง คือ นครปฐม อุทONG ศรีเทพ และลพบุรี โดยเน้นศึกษาทวารวดี ซึ่งมีเมืองนครปฐมโบราณเป็นศูนย์กลาง มีตำนานความเชื่อเกี่ยวกับพระอัฐรเถระ ผู้มาพร้อมกับพระโสณเถระ ได้กลายเป็นหลวงปู่เทพโลกอุดร และเชื่อกันว่า ยังดำรงสังขารชั้นธัญอยู่เพื่อดูแลพระพุทธศาสนาในสุพรรณภูมิ ตลอดถึงทวารวดี สุโขทัย อยุธยา จนถึงปัจจุบันนี้ เป็นอาณาจักรทวารวดี ราวพุทธศตวรรษที่ 12-16 โดยมีศูนย์กลางที่นครปฐมโบราณ มีการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างเมืองโบราณต่าง ๆ ทั้งภายในภูมิภาคและนอกภูมิภาค และมีการนับถือทั้งพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ แม้แต่ชื่อเมืองทวารวดีหรือทวารกา ก็นำมาจากคัมภีร์ทั้ง 2 ศาสนานั้น

สุพรรณภูมิเป็นดินแดนที่มีอยู่จริงในทางประวัติศาสตร์ เป็นดินแดนที่มีผู้คนที่อยู่กันเป็นบ้าน เป็นเมือง และเป็นรัฐ โดยพ่อค้านักบวชจากอินเดียและที่มาจากถิ่นอื่น ๆ ซึ่งประสงค์จะเดินทางไปดินแดนสุพรรณภูมิ ใช้เส้นทางการเดินเรือ มีทิศทางไปได้หลายเส้นทาง ทำให้สังคมรัฐสมัยสุพรรณภูมิ และเป็นอาณาจักรทวารวดีในยุคต่อ ๆ มา ได้มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม เป็นสังคมแห่งสันติสุข มีมิตรไมตรี ท่ามกลางความหลากหลายทางภาษา เชื้อชาติ และศาสนา โดยที่กษัตริย์ทวารวดีได้ทรงดำเนินตามนโยบายธรรมวิชัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ปฏิบัติตามคติพระเจ้าจักรพรรดิในพระพุทธศาสนา แต่ก็ผสมผสานกับคติจักรพรรดิในศาสนาพราหมณ์ ทรงใช้รัฐประศาสนนโยบายในทางเศรษฐกิจ โดยไม่มีการเก็บภาษี จึงทำให้สังคมรัฐมีความมั่งคั่ง ความมั่นคงและความอุดมสมบูรณ์ โดยมีธรรมวินัยนั้นเป็นแกนหลักแห่งการปกครอง

สังคมในทวารวดีจากภาพปูนปั้นและจารึกสะท้อนถึงการเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมในด้านชาติพันธุ์ ด้านภาษา และด้านศาสนาความเชื่อ ที่ผู้คนสามารถอาศัยอยู่ร่วมกันในบ้านเมืองได้ เป็นสังคมของการทำบุญสร้างกุศลในพระพุทธศาสนา เป็นการผสมผสานทางคติความเชื่อของ พระพุทธศาสนา และความเชื่อดั้งเดิมคือความเชื่อเรื่อง “ผี” เป็นสังคมแห่งการมีความกตัญญูกตเวทีและการมีความเมตตา เป็นสังคมแห่งการบำเพ็ญทานบารมี โดยมุ่งไปที่ “มหาบริจาค” คือการบริจาคใหญ่ และเป็นสังคมที่มีเป้าหมายแห่งการปฏิบัติเพื่อให้สันทุกซ์สันติสุขอย่างสันติสุข โดยผ่านธรรมจักร หรือชิ้นส่วนสถาปัตยกรรม ซึ่งชี้ชัดเป็นองค์ความรู้ใหม่ได้ว่า คนในอาณาจักรทวารวดีได้เลือกสรรหลักธรรมที่เป็นปรมาตถธรรม คืออินพพาน เพื่อเป็นการตัดกิเลสตัณหาและการรู้เท่าทันว่า โลกนี้เป็นมายา

บรรณานุกรม

- กรมศิลปากร. (2542). *พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์*. กรมศิลปากร.
- กรมศิลปากร. (2506). *เรื่องพระปฐมเจดีย์*. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิวพร.
- ข่าววาไรตี้. (2559). *เจาะตำนานหลวงปู่เทพโลกอุดร*. <https://www.tnews.co.th/> (6 ธันวาคม 2566)
- คลังความรู้สุวรรณภูมิ. (2565). *จารึกวัดพระงาม*. <https://suvarnabhumi.psu.ac.th/> (6 ธันวาคม 2566)
- นันทนา ชุตินวงศ์. (2520). ภาพชาดกที่เจดีย์จุลปะโทน. *นิตยสารศิลปากร*, 21(4), 34.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2552). *จารึกอโคก*. สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. (2517). *พุทธศาสนนิทานที่เจดีย์จุลประโทน*. โรงพิมพ์พระจันทร์.
- ผาสุก อินทรารุช. (2542). *ทวารวดี การศึกษาเชิงวิเคราะห์จากหลักฐานทางโบราณคดี*. โรงพิมพ์อักษรสมัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2534). *อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. (2562). *ศิลปะทวารวดี วัฒนธรรมทางศาสนายุคแรกเริ่มในดินแดนไทย*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (ฉบับปรับปรุงใหม่). สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- ศรีศักร วัลลิโภดม และวลัยลักษณ์ ทรงศิริ. (2566). *ข้ามคาบสมุทรในห้วงแห่งสุวรรณภูมิ*. มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์.
- ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2566). *จารึกในประเทศไทย*. <https://db.sac.or.th/inscriptions/>
- สถิตย์พงศ์ ขุนทรง. (2557). *โบราณคดีเมืองนครปฐม: การศึกษาอดีตของศูนย์กลางแห่งทวารวดี*. บริษัท เปเปอร์เมท (ประเทศไทย) จำกัด.
- สถิตย์พงศ์ ขุนทรง. (2559). *โบราณคดีเมืองนครปฐม: การศึกษาอดีตของศูนย์กลางแห่งทวารวดี* (พิมพ์ครั้งที่ 2). ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สุนันทา เอ้าเจริญ. (2563). โต้ง: หมอพื้นบ้านทวารวดีกับวิถีชีวิตสู่สาธารณสุขปัจจุบัน. *วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย*, 4(1), 1-12.
- เสฐียร โกเศศ. (2515). *นิยายปาชาแห่งเตอร์กกี*. แพร่พิทยา.
- สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 1 ราชบุรี. (2541). *คูบัว: ความสัมพันธ์กับชุมชนทวารวดีในบริเวณใกล้เคียง*. กรมศิลปากร.

- หวัง เหว่ยหมิน. (2535). *สถานที่ในเอกสารจีนโบราณที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย*. โอเดียนสโตร์.
- อุษา จ้วนเพียรภาค. (2548). *โบราณวัตถุในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระปฐมเจดีย์*. ส.พิจิตรการพิมพ์ จำกัด.
- Kapur, A. (2019). *Mapping place names of India*. Taylor & Francis.
- Vimut, D. (2553). *หลวงปู่ใหญ่ หลวงปู่เทพโลกอุดร*. <https://dhavavimut/>
- Human Excellence. (2565). *มหาภารตยุทธ*. <http://huexonline.com/>
- Reid, S. (1994). *The Silk and Spice Routes: Inventions and Trade*. Paris: Belita Press.
- Si-Yu-Ki. (1884). *Buddhist Records of the Western World*. Translated from the Chinese of Hiuen Tsiang Vol.II, 199-200. London: Trubner & Co., Ludgate Hill.
- Yamamoto, T. (1979). *East Asian Historical Sources for Dvaravati Studies*. Proceeding Seventh IAHA Conference vol. II, 1140. Bangkok: Chulalongkorn University Press.

ศึกษาเกี่ยวกับการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทย

บริบทต่างประเทศ : กรณีศึกษา

วัดนวมินทรราชูทิศ เณริมพระเกียรติ นครบอสตัน สหรัฐอเมริกา

ณัฐพัชร สายเสนา ^{1*}

ฐิติวัศ สุธป้อม ²

เริงวิษญ์ นิลโคตร ³

ณัฐกรณ ปะพาน ⁴

รับบทความ: 29 มกราคม 2568 แก้ไขบทความ: 19 กุมภาพันธ์ 2568 ตอบรับบทความ: 24 กุมภาพันธ์ 2568

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์นำเสนอการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสหรัฐอเมริกาได้รับการสนับสนุนและเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยมีการนำหลักการ "ไตรสิกขา" (ศีล สมาธิ ปัญญา) มาใช้เป็นแนวทางหลักในการเผยแผ่และปฏิบัติธรรม ผลการศึกษาพบว่า 1. ด้านศีล การจัดกิจกรรมทางศาสนาและโปรแกรมอบรมที่เน้นการสร้างคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมอเมริกัน 2. สมาธิ การฝึกจิตผ่านการเจริญสติและสมาธิได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย มีการเปิดศูนย์ปฏิบัติธรรมและสอนสมาธิทั้งในรูปแบบดั้งเดิมและออนไลน์ และ 3. ด้านปัญญา มีการส่งเสริมการศึกษาพุทธธรรมผ่านการจัดสัมมนา บรรยาย งานวิจัย และการตีพิมพ์หนังสือ งานเขียนต่าง ๆ การเผยแผ่พระพุทธศาสนานี้ยังได้ประโยชน์จากองค์กรความร่วมมือระหว่างประเทศและการสนับสนุนจากองค์กรระหว่างประเทศ ส่งผลให้เกิดการขยายตัวและมีบทบาทต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนในต่างประเทศ การปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ในท้องถิ่นช่วยให้พระพุทธศาสนาเข้าถึงและได้รับการยอมรับในวงกว้าง การปฏิบัติศีลเน้นการควบคุมกาย วาจา ใจ ซึ่งช่วยสร้างสังคมที่มีคุณธรรมและจริยธรรม การฝึกสมาธิเป็นการพัฒนาจิตใจให้มีความมั่นคงและสงบสุข ซึ่งได้รับการตอบรับอย่างดีในสังคมที่มีความเครียดสูง การส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาผ่านการเผยแผ่ธรรมะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในหลักธรรมและการสร้างสัมพันธภาพในสังคม การปรับตัวให้เข้ากับบริบทท้องถิ่นส่งผลให้พระพุทธศาสนาเข้าถึงและได้รับการยอมรับในวงกว้าง ทั้งนี้ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้หลักไตรสิกขาได้สร้างผลกระทบเชิงบวกในด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และการเมือง และการดำเนินชีวิตชาวพุทธในสหรัฐอเมริกา

คำสำคัญ: การส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา คณะสงฆ์ไทย ต่างประเทศ

¹⁻⁴ นักศึกษาปริญญาเอก คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

* อีเมล: natthapat.s@chandra.ac.th

The Tri-Sikkhā and Promoting Buddhist Education by The Thai Sangha in A Foreign Context: A Case Study of Wat Nawamintararachutis, In Honor of His Majesty The King, Boston, USA

Natthapat Saisena ^{1*}

Thitiwas sukpom ²

Reongwit Nilkote ³

Nattakorn Papan ⁴

Abstract

This article aims to present the continuous support and growth of Buddhism in the United States, which is guided by the principles of the "Threefold Training" (Sīla, Samādhi, Paññā). The study found that: 1. Sīla (Moral Discipline): Religious activities and training programs focusing on the cultivation of morality and ethics in American society, 2. Samādhi (Concentration): Mind training through mindfulness and meditation has gained widespread popularity, with meditation centers and courses being offered both traditionally and online, and 3. Paññā (Wisdom): The promotion of Buddhist studies through seminars, lectures, research, and the publication of books and writings. This dissemination of Buddhism has also benefited from international cooperation and support from global organizations, leading to its expansion and significant influence on the lives of Buddhists abroad. Adaptation to local contexts has allowed Buddhism to become more accessible and widely accepted. Practicing Sīla emphasizes the control of body, speech, and mind, contributing to a society characterized by virtue and ethics. Samadhi, or concentration practice, develops mental stability and peace, which is well-received in a high-stress society. The promotion of Buddhist studies through Dhamma dissemination fosters a deeper understanding of the teachings and builds social relationships. Adaptation to local contexts has facilitated the acceptance and accessibility of Buddhism. The propagation of Buddhism using the Threefold Training has created positive impacts on social, cultural, economic, and political aspects, as well as on the lives of Buddhists in the United States.

Keywords: Promoting Buddhist Education, Thai Sangha, Foreign Context

¹⁻⁴ Doctoral student of Faculty of Education, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Wang Noi District, Phra Nakhon Sri Ayutthaya, Thailand

* Email: natthapat.s@chandra.ac.th

บทนำ

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นกระบวนการที่ยาวนานและซับซ้อน ผ่านการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวในหลายยุคสมัย จุดเริ่มต้นของพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในศตวรรษที่ 6 ก่อนคริสตกาล เมื่อพระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้และเริ่มต้นการสอนพระธรรมและวิถีปฏิบัติที่มุ่งเน้นการหลุดพ้นจากความทุกข์ พระพุทธเจ้าใช้เวลาหลายปีในการเผยแผ่ธรรมะและสร้างสังฆะ เป็นการริเริ่มและการสร้างชุมชนของพระสงฆ์ (สังฆะ) และพุทธศาสนิกชนเพื่อทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกล การเผยแผ่ในระยะแรกนี้เป็นการสอนโดยตรงจากพระพุทธเจ้าและพระสาวกเพื่อที่จะออกไปเผยแผ่คำสอนในแคว้นต่างๆ ของประเทศอินเดียในครั้งยุคพุทธกาล เช่น มคธ โกศล และวัชชี การเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้รับการสนับสนุนอย่างสำคัญในยุคพระเจ้าอโศกมหาราช ซึ่งเป็นกษัตริย์ผู้ทรงมีบทบาทสำคัญในการทำให้พระพุทธศาสนาแพร่หลายไปทั่วอินเดียและประเทศเพื่อนบ้าน พระเจ้าอโศกมหาราชทรงรับพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาของรัฐและสนับสนุนการสร้างวัดสถูป และเจดีย์ทั่วราชอาณาจักร นอกจากนี้ พระองค์ยังส่งสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนต่าง ๆ ทั่วไกลออกจากประเทศอินเดีย เช่น ศรีลังกา พม่า ไทย และเอเชียกลาง ส่งผลให้พระพุทธศาสนาได้รับการต้อนรับและยอมรับในวงกว้าง (ภาณุพงศ์ ไทยใหญ่, 2563; Harvey, 2013 & Gethin, 1998) ผลสืบเนื่องดังกล่าว พระพุทธศาสนาได้แพร่หลายออกไปยังดินแดนต่าง ๆ ในอุษาคเนย์และเอเชียตะวันออก การแพร่หลายครั้งนี้ได้รับการต้อนรับผู้ปกครอง และประชาชนในประเทศต่าง ๆ เช่น ไทย ลาว กัมพูชา และพม่า โดยพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าได้รับการแปลและปรับให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังแพร่หลายไปถึงจีน เกาหลี และญี่ปุ่น ผ่านทางเส้นทางสายไหมและการติดต่อทางทะเล ส่งผลให้คำสอนของพระพุทธศาสนาได้รับการแพร่กระจายไปทั่วภูมิภาคเอเชียตะวันออก และเป็นรากฐานเป็นสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคมาจนถึงปัจจุบัน (Keown, 2013) พระพุทธศาสนาเริ่มเป็นที่รู้จักและได้รับความสนใจในยุโรปและอเมริกา มีนักวิชาการและผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับศาสนาพุทธ มีการจัดตั้งวัดและศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาในหลายประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และฝรั่งเศส การเผยแผ่ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์และการแปลพระไตรปิฎกเป็นภาษาต่าง ๆ ทำให้คำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักและเข้าใจมากขึ้น การแพร่หลายของพระพุทธศาสนาในตะวันตกได้รับการสนับสนุนจากการศึกษาวิจัยและการเผยแผ่ผ่านทางสื่อต่าง ๆ ทำให้ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเข้าถึงผู้คนได้มากขึ้น ในศตวรรษที่ 21 พระพุทธศาสนายังคงมีการเผยแผ่และปรับตัวให้เข้ากับสังคมสมัยใหม่ มีการใช้เทคโนโลยีสื่อสารในการเผยแผ่คำสอน เช่น ผ่านอินเทอร์เน็ต โซเชียลมีเดีย และสื่อดิจิทัล นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งชุมชนและกลุ่มศึกษาธรรมออนไลน์ ทำให้การเข้าถึงและการศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นไปได้ง่ายและสะดวกมากขึ้น (McMahan, 2008) พระพุทธศาสนาได้แสดงให้เห็นถึงความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การศึกษาประวัติศาสตร์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาช่วยให้ประชาชนเข้าใจถึงวิธีการและกระบวนการที่ศาสนานี้ได้รับการยอมรับและผสมเข้ากับชีวิตของผู้คนในหลายส่วนของโลก

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศมีบทบาทสำคัญของพระสงฆ์ที่เป็นองค์กรหลักในการนำพระพุทธศาสนาไปสู่พื้นที่ที่ต่างกัน พระสงฆ์มีหน้าที่เป็นสื่อกลางในการนำเสนอคำสอนของพระพุทธเจ้าและประเพณีและวัฒนธรรมตามแนวพุทธให้แก่ประชากรต่างถิ่น ซึ่งในยุคเริ่มต้นของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สหรัฐอเมริกาเช่นกัน พระสงฆ์ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่โดยการสอนศาสนาและปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อสร้างความเข้าใจและเสริมสร้างศรัทธากับประชาชนในต่างประเทศ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อฉลองศรัทธาของชุมชนไทยที่ต้องการการสนับสนุนทางจิตใจและการแสดงออกถึงเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนา

บทความเรื่องไตรสิกขากับการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยบริบทต่างประเทศ : กรณีศึกษาวัดนวมินทรราชูทิศ เฉลิมพระเกียรติ นครบอสตัน สหรัฐอเมริกา มุ่งนำเสนอบทเรียนและประสบการณ์ของพระสงฆ์ที่ปฏิบัติศาสนกิจในฐานะพระธรรมทูตในต่างประเทศ โดยนำเสนอบทเรียนจากกรณีศึกษาของวัดนวมินทรราชูทิศ เฉลิมพระเกียรติ นครบอสตัน สหรัฐอเมริกา โดยมุ่งหวังว่าจะเป็นข้อสะท้อนบทเรียนของคณะสงฆ์ไทย อีกทั้งยังเป็นองค์ความรู้ซึ่งจะเป็นแนวปฏิบัติให้กับพระสงฆ์ พุทธศาสนิกชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสืบทอดต่อไปยังยืนต่อไปได้

พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมการศึกษา: วิเคราะห์มิติการบูรณาการหลักไตรสิกขา

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลักการศึกษาเพื่อมุ่งสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี เสริมสร้างและพัฒนาจิตวิญญาณและคุณธรรมของปัจเจกบุคคล และมีผลดีต่อสังคมประเทศอย่างมากเช่นกัน การเรียนรู้และศึกษาในพระพุทธศาสนาเป็นการตระหนักถึงคุณค่าของชีวิตและความเป็นมนุษย์ที่แท้จริง โดยผู้ศึกษาได้รับแรงบันดาลใจในการแสวงหาความจริงและความรู้ในทุก ๆ วันของการดำเนินชีวิต การศึกษาในพระพุทธศาสนาเสริมสร้างการเข้าใจที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับคุณค่าของสันติภาพและวัฒนธรรม การดำเนินชีวิต นอกจากนี้ยังเสริมสร้างความกระตือรือร้นในการพัฒนาจิตวิญญาณ ครอบครัว ชุมชน และสร้างสังคมให้เป็นสังคมแห่งความสุข (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), 2561) นอกจากนี้แล้ว พระพุทธศาสนาถือเป็นศาสนาแห่งการเรียนรู้เพื่อการยอมรับและการเติบโตทางจิตใจ การศึกษาในพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญในการเข้าใจและยอมรับความจริงแห่งชีวิต หากต้องการเปลี่ยนแปลงความคิดและความเชื่อ การเรียนรู้เป็นการเริ่มต้นที่สำคัญอันดับแรก สำหรับการดำเนินชีวิตที่เป็นอยู่กับปัจจุบันนั้น พระพุทธศาสนาได้ให้ความสำคัญกับคำว่า "lifelong education" กล่าวคือ การศึกษาตลอดชีวิต เป็นเสมือนแนวทางการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งพระพุทธศาสนาได้สอนให้รู้จักค่าแก่ตนเองและสังคมที่มีความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2539) การศึกษาในพระพุทธศาสนาไม่ใช่เพียงแค่การสะท้อนและฝึกฝนตนเองเท่านั้น แต่เป็นการพัฒนาชีวิตที่สังเกตและมีวิธีการที่ถูกต้องการเรียนรู้และฝึกฝนในพระพุทธศาสนาคือการพัฒนาชีวิตที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการตามเป้าหมาย ด้วยความเข้าใจที่ลึกซึ้งได้ พระพุทธศาสนาได้กำหนดหลักการศึกษาของคณะสงฆ์ไว้ 2 ประการที่สำคัญ เรียกว่า "ธรรมาในพระพุทธศาสนา" กล่าวคือ ประการแรก "คันถธุระ" หมายถึง แนวทางการศึกษาที่เน้นด้านการเล่าเรียน ซึ่งเป็นการนำสู่การเรียนรู้และเข้าใจ

คำสอนของพระพุทธเจ้า แนวทางนี้เป็นการเน้นการศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนในพระพุทธวจนะเพื่อพัฒนาจิตใจและจิตวิญญาณของผู้ศึกษา และประการที่สอง “วิปัสสนาธุระ” หมายถึง ธุระทางเจริญวิปัสสนาพัฒนาจิต ด้วยการบำบัตถกาวนา และเจริญกรรมฐาน ซึ่งเน้นการพัฒนาและปฏิบัติตามทักษะในการสำรวจและพัฒนาชีวิตตนเองและชุมชน แนวทางนี้มุ่งเน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์และการปฏิบัติที่ส่งผลต่อการเจริญเติบโตของบุคลิกภาพ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2561)

พระพุทธศาสนามีหลักการศึกษาที่เรียกว่า “ไตรสิกขา” ซึ่งประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา ในบริบทของพระพุทธศาสนา คำว่า “ปัญญา” มีความหมายพิเศษ เนื่องจากพระพุทธเจ้าถือว่าความทุกข์ของมนุษย์เกิดจากอวิชชา หรือความไม่รู้ ปัญญาในทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นเครื่องมือที่จะทำให้มนุษย์พ้นทุกข์และนำมาซึ่งความสุข ปัญญาช่วยให้ลดความเห็นแก่ตัวและสามารถเข้าถึงความไม่มีตัวตน หรือ “อนัตตา” ซึ่งเป็นภาวะที่ไม่ยึดติดในอัตตาและไม่หลงในตัวตน การมีปัญญาในทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา ที่ช่วยให้มีชีวิตที่ปราศจากความทุกข์ นอกจากนี้ พระพุทธศาสนายังเน้นเรื่องความเมตตากรุณา ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของปัญญา หากมีความเมตตากรุณา ถือว่ามีปัญญา แต่หากยังคงมีความเห็นแก่ตัวอยู่ ก็ไม่ถือว่ามีปัญญาอย่างแท้จริง เพราะการมีปัญญาต้องมาพร้อมกับคุณค่าทางจิตวิญญาณที่สูงส่ง กล่าวได้ว่าปัญญาในทางพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงการมีสุขภาวะทางจิตใจ การลดละความเห็นแก่ตัว และการพัฒนาความเมตตากรุณา ซึ่งทั้งหมดนี้นำมาซึ่งความสุขที่แท้จริงและยั่งยืน (ไทยรัฐออนไลน์, 2567) ไตรสิกขาเป็นระบบการศึกษาที่พัฒนาชีวิตในทุกด้าน โดยประกอบด้วย 3 ประการหลัก คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ด้านที่ 1 ศีล หมายถึง การฝึกศึกษาเกี่ยวกับการปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อม ทั้งทางสังคมและวัตถุ ซึ่งรวมถึงการใช้ตา หู และกาย วาจา การมีศีลทำให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ปลอดภัย และเกื้อกูลต่อสังคมและโลก การฝึกศีลเป็นการสร้างวิถีชีวิตที่ปราศจากเวรภัยและความเบียดเบียน ทำให้สังคมมีความสุขและสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติ ด้านที่ 2 สมาธิ เป็นการฝึกจิตใจเพื่อพัฒนาคุณธรรมและความสามารถของจิตใจ เช่น ความเมตตา กรุณา ความซื่อสัตย์ และความอดทน สมาธิช่วยให้มีจิตใจที่เข้มแข็ง มั่นคง และมีสุขภาพจิตที่ดี ความสงบและสุขของจิตใจช่วยให้สามารถรับมือกับความท้าทายและความกดดันในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และด้านที่ 3 ปัญญา หมายถึง การฝึกศึกษาเพื่อให้เกิดความรู้และความเข้าใจในความจริงของสิ่งทั้งปวง การมีปัญญาทำให้สามารถคิด วิเคราะห์ และวินิจฉัยได้อย่างถูกต้อง และสามารถนำความรู้มาใช้แก้ไขปัญหาและสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม การรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิตช่วยให้มีจิตใจที่เป็นอิสระ ปลอดภัย และไร้ทุกข์ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2560) กล่าวได้ว่า การศึกษาตามหลักไตรสิกขาช่วยให้สามารถพัฒนาในทุกด้านของชีวิตอย่างมีบูรณาการ โดยการยึดถือเอาศีล สมาธิ และปัญญาจะช่วยให้ช่วยให้มีชีวิตที่ดีงามและสมบูรณ์ การพัฒนาตนเองในทุกด้านนี้ทำให้สามารถบรรลุถึงอิสรภาพและสันติสุขที่แท้จริง การฝึกศึกษาในไตรสิกขาเป็นการฝึกที่ทำให้ชีวิตมีคุณค่าและสมบูรณ์อย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตาม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) สามารถดำเนินการได้ในหลายมิติ โดยเน้นการใช้ไตรสิกขาเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างการเรียนรู้และการ

พัฒนาทางด้านจิตใจ จริยธรรม และปัญญา ซึ่งจะช่วยทำให้ประชาชนในต่างประเทศมีการพัฒนาตนเองในทุกด้านอย่างสมดุลและยั่งยืน ดังนี้

1. มิติความเป็นองค์รวม การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศควรเน้นการสอนให้เข้าใจความสำคัญของการพัฒนาความเป็นมนุษย์อย่างครบถ้วน ทั้งในด้านจริยธรรม (ศีล) การควบคุมจิตใจ (สมาธิ) และการใช้ปัญญาในการเข้าใจชีวิตและโลก ความเข้าใจเหล่านี้ช่วยให้ผู้เรียนในต่างประเทศมีทัศนคติที่ดีและสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างมีสมดุล

2. มิติการสร้างสังคมที่มีคุณภาพ การฝึกตามหลักไตรสิกขาช่วยสร้างบุคลากรที่มีคุณธรรม โดยผ่านการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในการทำงานและชีวิตประจำวันได้ การฝึกสมาธิและการพัฒนาจิตใจช่วยให้มีความมั่นคงทางอารมณ์และจิตใจที่แข็งแกร่ง ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสังคมที่มีความสุขและยั่งยืนในต่างประเทศ

3. มิติการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต หลักไตรสิกขาสามารถเป็นแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยการเน้นการพัฒนาจิตใจและปัญญาอย่างต่อเนื่อง ในต่างประเทศ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาอาจเน้นการศึกษาที่ไม่จำกัดเวลาและอายุ โดยผ่านการเรียนรู้ทางออนไลน์ การจัดกิจกรรมต่างๆ เช่น การนั่งสมาธิ หรืออบรมเชิงพัฒนาเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งจะช่วยทำให้ประชาชนสามารถพัฒนาความเข้าใจในตนเองและสังคมได้ตลอดชีวิต

4. การส่งเสริมสันติภาพและความสุข การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศสามารถช่วยส่งเสริมสันติภาพและความสุขในสังคมได้ โดยหลักธรรมที่เน้นการลดละจากความยึดติดและการเสพติดสิ่งต่างๆ ช่วยให้บุคคลสามารถสร้างความสมดุลในชีวิตและสามารถรับมือกับความท้าทายของโลกในปัจจุบันได้ดีขึ้น โดยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาผ่านหลักไตรสิกขาในต่างประเทศนั้น นอกจากจะเป็นการสอนทางวิชาการและปรัชญาแล้ว ยังสามารถเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างบุคลากรที่มีคุณธรรมและสำนึกต่อการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

ด้านมิติของการส่งเสริมการศึกษา ไตรสิกขายังเป็นพื้นฐานสำคัญในการบูรณาการการเรียนรู้ ทั้ง มิติความเป็นองค์รวม ไตรสิกขาเป็นระบบการศึกษาที่บูรณาการทั้งด้านจริยธรรม จิตใจ และปัญญา ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองอย่างครบถ้วนและมีดุลยภาพ การศึกษาที่มีความสมดุลนี้นำไปสู่การพัฒนาบุคลิกภาพและความสามารถในทุกด้านของชีวิต มิติของการสร้างสังคมที่มีคุณภาพ การฝึกฝนตามหลักไตรสิกขาช่วยสร้างบุคลากรที่มีคุณธรรม มีความรู้ และมีจิตใจที่เข้มแข็ง ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างสังคมที่มีคุณภาพและยั่งยืน และมิติการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต ไตรสิกขานเน้นการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2562) กล่าวได้ว่า การศึกษาในพระพุทธศาสนาผ่านไตรสิกขาเป็นพื้นฐานการส่งเสริมให้บุคคลพัฒนาตนเองในทุกด้าน ไม่เพียงแต่ในทางวิชาการ แต่ยังรวมถึง

การพัฒนาจิตใจและจริยธรรม และเป็นเครื่องสะท้อนได้อย่างเป็นอย่างดีว่าการศึกษาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาได้เป็นเครื่องมือที่นำไปสู่ความเจริญและความสุขที่แท้จริง

คณะสงฆ์ไทยกับเผยแผ่พระพุทธศาสนา: บริบทประเทศสหรัฐอเมริกา

พระพุทธศาสนาได้รับความสนใจในโลกตะวันตกจากชาวตะวันตกที่เริ่มศึกษาทั้งในด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ เช่น การทำสมาธิและการสวดมนต์ ความสนใจนี้เพิ่มขึ้นเนื่องจากหลักการปฏิบัติสมาธิในพระพุทธศาสนาที่แสดงผลดี เช่น การวิจัยทางการแพทย์พบว่าการเจริญสติช่วยลดความเครียดและความขัดแย้งในสังคม ลดอาการปวดไมเกรน และเพิ่มทักษะคณิตศาสตร์ในเด็ก แม้โลกตะวันตกจะมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการศึกษา แต่ชาวตะวันตกเริ่มสนใจศึกษาด้านจิตวิญญาณและหลักคำสอนในพระพุทธศาสนามากขึ้น เนื่องจากความอึดตัวในวัตถุและเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมในประเทศเอเชียที่นับถือพระพุทธศาสนาได้สร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่โลกตะวันตก กระบวนการนี้เรียกว่า "พระพุทธศาสนาเพื่อส่งออก" (Export Buddhism) ซึ่งครอบคลุมถึงการฟื้นฟู การปฏิรูป และการปฏิวัติในทางศาสนา การเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังโลกตะวันตกผ่านการฟื้นฟู การปฏิรูป และการปฏิวัตินี้ ทำให้พระพุทธศาสนาได้รับความสนใจและยอมรับอย่างกว้างขวาง การปรับตัวของพระพุทธศาสนาให้เข้ากับบริบททางวัฒนธรรมและสังคมของตะวันตกช่วยให้พระพุทธศาสนากลายเป็นทางเลือกที่น่าสนใจสำหรับผู้แสวงหาความหมายในชีวิตและการพัฒนาทางจิตวิญญาณในโลกสมัยใหม่ (อุทิศศิริวรรณ, 2560) ในส่วนของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสหรัฐอเมริกาเริ่มต้นเมื่อประมาณ พ.ศ. 2424 โดย พันเอก เอช. เอส. ออลคอตต์ ผู้แต่งหนังสือ Buddhist Catechism แม้ยังไม่ได้รับความสนใจมากนัก ต่อมาใน พ.ศ. 2436 อนาคตริกะ ธัมมปาละ จากศรีลังกาได้เดินทางมาเผยแผ่พระพุทธศาสนา ส่งผลให้มีผู้นับถือเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มชาวจีนและญี่ปุ่น ใน พ.ศ. 2448 วัดนิภาลัยสุขาวดี ถูกสร้างขึ้นที่ซานฟรานซิสโก และใน พ.ศ. 2457 สมาคมพระพุทธศาสนาแห่งสหรัฐอเมริกาก็ก่อตั้งขึ้น ซึ่งยังคงขยายตัวอย่างต่อเนื่อง มหาวิทยาลัยวิสคอนซินเปิดสอนหลักสูตรพุทธศาสนาในระดับปริญญาเอกใน พ.ศ. 2504 และใน พ.ศ. 2518 มหาวิทยาลัยพุทธธรรมได้ก่อตั้งขึ้นในรัฐแคลิฟอร์เนีย การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสหรัฐอเมริกามีความสมบูรณ์ในทุกด้าน รวมถึงการจัดปาฐกถา อภิปราย สนทนาธรรม สัมมนา การจัดอบรม เปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และการบำเพ็ญกุศล นอกจากนี้ยังมีการเผยแพร่วารสาร และบทความต่าง ๆ ซึ่งได้มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในระดับนานาชาติ (คมชัดลึก, 2553) ในปีพุทธศักราช 2563 มีรายชื่อวัดในสังกัดสมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา จำนวนทั้งหมด 122 วัด และมีพระธรรมทูตปฏิบัติศาสนกิจอยู่ประมาณ 600 รูป (สมัชชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา, 2563) ในปัจจุบัน ภารกิจของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศสหรัฐอเมริกามีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามากมายเนื่องจากมีชาวไทยและชาวเอเชียนับถือพระพุทธศาสนาจำนวนมากขึ้น วัดไทยและชุมชนพุทธในสหรัฐอเมริกามีบทบาทสำคัญใน

การเผยแพร่วัฒนธรรมและประเพณีไทย การจัดกิจกรรมทางศาสนา การเปิดโรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์และภาคฤดูร้อน เป็นการส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เรียนรู้พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย

คณะสงฆ์ไทยเริ่มก่อตั้งวัดไทยในสหรัฐอเมริกา เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามศรัทธาของชาวไทยที่ตั้งถิ่นฐานในต่างประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2512 โดยมีการฝึกอบรมพระธรรมทูตสายต่างประเทศเป็นทางการเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2538 โดยมุ่งเน้นให้ชาวไทยและชาวต่างชาติที่อาศัยในอเมริกาได้เข้าใจและปฏิบัติตามหลักธรรมและคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้องและเข้าใจได้ดี บทบาทของวัดไทยในอเมริกาไม่เพียงแต่เป็นสถานที่ทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางที่สนับสนุนชุมชนไทยในการรักษาศิลปวัฒนธรรมและประเพณีไทยอย่างมีชีวิตชีวา และเป็นจุดสำคัญในการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมตะวันตกและตะวันออก ทั้งยังเป็นแหล่งการศึกษาที่ให้ความรู้และการฝึกฝนในศาสนาพุทธอย่างต่อเนื่องพระธรรมทูตเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่นำความรู้และหลักธรรมไปถ่ายทอดให้กับชาวพุทธในต่างประเทศ (วิทยาลัยพระธรรมทูต, 2567) สิ่งสำคัญเบื้องต้น คณะสงฆ์ก่อนที่จะออกไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่างประเทศจะต้องมีความพร้อม เนื่องจากการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศเป็นกระบวนการที่มีความซับซ้อนและมีปัจจัยหลายประการที่มีผลต่อความสำเร็จของการทำงาน เริ่มจาก ประการแรก ความมั่นใจในวินัยของพระสงฆ์ ความเข้มงวดในการรักษาวินัยเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมาก การที่พระสงฆ์มีความมั่นใจและเข้มงวดในวินัยจะช่วยให้เขาสามารถทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และป้องกันไม่ให้เกิดการผิดจากแนวทางการปฏิบัติพระพุทธศาสนาได้ ประการที่สอง การเรียนรู้และใช้ภาษา ความสามารถในการสื่อสารและเข้าใจภาษาของประชากรท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้การเผยแผ่เป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิผลมากขึ้น ซึ่งจะช่วยในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและการติดต่อที่มีประสิทธิผลกับชุมชนท้องถิ่น และประการที่สาม ความเข้าใจในการปฏิบัติ การมีความรู้และความเข้าใจที่ลึกซึ้งในหลักสูตรการสอนของพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งช่วยให้พระสงฆ์สามารถแนะนำและสอนแนวทางการปฏิบัติพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องและตรงตามหลักธรรม (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต), 2545) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในต่างประเทศไม่เพียงแต่เป็นการนำเสนอเพียงองค์ประกอบของศาสนา แต่ยังเป็นการสร้าง ความเข้าใจและความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาให้กับชุมชนกลุ่มเป้าหมาย โดยการประยุกต์ใช้ความรู้ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติเพื่อสร้างสังคมที่มีคุณธรรมและสันติภาพในทุก ๆ สถานที่ปฏิบัติงาน

การที่พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นครูสอนธรรมไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างความรู้ทางศาสนา แต่ยังเป็นการยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวพุทธ ทำให้รู้สึกว่าได้รับการสนับสนุนและกำลังใจในการดำเนินชีวิตในต่างแดน พระสงฆ์เป็นเสมือนสะพานเชื่อมโยงไปถึงมรดกทางวัฒนธรรมและศาสนาที่บรรพบุรุษได้สั่งสมไว้ เป็นการรักษาเอกลักษณ์และรากเหง้าของตนเอง ดังการสัมภาษณ์ว่า

“สำหรับชาวพุทธในต่างประเทศ การเข้าวัดและทำบุญเป็นวิธีที่ทำให้รู้สึกเชื่อมโยงกับรากเหง้าทางวัฒนธรรมและประเพณีของตนเอง” (ตัวแทนคณะสงฆ์รูปที่ 1, 2567)

การเข้าวัดและทำบุญเป็นวิธีที่ชาวพุทธในต่างประเทศใช้เพื่อรักษาและเชื่อมโยงกับรากเหง้าทางวัฒนธรรมและประเพณีของตนเอง วัดเป็นสถานที่ที่รวมตัวของชุมชนชาวพุทธ ทำให้มีโอกาสพบปะและทำกิจกรรมร่วมกัน ซึ่งช่วยเสริมสร้างความรู้สึกร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและรักษาความเชื่อมโยงกับบ้านเกิด แม้ว่าอยู่ไกลจากบ้านเกิด การเข้าวัดและทำบุญยังช่วยเสริมสร้างความรู้สึกร่วมในวัฒนธรรมและประเพณีของตนเอง ทำให้สามารถสืบทอดต่อไปยังลูกหลานที่กำเนิดในต่างประเทศได้ การเข้าวัดและทำบุญในต่างประเทศมีผลต่อความรู้สึกในหลายแง่มุม ทั้งทางจิตใจ จิตวิญญาณ วัฒนธรรม สังคม การศึกษา และการบริจาค การเข้าวัดทำให้คนรู้สึกสงบ สุข เติบโตทางจิตวิญญาณ และเชื่อมโยงกับชุมชนและรากเหง้าทางวัฒนธรรมสำหรับชาวพุทธที่ต้องไปทำงานต่างถิ่น การเข้าวัดและทำบุญเป็นวิธีที่ช่วยลดความคิดถึงบ้าน วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมที่ชาวพุทธสามารถพบปะและทำกิจกรรมร่วมกับคนที่มีความเชื่อเดียวกัน ทำให้รู้สึกว่าไม่ได้อยู่คนเดียวในต่างแดน การได้ทำบุญและสวดมนต์ในวัดทำให้รู้สึกเหมือนกับได้อยู่บ้าน และอยู่กับญาติพี่น้องที่คุ้นเคย ซึ่งช่วยสร้างความรู้สึกร่วมและมีเพื่อนมีญาติที่คอยช่วยเหลือกัน การเข้าวัดจึงเป็นการสร้างเครือข่ายสังคมที่เข้มแข็งและมีความหมายในชีวิตของชาวพุทธในต่างประเทศ ดังการสัมภาษณ์

“สำหรับชาวพุทธ พระสงฆ์ท่านเหมือนศูนย์กลางการยึดเหนี่ยวทางจิตใจ พระสงฆ์จะเหมือนเป็นครูที่พาให้ชาวพุทธได้กลับไปเรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่เป็นมรดกที่บรรพบุรุษได้สั่งสมไว้ให้” (ตัวแทนพุทธศาสนิกชน คนที่ 1, 2567)

“เรามาทำงานต่างถิ่น ความรู้สึกกลัๆ ก็ต้องบอกว่าคิดถึงบ้าน ได้เข้าวัด ทำบุญ สวดมนต์ เหมือนกับเราได้อยู่บ้าน อยู่กับญาติพี่น้องที่คุ้นเคยกัน เหมือนมีเพื่อน มีญาติ มีอะไรก็ช่วยเหลือกันและกัน” (ตัวแทนพุทธศาสนิกชน คนที่ 2, 2567)

กล่าวได้ว่า พระสงฆ์ และวัดในต่างประเทศ เป็นศูนย์กลางทางจิตใจและพื้นที่การสร้างการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง รวมถึงสร้างความรู้สึกร่วมจากการทำบุญ ภาวนา และสร้างสัมพันธภาพ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสหรัฐอเมริกาเป็นบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความเข้าใจและความรู้เกี่ยวกับพุทธศาสนาให้แก่ชุมชนท้องถิ่น โดยคณะสงฆ์ไทยเป็นผู้นำในการสร้างสังคมที่มีคุณธรรมและสันติภาพผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การจัดปาฐกถา สนทนาธรรม และการจัดอบรม นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการรักษาและเผยแผ่วัฒนธรรมและประเพณีไทยให้ชาวไทยต่างแดน และคนในท้องถิ่น เป็นศูนย์กลางที่สนับสนุนชุมชนไทยในการรักษาศิลปวัฒนธรรมไทย และเป็นจุดสำคัญในการส่งเสริมความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมตะวันตกและตะวันออกด้วยการศึกษาและฝึกฝนในศาสนาพุทธอย่างต่อเนื่อง

การส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา: ประสบการณ์วัดนวมินทรราชูทิศ สหรัฐอเมริกา

วัดนวมินทรราชูทิศ หรือ "วัดเฉลิมพระเกียรติฯ" ในสหรัฐอเมริกา ตั้งอยู่ในเมืองเรย์นแฮม เมืองเคมบริดจ์ นครบอสตัน สร้างขึ้นเพื่อเฉลิมพระเกียรติในดินแดนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 เสด็จพระราชสมภพ เป็นศูนย์รวมพระพุทธศาสนา การศึกษา และวัฒนธรรมไทยในอเมริกา โดยเจ้าประคุณ

สมเด็จพระมหาธีรราชจารย์ กรรมการมหาเถรสมาคม เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ประธานสำนักงานกำกับดูแลพระธรรมทูตไปต่างประเทศ เป็นประธานโครงการสร้างวัดเฉลิมพระเกียรติฯ วัดได้รับอนุญาตจากทางการสหรัฐอเมริกาให้จดทะเบียนเป็นองค์กรการกุศลไม่แสวงกำไร non-profit organization ในนามวัดนวมินทรราชูทิศ (Wat Nawamintararachutis) ศูนย์วิปัสสนากรรมฐาน (The NMR Buddhist Meditation Center) ศูนย์วัฒนธรรมไทยในรัฐแมสซาชูเซตส์ (The NMR Thai Cultural Council of Massachusetts, U.S.A.) เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2545 การสร้างวัดได้รับการสนับสนุนทั้งจากมหาเถรสมาคม คณะสงฆ์ไทย และรัฐบาลไทย ประชาชนชาวไทยทั้งในประเทศและต่างประเทศ และคหบดีจากอินโดนีเซีย และองค์กรนานาชาติ การก่อสร้างวัดเริ่มต้นเมื่อปี 2545 โดยได้รับการอนุญาตให้เป็นองค์กรการกุศลในนาม "วัดนวมินทรราชูทิศ" และได้รับการสนับสนุนงบประมาณทั้งจากการบริจาคและการอุปถัมภ์จากภาครัฐและเอกชน การก่อสร้างประกอบด้วยพระอุโบสถที่มีสถาปัตยกรรมไทยผสมอเมริกันนิวอิงแลนด์ มีศูนย์วิปัสสนา พิพิธภัณฑพระพุทธรูปศาสนากับพระมหากษัตริย์ไทย และห้องสมุดดิจิทัล (คมชัดลึก, 2557) ปัจจุบัน วัดนวมินทรราชูทิศ มี พระภาวนาวิจิตร วิ. (มงคล มงคล) เป็นหัวหน้าสงฆ์ และมีพระมหาธีรราชวรวิจิตร เป็นเลขาการ และคณะสงฆ์พระธรรมทูต บริหารวัด และปฏิบัติศาสนกิจ บทบาทของวัดนวมินทรราชูทิศมีความสำคัญไม่เพียงแต่เป็นศูนย์รวมทางศาสนาในต่างประเทศเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางวัฒนธรรมและการศึกษา ทั้งนี้ยังสามารถรองรับผู้ปฏิบัติธรรมได้มากกว่า 1,000 คน และวัดได้วางแผนที่จะขยายพื้นที่สำหรับทำสถานปฏิบัติธรรมและธรรมเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พิธีเปิดวัดในเดือนมิถุนายน 2557 มีพระสงฆ์จากทั่วโลกมาร่วมงานมากกว่า 500 รูป เป็นสิ่งสะท้อนถึงความสำเร็จอันยิ่งใหญ่ของชุมชนพุทธศาสนาในสหรัฐอเมริกา ในการร่วมเผยแผ่พระพุทธศาสนาและการธำรงไว้ซึ่งวัฒนธรรมไทยในต่างประเทศให้เป็นที่ยอมรับและเป็นที่ประจักษ์แก่นานาชาติ (POST TODAY, 2567) มิติของการรักษาสถาปัตยกรรมและความเป็นไทย นอกจากจะยึดถือความเป็นไทยแล้ว การออกแบบอาคารวัดนวมินทรราชูทิศตามนโยบายหลัก 4 ประการ โดยให้ความสำคัญกับ "ประโยชน์" "ประหยัด" "ประยุกต์" และ "สมพระเกียรติ" ตั้งอยู่บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นหลักคิดสำคัญของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และเพื่อให้เป็นที่ยอมรับและเป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างสูงสุด โดยเฉพาะการเชื่อมโยงกับการเฉลิมพระเกียรติที่มีความหมายสำคัญต่อประเทศไทย ชาวไทย และพุทธศาสนิกชนทั่วไป

นอกจากนี้แล้ว การออกแบบอาคารวัดนวมินทรราชูทิศด้วยสถาปัตยกรรมไทยผสมนิวอิงแลนด์ แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของวัด การธำรงไว้ซึ่งพระเกียรติยศของพระมหากษัตริย์และเป็นสัญลักษณ์ของความเชื่อ โดยใช้ชั้นบนสุดเป็นประดิษฐานเจดีย์สีทองคำซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความเคารพและยินดีต้อนรับชั้นที่สองเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมเพื่อให้ผู้ฝึกฝนได้รับศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับศาสนาและธรรมชาติ ชั้นที่สามเป็นอุโบสถ มีพระพุทธรูปปางสุโขทัยประดิษฐานเป็นพระประธาน และชั้นที่หนึ่งเป็นพิพิธภัณฑนิทรรศการ แสดงพระราชกรณียกิจที่สะท้อนถึงพระองค์ในทุกมิติ (เดลินิวส์ออนไลน์, 2567) กล่าวได้ว่าการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในต่างประเทศที่วัดนวมินทรราชูทิศมุ่งเน้นให้เป็นศูนย์กลางของศาสนา การศึกษา และ

วัฒนธรรมไทย-อเมริกัน โดยการออกแบบโครงสร้างที่สะท้อนมิติของคุณค่าและการประเมินค่าของพระพุทธศาสนาให้กับชุมชนไทยชาวเอเชียในต่างประเทศ ภายใต้นโยบายของเศรษฐกิจพอเพียงและการเชื่อมโยงกับพระเกียรติยศของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวให้เป็นที่ยอมรับแก่ชาวโลก

ภาพที่ 1 เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีรจารย์ ประธานโครงการสร้างวัดนวมินทรราชูทิศ เณิมพระเกียรติ เมืองเรย์นแฮม นครบอสตัน สหรัฐอเมริกา ได้มีปฏิสนธิการณ์สนทนากับ Marc Pacheco, Massachusetts State Senator นายมารค ปาชีโค วุฒิสมาชิกรัฐแมสซาชูเซตส์ ร่วมเป็นเกียรติพิธีสมโภชพัทธสีมา ครบ 10 ปี วัดนวมินทรราชูทิศ เณิมพระเกียรติ

ที่มา: https://www.matichon.co.th/education/religious-cultural/news_4636908

ภาพที่ 2 การปฏิบัติศาสนกิจของคณะสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

ที่มา: https://www.matichon.co.th/education/religious-cultural/news_4636908

การบูรณาการหลักไตรสิกขาในการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนา

1. นำหลักหลักไตรสิกขาเป็นแกนหลักในส่งเสริมการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพชีวิต หลักไตรสิกขาเป็นพื้นฐานสำคัญในการจัดการศึกษาโดยคณะสงฆ์วัดนวมินทรราชูทิศได้บูรณาการกับความต้องการจำเป็นของพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและต่างประเทศ การส่งเสริมพระพุทธศาสนาในต่างประเทศจำเป็นต้องบูรณาการแนวคิดด้าน meditation ในทุก ๆ มิติ เนื่องจากคนไทยและคนต่างประเทศมีระดับความเครียดสูง การฝึกสมาธิช่วยให้พัฒนาความมั่นคงทางใจและสุขภาพจิตให้ดีขึ้น ทำให้พระพุทธศาสนาเป็นทางเลือกที่ดีในการเผยแพร่ความสงบและความสุขให้แก่ทุกคนทั่วโลก ความสำคัญดังกล่าวได้สะท้อนถึงบทบาทของพระสงฆ์อย่างชัดเจนว่าพระสงฆ์เป็นสัญลักษณ์ของผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นสัญลักษณ์ของความสงบและความมั่นคงเป็นแบบอย่างในการฝึกสมาธิและสติ และเป็นผู้สอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งมีส่วนอย่างมากกับการเผยแพร่ปรัชญาพุทธให้กับชาวต่างประเทศอย่างถูกต้องและมีประสิทธิภาพ ที่ช่วยสร้างความเข้าใจและยอมรับต่อพระพุทธศาสนา การส่งเสริมพระพุทธศาสนาจึงต้องใช้หลักไตรสิกขา ครบทั้ง 3 มิติ คือ ศีล สมาธิ และปัญญา การมีวินัยในการทำ meditation ส่งเสริมให้ปฏิบัติทุกวัน วันละ 30 นาทีเป็นอย่างน้อย โดยมีจุดมุ่งหมายให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติสมาธิ และเชื่อมั่นว่าเมื่อสมาธิมีความมั่นคงก็จะเกิดปัญญาอันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา การฝึกสมาธิทุกวันเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาจิตใจและปัญญาของผู้ฝึก เพื่อให้สามารถรับรู้และเข้าใจธรรมชาติแห่งธรรมในลักษณะที่แท้จริงได้ นอกจากนี้แล้วการทำ meditation ทุกวันเป็นการเสริมสร้างสมาธิให้มีความมั่นคงและสามารถรับมือกับความเครียดและปัญหาทางจิตใจได้ดียิ่งขึ้น ทำให้สามารถพัฒนาปัญญาและเสถียรภาพในการตัดสินใจในชีวิตประจำวันได้ดีขึ้นอย่างมาก ดังการสนทนาว่า

“การส่งเสริมพระพุทธศาสนาในต่างประเทศจำเป็นต้องมีแนวคิดทางด้าน meditation สมาธิกับสติให้มาก เพราะคนไทยและคนต่างประเทศมีความเครียดกันมาก” (ตัวแทนคณะสงฆ์รูปที่ 2, 2567)

“ไตรสิกขาสำคัญมาก การเผยแพร่พระพุทธศาสนาต้องยึดตามแนวนี้ การบูรณาการตามหลักการประกาศหรือการส่งเสริมพระพุทธศาสนาในต่างแดน ควรควบคู่ไปกับหลักไตรสิกขา ครบทั้ง 3 คือ พื้นฐานสำคัญที่สุดคือ meditation อย่างน้อยให้ได้สัก 30 นาที สมาธิมีความมั่นคงก็จะเกิดปัญญา และเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาด้วย” (ตัวแทนคณะสงฆ์รูปที่ 3, 2567)

2. การส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาเชิงรุก การออกแบบและส่งเสริมการศึกษาผ่านกิจกรรมต่าง ๆ พระสงฆ์จะให้ความสำคัญกับการออกแบบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะทางจิตวิญญาณ มีการสนับสนุนพระสงฆ์ในการสอนหลักธรรมและการปฏิบัติสมาธิเชิงรุก โดยไม่ได้เป็นฝ่ายตั้งรับให้พุทธศาสนิกชนเดินเข้าวัดอย่างเดียว แต่มีการจัดกิจกรรมโดยการไปสอนที่ต่าง ๆ ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องวิถีการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนในต่างประเทศซึ่งมีความเร่งรีบ ไม่สามารถจัดสรรเวลาในการหาความรู้ศาสนาด้วยตนเอง พระสงฆ์ได้ออกไปจัดกิจกรรมอบรม และเผยแพร่พระพุทธศาสนาในสถานที่สำคัญ ๆ เช่น โรงเรียน สถานักกัน

และบ้านพักคนชรา เน้นเรียนรู้พื้นฐานประสบการณ์ เป็นการสอนสมาธิเน้นการฝึกฝนและปฏิบัติจริง ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง ทำให้เข้าใจและจดจำหลักธรรมได้ดียิ่งขึ้น ไม่จำกัดเฉพาะการเรียนรู้ทางทฤษฎีเพียงอย่างเดียว มีการประยุกต์หลักธรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน การสอนสมาธิมุ่งเน้นการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อลดความเครียด เพื่อสร้างความสุขและความสงบในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังเป็นการใช้หลักธรรมในการสร้างสัมพันธภาพและการส่งเสริมการอยู่ร่วมกัน ทั้งการจัดกิจกรรมการสอนสมาธิโดยเปิดกว้างให้ประชาชนในทุกศาสนาเข้าร่วม ส่งเสริมความเข้าใจและความเคารพกัน ทำให้สร้างสังคมที่อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ดังการสนทนาว่า

“กิจกรรมเด่น ๆ และเป็นภารกิจสำคัญของวัดนวมินทรราชูทิศ ก็น่าจะเป็นการสอน meditation แบบเชิงรุก มีทั้งการสอนที่วัด (ฐานที่มั่น) และการออกไปสอนข้างนอก พระสงฆ์จะมีการออกไปสอนทุกอาทิตย์หมุนเวียนไปตามสถานที่ต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ แต่หลัก ๆ ก็คือ การสอนสมาธิเพื่อลดความเครียดในการดำรงชีวิตให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะมีกำลังในการสอนจะทำได้ และพยายามหาที่สอนเพิ่มมากขึ้น” (ตัวแทนคณะสงฆ์รูปที่ 3, 2567)

การออกแบบกิจกรรมเชิงรุก และส่งเสริมให้พระสงฆ์ออกไปปฏิบัติภารกิจนอกสถานที่ได้เป็นต้นแบบที่ดีของการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ซึ่งจะมีความหลากหลายและสอดคล้องกับความเป็นพหุวัฒนธรรมของประชาชนในต่างประเทศ และกิจกรรมการเผยแผ่ก็ต้องมีความหลากหลาย สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน ดังกล่าวแล้วนั้นเป็นการแสดงถึงความพยายามของคณะสงฆ์ในต่างประเทศที่ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาให้เหมาะสมกับความต้องการของโลกในยุคปัจจุบัน

3. การส่งเสริมการศึกษาและการธำรงเอกลักษณ์ประเพณีและวัฒนธรรมไทย คณะสงฆ์ได้ให้ความสำคัญกับธำรงรักษาความเป็นไทยทางวัดได้ดำเนินการในรูปแบบโรงเรียนพุทธศาสนานานาชาติอย่างมีเสถียรภาพและต่อเนื่อง โดยการสอนภาษาไทย นาฏศิลป์ และดนตรีไทยเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการรักษาและส่งเสริมวัฒนธรรมไทยให้กับชุมชนต่าง ๆ ที่อยู่ในต่างประเทศ กิจกรรมและโครงการต่าง ๆ ดังกล่าวได้มุ่งเน้นการศึกษาที่เน้นการปฏิบัติจริงของนักเรียนทั้งหมด โดยเป้าหมายหลักของโครงการนี้คือการสอนให้นักเรียนเข้าใจและเรียนรู้วัฒนธรรมไทยในทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นผ่านการเรียนรู้ภาษาไทยที่ใช้ในสื่อสารประจำวัน การศึกษาดนตรีที่เชื่อมโยงกับธรรมชาติและวัฒนธรรมไทย หรือการเรียนรู้นาฏศิลป์ที่ทำให้นักเรียนเข้าใจถึงความสำคัญของศิลปะและวัฒนธรรมไทยในแง่มุมต่าง ๆ และนอกจากนี้ โครงการยังได้ทำการถ่ายทอดความรู้และวัฒนธรรมไทยผ่านงานแฟร์ งานสงกรานต์ การสวดมนต์ข้ามปี และกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการสร้างช่องทางให้กับพุทธศาสนิกชน และประชาชนทั่วไปที่สนใจได้เข้าถึงและได้เรียนรู้วัฒนธรรมไทยอย่างใกล้ชิด และสร้างความเข้าใจและความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาในต่างประเทศ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังการสนทนาว่า

“การธำรงรักษาความเป็นไทยทางวัดได้ดำเนินการในรูปแบบโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โดยดำเนินการตามแบบที่เจ้าประคุณสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า (ปสฤทธ เขมงกรมมหาเถร) ได้วางแบบไว้ควบคู่กับหลักของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือ สอนภาษาไทย นาฏศิลป์ และดนตรีไทย” (ตัวแทนคณะสงฆ์รูปที่ 3, 2567)

“ทางวัดได้จำกัดในเรื่องของเด็กในการเข้ารับการศึกษาละ 50 คน เหตุด้วยว่าครูอาสาประจำการละ 3 ท่านซึ่งเกินกำลังของครูอาสาฯ ที่จะปฏิบัติหน้าที่ เพราะต้องแยกการสอนของแต่ละ class ออกตามอายุของเด็กแต่ละชั้น ๆ เพราะสอนร่วมเด็กจะขาดความสนใจและเรียนไม่ทันเด็กที่หัวเร็ว” (ตัวแทนคณะสงฆ์รูปที่ 1, 2567)

กล่าวได้ว่า การบูรณาการหลักไตรสิกขาในการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างมากในการส่งเสริมพระพุทธศาสนิกชนทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ โดยคณะสงฆ์วัดนวมินทรราชูทิศได้นำหลักหลักไตรสิกขามาใช้เป็นแกนหลักในการพัฒนาการศึกษาและการพัฒนาชีวิตของบุคคล หลักไตรสิกขาสอดคล้องกับความต้องการที่สำคัญของพุทธศาสนิกชนทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ โดยเน้นการบูรณาการแนวคิดด้าน meditation ในทุกมิติ เพื่อช่วยลดความเครียดและสร้างความสงบในชีวิตประจำวัน การฝึกสมาธิเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยพัฒนาจิตใจและปัญญาของผู้ฝึก นอกจากนี้ การบูรณาการหลักไตรสิกขายังเป็นสิ่งที่สะท้อนถึงบทบาทของพระสงฆ์ที่เป็นสัญลักษณ์ของความสงบและความมั่นคงทางใจ และเป็นแบบอย่างในการฝึกสมาธิและสติในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนและประชาชนผู้สนใจทั่วไป

สรุป

ผลการศึกษาข้างต้นได้สะท้อนให้เห็นถึงการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาว่าเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมและศาสนาในบริบทต่าง ๆ ทุกพื้นที่ของโลก โดยเฉพาะในสังคมที่มีศาสนาหลากหลายมีความเป็นพหุวัฒนธรรม การเผยแผ่มุ่งเน้นให้คนได้รับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและเหมาะสม นอกจากนี้ ยังเป็นการสร้างความเข้าใจและการยอมรับระหว่างศาสนาที่แตกต่างกันให้มีความสัมพันธ์ที่ดีและการใช้ชีวิตที่สมบูรณ์แบบตามศาสนาที่นับถือได้ สำหรับการนำเสนอบทความครั้งต่อไป ควรมีการศึกษาและนำเสนอ 1) การสอนและการศึกษาตามแนววิถีพุทธในบริบทของต่างประเทศ และชุมชนใหม่ ๆ ทั้งด้านการจัดโครงการสอนศาสนาและธรรมะที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน เช่น การจัดค่ายศาสนา การสร้างโรงเรียนพระพุทธศาสนา หรือพิพิธภัณฑ์ที่มีความสนใจเยี่ยมชมและศึกษาด้านศาสนาและวัฒนธรรม 2) การประยุกต์ใช้สื่อสารและเทคโนโลยีสำหรับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การใช้สื่อสารทางมวลชนและเทคโนโลยีในการเผยแผ่ศาสนา เช่น การใช้สื่อต่างๆ เช่นหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ และสื่อออนไลน์เพื่อให้มีการเผยแผ่ศาสนาไปสู่มวลชนใหญ่ และ 3) แนวทางการจัดการศึกษาวิถีพุทธในรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิต การใช้การศึกษาแบบออนไลน์และคอร์สการศึกษาเพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ศาสนาและธรรมะได้ตามความสะดวก และความต้องการของตนเอง ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงและความต้องการศึกษาที่มีความหลากหลาย และการผสมผสาน

ในยุคปัญญาประดิษฐ์ (Artificial intelligence :AI) ที่ส่งผลกระทบต่อการทำเนิชีวิตของประชากรโลกในยุคปัจจุบัน

บรรณานุกรม

คมชัดลึก. (2553). *หน่อพันธุ์พุทธรูป ในมะกอก จากมุม...พระครูวิเทศพรหมคุณ (พระ ดร.มหาวินัย)*.

<https://www.komchadluek.net/amulet/62096>

คมชัดลึก. (2557). *วัดนวมินทรราชูทิศ'ในดินแดนพระบรมราชสมภพ'ในหลวง*.

<https://www.komchadluek.net/amulet/187197>

เดลินิวส์ออนไลน์. (2567). *สมโภชการพัทธสีมา 10 ปี “วัดนวมินทรราชูทิศ” วัดไทยต่างแดนใหญ่สุดในโลก... .*

<https://www.dailynews.co.th/news/3545160/>

ตัวแทนคณะสงฆ์รูปที่ 1. (22 มิถุนายน 2567). *ไตรลักษณ์กับการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยบริบทต่างประเทศ: กรณีศึกษาวัดนวมินทรราชูทิศ เอลิมพระเกียรติ นครบอสตัน สหรัฐอเมริกา*. (ณัฐพัชร สายเสนา, ผู้สัมภาษณ์)

ตัวแทนคณะสงฆ์รูปที่ 2. (22 มิถุนายน 2567). *ไตรลักษณ์กับการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยบริบทต่างประเทศ: กรณีศึกษาวัดนวมินทรราชูทิศ เอลิมพระเกียรติ นครบอสตัน สหรัฐอเมริกา*. (ณัฐพัชร สายเสนา, ผู้สัมภาษณ์)

ตัวแทนคณะสงฆ์รูปที่ 3. (22 มิถุนายน 2567). *ไตรลักษณ์กับการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยบริบทต่างประเทศ: กรณีศึกษาวัดนวมินทรราชูทิศ เอลิมพระเกียรติ นครบอสตัน สหรัฐอเมริกา*. (ณัฐพัชร สายเสนา, ผู้สัมภาษณ์)

ตัวแทนพุทธศาสนิกชน คนที่ 1. (22 มิถุนายน 2567). *ไตรลักษณ์กับการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยบริบทต่างประเทศ: กรณีศึกษาวัดนวมินทรราชูทิศ เอลิมพระเกียรติ นครบอสตัน สหรัฐอเมริกา*. (ณัฐพัชร สายเสนา, ผู้สัมภาษณ์)

ตัวแทนพุทธศาสนิกชน คนที่ 2. (22 มิถุนายน 2567). *ไตรลักษณ์กับการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาของคณะสงฆ์ไทยบริบทต่างประเทศ: กรณีศึกษาวัดนวมินทรราชูทิศ เอลิมพระเกียรติ นครบอสตัน สหรัฐอเมริกา*. (ณัฐพัชร สายเสนา, ผู้สัมภาษณ์)

ไทยรัฐออนไลน์. (2567). *จิตใหม่ชีวิตใหม่ กุญแจไขชีวิตปี 2567*.

<https://www.thairath.co.th/news/local/2752322>

พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2539). *ธรรมกับการศึกษาของไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 6). มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. (2545). *พระธรรมทูตไทย เบิกทางสู่อารยธรรมใหม่* (พิมพ์ครั้งที่ 5). มูลนิธิพุทธธรรม.

โพสท์ทูเดย์. (2553). วัดนวมินทราชูทิศ วัดไทยใหญ่ที่สุดใน U.S.A.

<https://www.posttoday.com/lifestyle/300765>

ภาณุพงศ์ ไทยใหญ่. (2563). พระพุทธศาสนาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์. วารสารปรัชญาปริทรรศน์, 25(1), 68-79.

วิทยาลัยพระธรรมทูต. (2567). ประวัติความเป็นมาวิทยาลัยพระธรรมทูต.

https://odc.mcu.ac.th/?page_id=712

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2560). การศึกษา เพื่อพัฒนาอารยธรรมให้สมนาม สยามสามไตรศึกษา 3 พัฒนา 4, (พิมพ์ครั้งที่ 14). มูลนิธิพุทธธรรม.

_____. (2561). การศึกษาเริ่มต้น เมื่อคน ... กินอยู่เป็น (พิมพ์ครั้งที่ 11). กระทรวงศึกษาธิการ.

_____. (2561). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม (พิมพ์ครั้งที่ 31). โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

_____. (2562). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย (พิมพ์ครั้งที่ 53). สำนักพิมพ์ทพพ.

สมาชิชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา. (2567). ทำเนียบวัดที่สังกัดสมาชิชาสงฆ์ไทยในสหรัฐอเมริกา.

<https://thectu.org/>

อุทิศ ศิริวรรณ. (2560). สถานการณ์พระพุทธศาสนาในโลกตะวันตก. ธรรมธารา วารสารทางพระพุทธศาสนา, 3(2), 80-141.

Gethin, R. (1998). *The foundations of Buddhism*. Oxford University Press.

Harvey, P. (2013). *An introduction to Buddhism: Teachings, History and Practices*. Cambridge University Press.

Keown, D. (2013). *Buddhism: A very short introduction*. Oxford University Press.

McMahan, D. L. (2008). *The making of Buddhist modernism*. Oxford University Press.